

Partivalg etter sosiale kjennetegn ved de siste stortings – og kommunestyrevalgene

Med noen historiske tabeller

TALL

SOM FORTELLER

Øyvind Kleven

RAPPORTER / REPORTS

2020 / 47

Øyvin Kleven

**Partivalg etter sosiale kjennetegn ved de siste
stortings – og kommunestyrevalgene**

Med noen historiske tabeller

I serien Rapporter publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen
skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

Publisert 4. desember 2020

ISBN 978-82-587-1234-0 (trykt)
ISBN 978-82-587-1235-7 (elektronisk)
ISSN 0806-2056

Standardtegn i tabeller	Symbol
Ikke mulig å oppgi tall Tall finnes ikke på dette tidspunktet fordi kategorien ikke var i bruk da tallene ble samlet inn.	.
Tallgrunnlag mangler Tall er ikke kommet inn i våre databaser og er derfor ukjent.	..
Vises ikke av konfidensialitetshensyn Tall publiseres ikke for å unngå å identifisere personer eller virksomheter.	:
Desimaltegn	,

Forord

I forbindelse med stortingsvalget 1969 begynte statistisk sentralbyrå (SSB) med faste intervjuundersøkelser av de stemmeberettigede ved stortingsvalgene. Formålet med velgerundersøkelsene har vært å utvide og komplettere den offisielle valgstatistikken med blant annet opplysninger om partivalg etter sentrale bakgrunnskjenetegn. Det materialet SSB får inn fra valgstyrene gir bare summariske oppgaver over de forskjellige partiers velgere. En intervjuundersøkelse gir mulighet for å kombinere opplysninger om valgadferd med andre kjennemerker, eksempelvis, kjønn, alder, utdanning og yrke. Fra 1977 har undersøkelsene blitt gjennomført i samarbeid med valgforskningsprogrammet ved Institutt for samfunnsforskning.

Mange brukere av valgstatistikken ønsker at SSB i større grad skal se 'stortingsvalgene' og 'kommunestyre- og fylkestingsvalgene' i sammenheng og fremstille mønstre og trender blant velgerne på tvers av valgene. Siden det er stortingsvalgene som har de lengste tidsseriene er det i denne rapporten lagt mest vekt på disse valgene, men også en del opplysninger om kommunestyrevalgene i 2015 og 2019 er tatt med.

Det er etterspørsel etter mere detaljerte opplysninger om blant annet partivalg etter kjønn, alder, utdanning og yrke. For å imøtekomme dette har utvalget til velgerundersøkelsene i forbindelse med stortingsvalget 2017 og kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2019 blitt utvidet. På bakgrunn av de siste undersøkelsene kan SSB nå gi mer detaljerte opplysninger om partivalg med langt mindre utvalgsusikkerhet enn tidligere. I denne omgang er det først og fremst resultatene fra 2017 som er gjenstand for analyse. Flere detaljer fra undersøkelsen i 2019 vil komme i 2021.

Statistisk sentralbyrå, 18. november 2020

Ann-Kristin Brændvang

Sammendrag

Det er etterspørsel etter mer detaljerte opplysninger om blant annet partivalg etter kjønn, alder, utdanning og yrke. For å imøtekomme dette har utvalget til velgerundersøkelsene i forbindelse med stortingsvalget 2017 og kommunestyre- og fylkestingsvalget i 2019 blitt utvidet. Fra 1969 har SSB gjennomført utvalgsundersøkelser blant stemmeberettigede etter hvert stortingsvalg. Imidlertid ble det første forsøket på en velgerundersøkelse i Norge gjennomført allerede i 1949 og velgerundersøkelsene til valgforskningsprogrammet startet i 1957. De historiske oversiktene over partivalg etter kjønn, utdanning og yrke inneholder også opplysninger fra undersøkelser gjennomført av andre enn SSB.

For å gi et bakgrunnsbilde av den norske partifloraen beskriver vi hvilke partier som har vært representert på stortinget siden 1945, når de oppstod og oppslutningen i stortingsvalgene, kommunestyrevalg og fylkestingsvalgene siden 1945. Videre gir vi en oversikt over den samlede valgdeltakelsen i Norge i valgene siden 1945. I det siste kapitlet gir vi en relativt omfattende beskrivelse av undersøkelsesopplegget som ligger til grunn for statistikken over partivalg, med vekt på utviklingen fra 1969 og beskrivelser av feilkilder. Utdanningssystemet og standardene som SSB benytter for utdanning, yrke og næring har endret seg over årene. Vi gir derfor en relativt omfattende beskrivelse av dagens standarder. Analysekapitlene omfatter, kjønn, aldersgrupper, utdanningsnivå, yrke, sektor og næring. Det er også lagt ved til dels detaljerte ukommenterte tabeller bak i kapitlene.

Flere kvinner stemmer til venstre uavhengig av sektor, yrke og næring

Fra og med midten av 1980-tallet har tendensen vært at oppslutningen om venstresidens partier har vært høyere blant kvinner sammenliknet med menn. Oppslutningen om den sosialistiske blokken har falt blant mennene. I 1969 var den litt over 50 prosent, mens den i 2017 var rundt 30 prosent. Forskjellen i oppslutningen til partiene på venstresiden var rundt 5 prosentpoeng høyere blant kvinnene fra midten av 1980 tallet. Fra årtusenskiftet har imidlertid denne forskjellen økt til rundt 10 prosentpoeng.

Når vi sammenlikner menn og kvinner innenfor samme sektor, yrke og næring viser det seg at kjønnsforskjellene består.

Ansatte i privat sektor stemmer i større grad på høyresidens partier

Menn i privat sektor stemmer i større grad på høyresidens partier sammenliknet med menn i offentlig forvaltning. Kvinner i offentlig forvaltning stemmer i større grad på venstresidens partier sammenliknet med kvinner i privat sektor.

Partier med miljøprofil gjør det godt blant de unge

I de siste valgene har vi sett at partiene med miljøprofil som MDG, SV og Venstre gjør det godt blant de yngre. Frp og Høyre har motsatt tendens, og gjør det relativt dårligere blant de yngre velgerne.

Frp gjør det best blant dem med lav utdanning

Frp gjør det best blant dem med lav utdanning, denne tendensen har vært tydelig i de siste valgene. I valgene frem til 1990-tallet gjorde Arbeiderpartiet det klart best blant dem med kort utdanning. Fra 2000-tallet gjør Ap det best blant de med grunnskole, men forskjellene er langt mindre sammenliknet med tidligere. Høyre har også endret profilen sammenliknet med tidligere, de er i mindre grad et akademikerparti. I 2013 og 2017 er forskjellene i oppslutningen om Høyre liten mellom utdanningsgruppene. SV og Venstre gjør det best blant de med lang utdanning. Den samme ser vi for MDG.

Abstract

In this report we analyse and present some historical tables of party choice by gender, education and occupation. Statistics Norway has conducted sample surveys among those entitled to vote after each parliamentary election from 1969. However, the first attempt at a voter survey in Norway was carried out as early as 1949 and the voter surveys for the election research program began in 1957. In this report we present some historical tables of party choice by gender, education and occupation also contain information from surveys conducted by other survey organisations.

Users of Statistics Norway have requested more detailed information on party choice by gender, age, education and occupation. To meet this, the samples of the general election survey programme in 2017 and the local election survey programme in 2019 has been expanded.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1. Innledning	7
2. Partienes oppslutning og valgdeltakelsen etter 1945	9
2.1. Partienes oppslutning i valgene etter 1945	10
2.2. Valgdeltakelsen i Norge etter 1945	14
3. Partivalg og kjønn	16
3.1. «Kvinnenes venstredreining»	16
3.2. De rødgrønne er størst blant kvinnene også i kommunestyrevalgene	19
4. Partivalg og alder	21
4.1. Partiene med miljøprofil gjør det godt blant de yngre	21
4.2. Kjønn og alder.....	22
5. Partivalg og utdanning	26
5.1. Et utdanningssystem i konstant endring.....	26
5.2. En kort historisk gjennomgang av partivalg og utdanningsnivå	28
5.3. Partivalg og utdanning fra 1997	30
5.4. Utdanningsnivå, kjønn, aldersgrupper og partivalg i 2017 og 2019.....	34
6. Partivalg og yrke, sektor og næring	37
6.1. Innledning	37
6.2. Noen historiske glimt over yrke og partivalg.....	44
6.3. Yrke og partivalg i 2017	47
6.4. Klare forskjeller i partivalg mellom offentlig forvaltning og privat sektor	48
6.5. Næring og partivalg 2017.....	49
6.6. Flere kvinner stemmer til venstre uavhengig av sektor, yrke og næring	51
7. Om statistikken	61
7.1. Det arkivstatistiske systemet – dataintegring	62
7.2. Velgerundersøkelser før og nå.....	65
7.3. Feilkilder ved utvalgsundersøkelser	70
Referanser	79
Vedlegg A: Statistisk usikkerhet og feilmarginer ved enkelt tilfeldig utvalg	84
Figurregister	87
Tabellregister	88

1. Innledning

I offisiell statistikk lager vi tabeller og analyser etter en rekke faste kjennetegn som kjønn, aldersgrupper, utdanningsnivå, yrkestilknytning osv. Fremstillinger av stemmegivning etter ulik sosial bakgrunn har lang tradisjon i valgstatistikken og valgforskningen. For å slå fast noe om sammenhengen mellom partivalget og bakgrunnskjenntegn må vi ha opplysninger om hva individene stemte. Men det vil være for kostbart å spørre alle. Det er derfor vi gjennomfører utvalgsundersøkelser hvor vi intervjuer et tilfeldig utvalg av velgere.

I 1966 opprettet SSB en fast intervjuerstab med intervjuere plassert rundt i Norge. Fra 1969 har SSB gjennomført utvalgsundersøkelser blant stemmeberettigede etter hvert stortingsvalg. Imidlertid ble det første forsøket på en velgerundersøkelse i Norge gjennomført allerede i 1949 (Holbæk-Hansen 1951). Velgerundersøkelsene til det norske valgforskningsprogrammet startet ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) i 1957 (Valen 1981).

Ansvar for valgstatistikken som omhandlet stortingsvalgene lå i perioden 1906 – 1957 under Stortingets kontor. I forbindelse med stortingsvalget i 1961 kom all valgstatistikken tilbake til SSB. De første valgundersøkelsene i Norge ble altså gjennomført mens ansvaret for statistikken om stortingsvalgene lå et annet sted og før SSB hadde en egen intervjuavdeling. Samarbeidet mellom valgforskningsprogrammet og SSB startet imidlertid allerede i 1957. SSB laget utvalgsplanen og utover på 1960 tallet stilte SSB opplysninger om respondentene hadde stemt til rådighet for valgforskerne (Rokkan 1960 og Rokkan 1969).

I 1969 strandet forsøket på å samordne undersøkelsesopplegget til SSB og valgforskningsprogrammet, det ble derfor gjennomført to velgerundersøkelser det året. For å gjøre sine analyser av hvorfor velgerne stemmer som de gjør, har valgforskerne ett større informasjonsbehov og trenger å stille flere spørsmål til velgerne enn det SSB har. Men det er selvfølgelig en betydelig overlapp mellom de to formålene. Fra 1977 har derfor undersøkelsesoppleggene til de to institusjonene vært samordnet, velgerundersøkelsene blir gjennomført av SSB og valgforskningsprogrammet ved ISF finansierer en utvidelse av undersøkelsen. I rapporten er det også utarbeidet enkelte historiske tidsserier. Data fra valgundersøkelsene innsamlet av valgforskningsprogrammet er stilt til rådighet av Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Fra 2017 er designet for valgundersøkelsene endret (Kleven 2017b). Utvalget er økt til 9 540 velgere noe som er betydelig større enn tidligere. Det er dermed mulig å fremstille stemmegivning etter flere kombinasjoner av bakgrunnskjenntegn. Utvalgene fra 1949 til 1981 er på mellom 1 200 – 1 700 personer. For 1969 kan vi kombinere ISF og SSBs undersøkelse slik at utvalget i det året er på 3 800. Fra 1985 til 2013 er utvalget på om lag 2 000 personer. Når estimatene baseres på utvalg blir den statistiske usikkerheten stor for grupper det er få av i utvalget.

De fleste bakgrunnskjenntegn vi bruker i offisiell statistikk har vi i dag tilgang til gjennom folkeregisteret eller andre administrative registre. På grunn av det arkivstatistiske system som ble bygd opp i Norge etter 1960-tallet med en unik identifikator som går på tvers av alle registrene SSB har tilgang til, kan vi kople disse mot de svarene velgeren gir i undersøkelsene. Noen bakgrunnskjenntegn vil også være av subjektiv karakter og dermed ikke være tilgjengelig i et register.

Utvalgene som trekkes til velgerundersøkelsene trekkes fra manntallet og kontrolleres mot de avkryssede manntallslistene. Dette bidrar til å redusere den eventuelle målefeilen i spørsmålet om velgerne stemte i det siste valget. Hvor godt

vi treffer målevariabelen 'hvilket parti en stemte' avhenger av flere ting. Det faktum at vi benytter et utvalg fører til utvalgsvarians (utvalgsfeil) og et tilfeldig avvik fra gjennomsnittet i utvalget sammenliknet med gjennomsnittet i hele velgermassen. Dette avviket kan vi imidlertid estimere, det blir i gjennomsnitt større når utvalgsstørrelsen synker og fordelingen nærmer seg 50 prosent.

Vi er mer bekymret for systematiske avvik som kan skyldes frafall (at mange av de som er trukket ut ikke deltar i undersøkelsen) eller målefeil (at de som svarer oppgir et annet parti enn de faktisk stemte). De fleste estimatene i denne rapporten er vektet etter kjønn, alder og utdanningsnivå og kalibrert etter den faktiske partifordelingen i valget. Dette vil i mange tilfeller redusere avviket mellom gjennomsnittet i utvalget og det faktiske gjennomsnittet i populasjonen. Men vi kan aldri være helt sikre på at systematiske avvik mellom utvalget og populasjonen kan veies bort. På grunn av at vi har gått tilbake og re-veiet utvalget etter dels nye kriterier kan noen av estimatene i denne rapporten skille seg litt fra det som er publisert tidligere, forskjellene mellom gruppene vil derimot stort sett være det samme som tidligere.

Oversikt over kapitlene

For å gi et bakgrunnsbilde av den norske partifloraen gir vi i kapittel 2 en oversikt over hvilke partier som har vært representert på stortinget siden 1945, når de oppstod og oppslutningen i stortingsvalgene, kommunestyrevalgene og fylkestingsvalgene siden 1945. Videre gir vi i kapittel 2 en oversikt over den samlede valgdeltakelsen i Norge i valgene siden 1945. I kapittel 3 ser vi på oppslutningen til partiene blant menn og kvinner. Her trekkes det historiske linjer tilbake til 1949, de to siste kommunevalgene er også med. I kapittel 4 ser vi på alder og partivalg, her er hovedfokus det siste stortingsvalget og det siste kommunestyrevalget, men det er også tidsserier tilbake til 1997. Kapittel 5 handler om utdanningsnivå og partivalg, med et historisk tilbakeblikk, og detaljerte tidsserier tilbake til 1997. I ukommenterte tabeller viser vi også partivalg etter utdanningsnivå, kjønn, og aldergrupper. I kapittel 6 ser vi på yrke, sektor og næring og forskjeller i oppslutningen til de ulike partiene. I denne delen beskrives de tre viktige standardene med hensyn til yrke, sektor og næring, vi beskriver også andelen av sysselsatte i de ulike yrkesgruppene, sektorene og næringene. I dette kapitlet er vi opptatt av å se på kjønnsforskjeller etter yrke, næring og sektor. Selv om vi også i denne delen har med et historisk overblikk, er det det siste stortingsvalget i 2017 som gis mest oppmerksomhet. I det siste kapitlet gir vi en relativt omfattende beskrivelse av undersøkelsesopplegget som ligger til grunn for statistikken over partivalg, med vekt på utviklingen fra 1969 og beskrivelser av feilkilder.

2. Partienes oppslutning og valgdeltakelsen etter 1945

Tabell 2.1 viser oppslutningen blant de partiene som etter siste stortingsvalg er representert på Stortinget. Det er til sammen 9 partier. Noen av partiene har lang historie, mens andre partier er av nyere dato.

Tabell 2.1 Partienes oppslutning i stortingsvalg valg fra 1977 til 2017. Hele landet. Prosent

	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013	2017
Rødt / Rød Valgallianse ¹	0,6	0,7	0,6	0,8	1,1	1,7	1,2	1,2	1,3	1,1	2,4
Sosialistisk Venstreparti	4,2	5,0	5,5	10,1	7,9	6,0	12,5	8,8	6,2	4,1	6,0
Arbeiderpartiet	42,3	37,1	40,8	34,3	36,9	35,0	24,3	32,7	35,4	30,8	27,4
Senterpartiet	8,6	4,2	6,6	6,5	16,7	7,9	5,6	6,5	6,2	5,5	10,3
Miljøpartiet de grønne	.	.	.	0,4	0,1	0,2	0,2	0,1	0,3	2,8	3,2
Kristelig folkeparti	12,4	8,9	8,3	8,5	7,9	13,7	12,4	6,8	5,5	5,6	4,2
Venstre	3,2	3,2	3,1	3,2	3,6	4,5	3,9	5,9	3,9	5,2	4,4
Høyre	24,8	31,8	30,4	22,2	17,0	14,3	21,2	14,1	17,2	26,8	25,0
Fremskrittspartiet	1,9	4,5	3,7	13,0	6,3	15,3	14,6	22,1	22,9	16,3	15,2
Andre partier og lister	2,0	4,6	1,0	1,0	2,5	1,4	4,1	1,8	1,1	1,8	1,9

¹: I 1989 stilte Rød Valgallianse og Norges Kommunistiske Parti liste sammen under navnet Fylkeslistene for Miljø og Solidaritet.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Den norske partifloraen

De to første partiene i Norge, Venstre og Høyre, ble formelt dannet i 1884 som følge av striden om innføring av parlamentarisme og unionen med Sverige. Venstre kom til makten i 1884, men partiet var sammensatt og rommet et spenn i synet på moralske og religiøse spørsmål. Allerede i 1888 ble Venstre splittet og partiet fikk etterhvert mange avleggere. Bondepartiet ble dannet i 1921 av primærnæringsinteresseorganisasjonen Landmandsforbundet, velgere hentet de i hovedsak fra Venstre. I 1957 endret Bondepartiet navn til Senterpartiet. I 1933 ble Kristelig Folkeparti dannet, også det sprang ut av Venstre. Under EF(EU) striden i 1972 brøt de som var tilhengere av EF ut av Venstre og dannet Det Nye Folkeparti, partiet skiftet navn til Det Liberale Folkeparti i 1980.

Arbeiderpartiet ble dannet i 1887 som en fellesorganisasjon for den politiske og faglige virksomheten innenfor arbeiderbevegelsen. Arbeiderpartiet har i likhet med Venstre opplevd flere splittelser og avleggere. I 1923 brøt et mindretall ut og dannet Norges Kommunistiske Parti (NKP). Motstandere av NATO brøt i 1961 ut av Arbeiderparti og dannet Sosialistisk Folkeparti (SF).

Sosialistisk folkeparti gikk i perioden 1973-1975 sammen med bla NKP i Sosialistisk Valgforbund, dette førte til dannelsen av Sosialistisk Venstreparti, SF ble lagt ned, mens flertallet fra NKP ikke ble med i det nye partiet. Sosialistisk Venstreparti et på mange måter en videreføring av Sosialistisk Folkeparti. SFs ungdomsorganisasjon Sosialistisk Ungdomsforbund (SUF) beveget seg i retning av marxisme-leninisme, noe som førte til et brudd i 1969. Arbeidernes kommunistparti ble dannet som følge av dette bruddet. Rød Valgallianse (RV) ble grunnlagt i 1973 som valgfrenten til Arbeidernes kommunistparti (marxist-leninistene), etter at AKP(m-l) ble nektet å stille til valg som del av Sosialistisk Valgforbund og også nektet å stille under navnet AKP av kommunaldepartementet. En del av de aktive i RV var ikke medlemmer av AKP(m-l). Ved stortingsvalget 1989 hadde RV samarbeidet med NKP under navnet Fylkeslistene for miljø og solidaritet. I 2007 ble RV nedlagt, da de sammen med AKP, Rød Ungdom og partiløse omdannet seg til partiet Rødt.

I 1973 stiftet Anders Lange partiet «Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep (ALP)». I 1977 endret partiet navnet til Fremskrittspartiet (Frp).

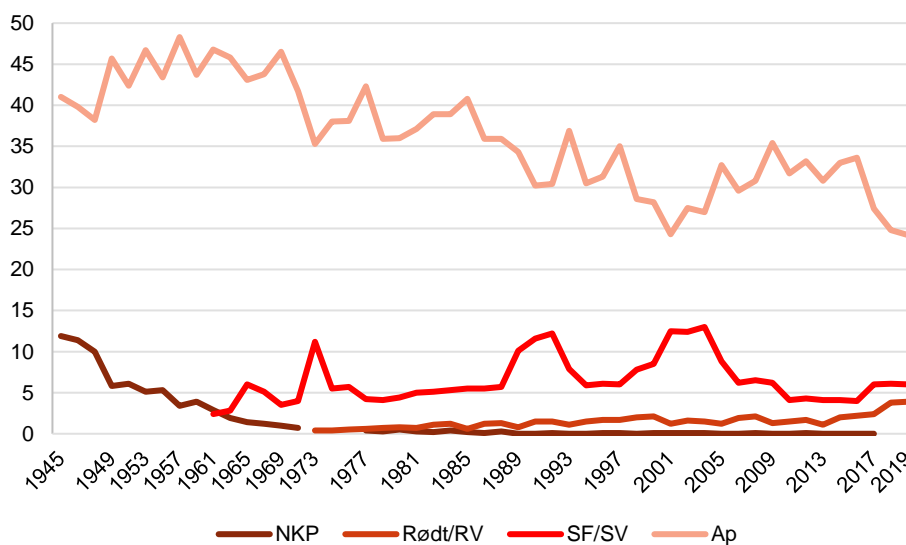
Miljøpartiet De Grønne (MDG) ble stiftet i 1988 etter forblide av Die Grünen i Tyskland og er tilsluttet Det europeiske grønne partiet og Global Greens. Partiet definerer seg som blokkuavhengig.

I tillegg til disse var listen Framtid for Finnmark, også kalt Aune-lista innvalgt med en representant på Stortinget fra 1989 til 1993. I 1997 kom Tverrpolitisk Folkevalgte inn med representanten Bastesen, han brøt med disse i 1999 og stiftet Kystpartiet. Bastesen og Kystpartiet ble gjenvalgt til Stortinget i 2001.

2.1. Partienes oppslutning i valgene etter 1945

Ap har vært Norges største parti, målt i antall velgere, i alle valg siden 1945, men oppslutningen har blitt betydelig mindre over årene. I tiden etter 2. verdenskrigs slutt i 1945 og frem til EF-striden i 1972 var Arbeiderpartiet det klart største partiet med en oppslutning over 40 prosent i de fleste valg. Aps beste valg var i 1957 med en oppslutning på 48 prosent. I det første stortingsvalget etter EF-avstemningen i 1973 falt oppslutningen om Ap til 35 prosent. Sosialistisk Valgforbund fikk 11 prosent, en klar fremgang for partiene til venstre for Ap. I tiden rett etter 1945 hadde også et parti til venstre for Ap, Norges Kommunistiske parti, en betydelig oppslutning. NKP fikk 12 prosent i 1945, men fikk betydelig mindre oppslutning utover på 1950 og 1960 tallet. I perioden etter 1973 har Ap kun to ganger hatt en oppslutning over 40 prosent, i 1977 og 1985. Ved stortingsvalget i 2001 var den nede i 24 prosent, i 2017 var den 27 prosent.

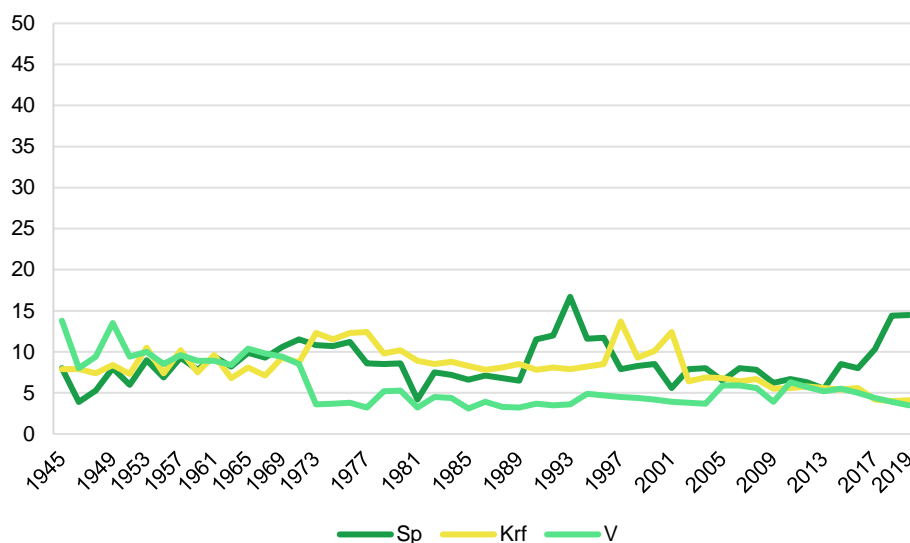
Figur 2.1 Oppslutningen om NKP, Rødt/RV, SF/SV og Ap i stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg fra 1945-2019

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Venstre, Senterpartiet og Kristelig folkeparti har i perioden etter 1945 gjerne ligget på en oppslutning under 10 prosent, med noen unntak. Etter splittelsen av Venstre i 1973 har partiet gjerne ligget rundt 3 – 5 prosentpoeng. Bestenoteringen er fra kommunestyrevalget i 2011 med 6,3 prosent. Både Krf og Sp har hatt oppslutning over 10 prosent i enkelte perioder. Senterpartiets beste valg var i 1993 med 16,7 prosent, også det siste kommunestyrevalget i 2019 gjorde Sp det bra (14 prosent). Krfs beste valgresultat var i stortingsvalget 1997, 13,7 prosent. I det siste stortingsvalget og de siste kommunestyrevalget fikk Krf rundt 4 prosent.

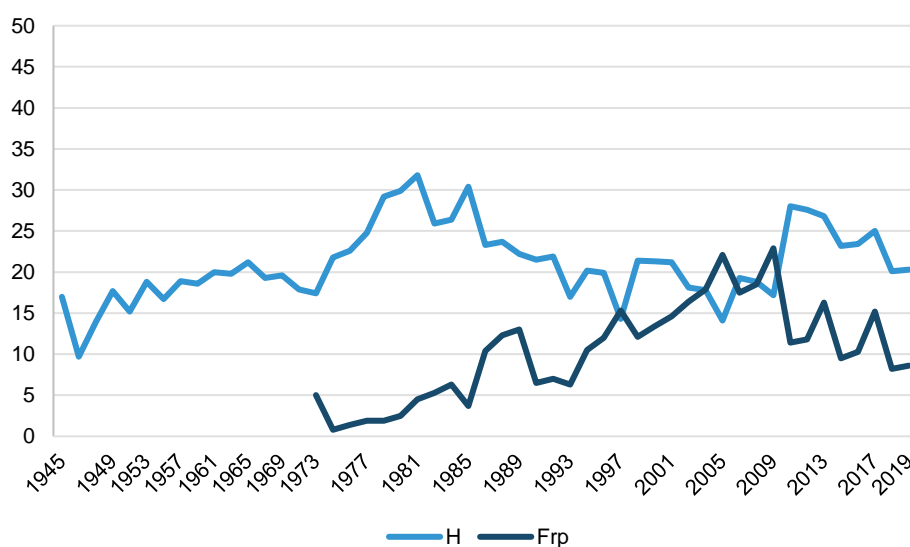
Figur 2.2 Oppslutningen om Sp, Krf og V i stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg fra 1945-2019

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Høyre hadde i perioden fra 1945 til midten av 1970 tallet en oppslutning rundt 20 prosent i de fleste valgene. Høyre hadde gjerne litt lavere oppslutning i kommunestyrevalgene på grunn av at de stilte på borgerlige felleslister. Fra slutten av 1970-tallet steg oppslutningen om Høyre, i 1981 fikk de 31,8 prosent av stemmene, 30,4 i 1985, mens de i 1989 fikk 22,2 prosent. I valgene etterpå har de ligget på mellom 15 og 25 prosent. Lavest ved stortingsvalget i 1997 (14,3) og høyest i 2013 med 26,8 med prosent. I 1973 ble Fremskrittspartiets forløper, Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep, stiftet og dermed fikk Høyre en konkurrent på høyresiden. Partiet fikk 5 prosent ved det første valget de stilte, men oppslutning sank utover på 1970-tallet, i 1981 kom Frp inn på stortinget med en oppslutning på 4,5 prosent. Mot slutten av 1980 tallet økte Frp sin oppslutning og i 1989 fikk de 13 prosent. Etter en nedgang på begynnelsen av 1990-tallet steg igjen oppslutningen i valg etter valg, i 2009 fikk Frp 22,9 prosent. Siden har oppslutningen sunket. I 2017 fikk de 15,2 prosent, og i det siste kommunestyrevalget i 2019 var oppslutningen 8,2 prosent.

Figur 2.3 Oppslutningen om H og Frp/ALP i stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg fra 1945-2019

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Miljøpartiet de grønne ble stiftet i 1988, i de første valgene hadde de beskjeden oppslutning, men i 2013 fikk de 2,8 prosent av stemmene og kom inn på Stortinget. Fremgangen har fortsatt og ved det siste fylkestingsvalget fikk de 7,6 prosent av stemmene.

Ved kommunestyrevalget i 2019 fikk Folkeaksjonen nei til mer bompenger (FNB) og andre lister mot bompenger til sammen 2,7 prosent av stemmene. FNB ble opprinnelig stiftet i 2014 i Stavanger og startet som en folkeaksjon på Nord-Jæren mot den nye bompengeringen på Nord-Jæren. Partiet stilte til valg i Stavanger i 2015 og fikk 3 representanter. FNB ble innlemmet i Partiregisteret i august 2018, og fikk dermed status som et nasjonalt parti.

I tabell 2.2 fremstiller vi partienes oppslutningen i stortingsvalg, kommunestyrevalg og fylkestingsvalg fra 1945 til 2019.

Tabell 2.2 Partienes oppslutning i valg fra 1945 til 2019. Hele landet. Prosent

År	Valg	I alt		RV/ Rødt	SF/ SV	Ap	Bondp.			DNF/ DLF	V	H	ALP/ Frp	Kystp.	Andre
		100	NKP				Sp	MDG	Krf						
1945	Stortingsvalg	100	11,9	.	.	41,0	8,0	.	7,9	.	13,8	17,0	.	.	0,3
1945	Kommunestyrevalg	100	11,4	.	.	39,8	3,9	.	7,9	.	8,0	9,7	.	.	19,3
1947	Kommunestyrevalg	100	10,0	.	.	38,2	5,3	.	7,4	.	9,4	13,9	.	.	15,8
1949	Stortingsvalg	100	5,8	.	.	45,7	8,0	.	8,4	.	13,5	17,7	.	.	0,7
1951	Kommunestyrevalg	100	6,1	.	.	42,4	6,0	.	7,3	.	9,4	15,2	.	.	13,6
1953	Stortingsvalg	100	5,1	.	.	46,7	9,0	.	10,5	.	10,0	18,8	.	.	0,0
1955	Kommunestyrevalg	100	5,3	.	.	43,4	6,9	.	7,4	.	8,5	16,7	.	.	11,8
1957	Stortingsvalg	100	3,4	.	.	48,3	9,3	.	10,2	.	9,6	18,9	.	.	0,2
1959	Kommunestyrevalg	100	3,9	.	.	43,7	7,8	.	7,5	.	8,9	18,6	.	.	9,6
1961	Stortingsvalg	100	2,9	.	2,4	46,8	9,4	.	9,6	.	8,9	20,0	.	.	0,0
1963	Kommunestyrevalg	100	1,9	.	2,8	45,8	8,2	.	6,8	.	8,4	19,8	.	.	6,3
1965	Stortingsvalg	100	1,4	.	6,0	43,1	9,9	.	8,1	.	10,4	21,2	.	.	0,0
1967	Kommunestyrevalg	100	1,2	.	5,1	43,8	9,3	.	7,1	.	9,8	19,3	.	.	4,4
1969	Stortingsvalg	100	1,0	.	3,5	46,5	10,6	.	9,3	.	9,4	19,6	.	.	0,1
1971	Kommunestyrevalg	100	0,7	.	4,0	41,7	11,5	.	8,7	.	8,5	17,9	.	.	7,0
1973	Stortingsvalg	100	.	0,4	11,2	35,3	10,8	.	12,3	3,4	3,6	17,4	5,0	.	0,5
1975	Kommunestyrevalg	100	.	0,4	5,5	38,0	10,7	.	11,5	2,5	3,7	21,8	0,8	.	5,1
1975	Fylkestingsvalg	100	.	0,5	5,7	38,1	11,2	.	12,3	2,9	3,8	22,6	1,4	.	1,5
1977	Stortingsvalg	100	0,4	0,6	4,2	42,3	8,6	.	12,4	1,4	3,2	24,8	1,9	.	0,2
1979	Kommunestyrevalg	100	0,3	0,7	4,1	35,9	8,5	.	9,8	1,0	5,2	29,2	1,9	.	3,4
1979	Fylkestingsvalg	100	0,5	0,8	4,4	36,0	8,6	.	10,2	1,3	5,3	29,9	2,5	.	0,6
1981	Stortingsvalg	100	0,3	0,7	5,0	37,1	4,2	.	8,9	0,6	3,2	31,8	4,5	.	3,6
1983	Kommunestyrevalg	100	0,2	1,1	5,1	38,9	7,5	.	8,5	0,5	4,5	25,9	5,3	.	2,5
1983	Fylkestingsvalg	100	0,4	1,2	5,3	38,9	7,2	.	8,8	0,7	4,4	26,4	6,3	.	0,4
1985	Stortingsvalg	100	0,2	0,6	5,5	40,8	6,6	.	8,3	0,5	3,1	30,4	3,7	.	0,4
1987	Kommunestyrevalg	100	0,1	1,2	5,5	35,9	7,1	.	7,8	0,2	3,9	23,3	10,4	.	4,6
1987	Fylkestingsvalg	100	0,3	1,3	5,7	35,9	6,8	.	8,1	0,4	3,3	23,7	12,3	.	2,3
1989	Stortingsvalg	100	0,0	0,8	10,1	34,3	6,5	0,4	8,5	0,0	3,2	22,2	13,0	.	1,0
1991	Kommunestyrevalg	100	0,0	1,5	11,6	30,2	11,5	0,2	7,8	.	3,7	21,5	6,5	.	5,4
1991	Fylkestingsvalg	100	0,1	1,5	12,2	30,4	12,0	0,5	8,1	0,0	3,5	21,9	7,0	.	2,9
1993	Stortingsvalg	100	0,0	1,1	7,9	36,9	16,7	0,1	7,9	0,0	3,6	17,0	6,3	.	2,4
1995	Kommunestyrevalg	100	0,0	1,5	5,9	30,5	11,6	0,3	8,2	.	4,9	20,2	10,5	.	6,4
1995	Fylkestingsvalg	100	0,1	1,7	6,1	31,3	11,7	0,4	8,5	.	4,7	19,9	12,0	.	3,6
1997	Stortingsvalg	100	0,1	1,7	6,0	35,0	7,9	0,2	13,7	0,0	4,5	14,3	15,3	.	1,3
1999	Kommunestyrevalg	100	0,0	2,0	7,8	28,6	8,3	0,3	9,3	.	4,4	21,4	12,1	.	5,8
1999	Fylkestingsvalg	100	0,1	2,1	8,5	28,2	8,5	0,4	10,1	.	4,2	21,3	13,4	0,2	3,0
2001	Stortingsvalg	100	0,1	1,2	12,5	24,3	5,6	0,2	12,4	0,0	3,9	21,2	14,6	1,7	2,3
2003	Kommunestyrevalg	100	0,1	1,6	12,4	27,5	7,9	0,2	6,4	0,0	3,8	18,1	16,4	0,2	5,5
2003	Fylkestingsvalg	100	0,1	1,5	13,0	27,0	8,0	0,3	6,9	.	3,7	17,8	17,9	0,7	3,2
2005	Stortingsvalg	100	0,0	1,2	8,8	32,7	6,5	0,1	6,8	0,0	5,9	14,1	22,1	0,8	0,9
2007	Kommunestyrevalg	100	0,0	1,9	6,2	29,6	8,0	0,3	6,4	0,0	5,9	19,3	17,5	.	4,9
2007	Fylkestingsvalg	100	0,1	2,1	6,5	30,8	7,8	0,6	6,7	.	5,6	18,8	18,5	0,5	2,1
2009	Stortingsvalg	100	0,0	1,3	6,2	35,4	6,2	0,3	5,5	0,0	3,9	17,2	22,9	0,2	0,8
2011	Kommunestyrevalg	100	0,0	1,5	4,1	31,7	6,7	0,9	5,6	.	6,3	28,0	11,4	.	3,8
2011	Fylkestingsvalg	100	0,1	1,7	4,3	33,2	6,3	1,3	5,8	.	5,7	27,6	11,8	0,4	1,9
2013	Stortingsvalg	100	0,0	1,1	4,1	30,8	5,5	2,8	5,6	0,0	5,2	26,8	16,3	0,1	1,6
2015	Kommunestyrevalg	100	0,0	2,0	4,1	33,0	8,5	4,2	5,4	.	5,5	23,2	9,5	.	4,5
2015	Fylkestingsvalg	100	0,0	2,2	4,0	33,6	8,0	5,0	5,6	.	5,0	23,4	10,3	0,2	2,7
2017	Stortingsvalg	100	0,0	2,4	6,0	27,4	10,3	3,2	4,2	.	4,4	25,0	15,2	0,1	1,8
2019	Kommunestyrevalg	100	.	3,8	6,1	24,8	14,4	6,8	4,0	.	3,9	20,1	8,2	.	7,9
2019	Fylkestingsvalg	100	0,0	3,9	6,0	24,2	14,5	7,6	4,1	.	3,5	20,3	8,6	0,0	7,2

1973-75, NKP stilte sammen med Sosialistisk Valgforbund. 1989, RV/R inkluderer Fylkeslistene for Miljø og Solidaritet.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

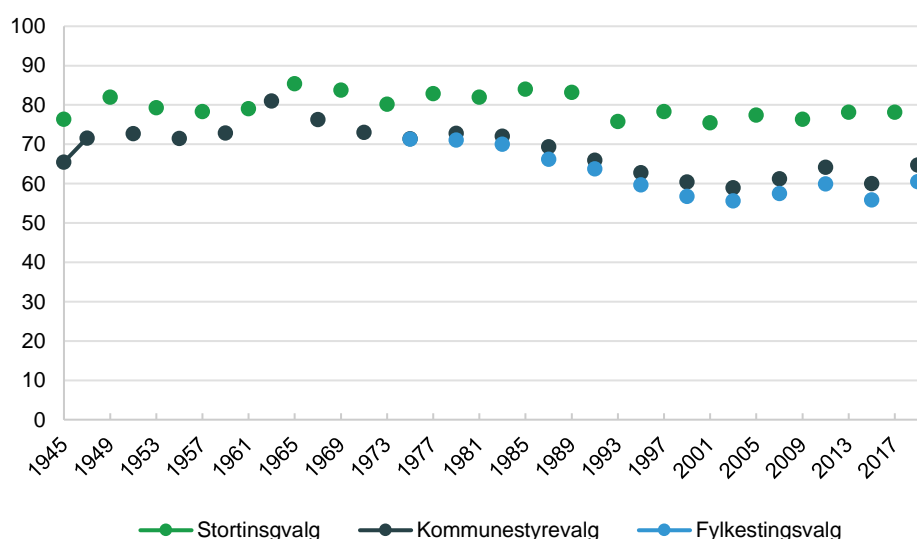
2.2. Valgdeltakelsen i Norge etter 1945

Siden 1945 har valgdeltakelsen i alle norske stortingsvalg vært på over 75 prosent. Høyest var den i 1965. Da møtte 85,4 av de stemmeberettigede opp ved valget. Valgdeltakelsen lå på over 80 prosent helt frem til valget i 1993. Da sank den til 76 prosent, en nedgang på 7,3 prosentpoeng fra 1989. Deltakelsen har siden 1997 ligget mellom 75,5 og 78,2. Ved det siste stortingsvalget i 2017 var deltakelsen 78,2. Siden 1990-tallet har det vært en nedgang, og deltakelsen har ennå ikke kommet over 80 prosent (Kleven 2017a).

Fra valgforskningen pekes det gjerne på at hvis regjeringsalternativene er uklare, synker deltakelsen, og at noen velgere lar være å stemme i situasjoner hvor de er uenige med eget parti i viktige spørsmål. I begynnelsen av 1990-årene var Norge preget av den forestående avstemningen om Norsk EU-medlemskap i 1994. Valgdeltakelsen på 89 prosent er den høyeste som har vært noen gang i Norges historie (etter at allmenn stemmerett ble innført). 52,2 prosent stemte mot at Norge skulle bli med i EU. EU-saken preget det politiske liv og valgkampene utover på 1990-tallet. Noen av partiene som gikk inn for norsk medlemskap i EU, som for eksempel Arbeiderpartiet, hadde også mange velgere som stemte mot norsk EU medlemskap. Det er tegn som tyder på at mange av disse opplevde krysspress og lot være å delta i valget (Valen 1999:115). Velgere som hadde holdt fast på det samme partiet tidligere, ble mindre partitroe, og samtidig ble flere hjemmesittere. EU saken førte til at den klare blokkdannelsen mellom en borgerlig og en sosialistisk blokk ble svekket. Det ga uklare regjeringsalternativer ved flere av valgene. Valgdeltakelsen har ikke kommet opp på det nivået den var på 1980-tallet, men ligget på stabilt over 75,5 prosent. Bunnnoteringen er fra 2001, siden da har valgdeltakelsen vært svakt økende, og i 2017 var den altså 78,2.

I perioden frem til midten av 1960-tallet viste valgdeltakelsen i både stortingsvalg og kommunestyrevalg en stigende tendens. Den høyeste deltakelsen målt ved et kommunestyrevalg var i 1963, da deltok 81 prosent. Valgdeltakelsen i kommunestyrevalgene har etter toppen på 1960-tallet vist en fallende tendens. Fra slutten av 1980-tallet sank deltakelsen til under 70 prosent, bunnnoteringen var i 2003 da 59 prosent stemte. Vi må helt tilbake til kommunestyrevalget i 1919 for å finne lavere deltakelse. I 1975 ble det innført valg til fylkestingene. I begynnelsen var valgdeltakelsen omtrent på samme nivå som kommunestyrevalgene. Valgdeltakelsen her har også vært synkende: bunnnoteringen var 56 prosent både i 2003 og 2015.

Figur 2.4 Valgdeltakelsen i stortingsvalg, kommunestyrevalg og fylkestingsvalg i Norge siden 1945

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.3 Valgdeltakelse i valg 1945-2019, etter kjønn. Prosent

Valg- år	Stortingsvalg			Kommunestyre- valg i alt	Fylkestings- valg i alt	Kommunestyre og fylkestingsvalg ¹		
	I alt	Menn	Kvinner			I alt	Menn	Kvinner
1945	76,4	81,7	72,9	65,5	.	.	71,3	60,0
1947				71,6	.	.	75,5	67,8
1949	82,0	85,3	78,9					
1951				72,7	.	.	75,6	70,0
1953	79,3	82,1	76,7					
1955				71,5	.	.	73,6	69,5
1957	78,3	80,4	76,3					
1959				72,9	.	.	74,7	71,2
1961	79,1	80,9	77,3					
1963				81,0	.	.	82,1	80,1
1965	85,4	86,8	84,1					
1967				76,3	.	.	77,7	74,9
1969	83,8	84,9	82,8					
1971				73,0	.	.	73,9	72,1
1973	80,2	82,1	78,4					
1975				71,4	71,3	71,5	72	69,6
1977	82,9	83,9	81,9					
1979				72,8	71,1	73,5	72,7	70,3
1981	82,0	82,6	81,4					
1983				72,1	70,0	73,0	73,4	72,6
1985	84,0	84,4	83,7					
1987				69,4	66,2	70,7	70,8	70,6
1989 ²	83,2	82,3	84,0					
1991 ³				66,0	63,8	66,7	..	..
1993	75,8	75,1	76,4					
1995				62,8	59,7	64,2	63,2	65,2
1997	78,3	76,4	80,3					
1999				60,4	56,8	61,7	61,4	62,1
2001	75,5	75,1	75,8					
2003				59,0	55,6	59,3	58,4	60,2
2005	77,4	76,6	78,4					
2007				61,2	57,5	61,7	60,5	62,8
2009	76,4	76,1	76,7					
2011				64,2	59,9	64,5	62,9	66,9
2013 ⁴	78,2	76,8	79,9					
2015				60,0	55,9	60,2	57,2	62
2017	78,2	76,7	79,7					
2019				64,7	60,5	64,8	62,3	67,2

¹ Fra 1975 prosent av de som stemte i henhold til det felles manntallet for kommunestyrevalget og fylkestingsvalget, stemte i minst ett av valgene. Tidligere år kun kommunestyrevalg.

² Frem til 1987 er valgdeltakelse etter kjønn basert på totaltelling. Mellom 1989-2011 basert på tilfeldig utvalg på mellom 3 000 og 10 000 observasjoner.

³ Manntallsundersøkelse av valgdeltakelse ikke foretatt i 1991.

⁴ 2013-2017 valgdeltakelse etter kjønn basert på stratifisert utvalg på mellom 1 million og 3,5 millioner, (vektet for å representere hele landet). Fra 2019 totaltelling.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå

3. Partivalg og kjønn

Noen av kjønnsforskjellene i stemmegivningen har vært stabile over lang tid. I tiden fra 1949 til midten av 1980-tallet viser velgerundersøkelsene at menn i større grad enn kvinner stemte på sosialistiske partier. Senterpartiet (Bondepartiet) gjorde det i de fleste valgene bedre blant mennene (se tabell 3.1). Kvinnene stemte frem til 1980-tallet i mindre grad enn mennene på de sosialistiske partiene. Tidlige komparative undersøkelser av kjønn og stemmegivning i ulike land viste at mange kvinner foretrakk de konservative partiene som sto for tradisjonelle verdier (Aardal og Valen 1989). Velgerundersøkelsene i Norge viser at Kristelig folkeparti har hatt størst oppslutningen blant kvinnene siden 1949 (se tabell 3.1). Mens for eksempel Høyre ikke hadde noen klar kjønnsprofil før slutten av 1970-tallet, hvor de har gjort det best blant mennene i de fleste valg.

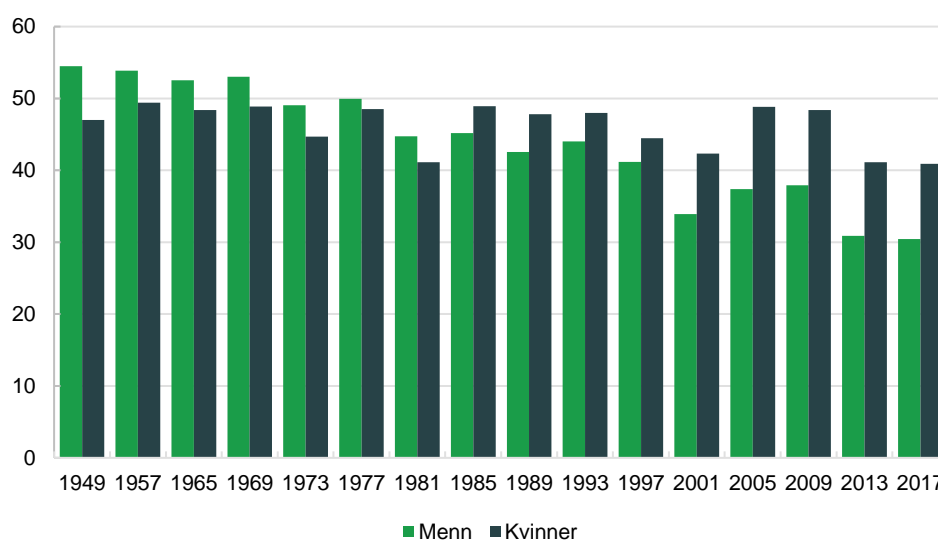
Justerte estimater.

Estimatene fra velgerundersøkelsene i denne rapporten er justert etter den offisielle valgstatistikken. Ved utvalgsundersøkelser vil det være en rekke feilkilder som gjør at resultatene med hensyn til partivalg fra undersøkelsene skiller seg fra det offisielle valgresultatet. Det kan være tilfeldig feil som blant annet skyldes at vi benytter et utvalg, eller systematiske feil som følge av frafall eller målefeil. Estimaterne i denne rapporten kan derfor skille seg fra det som tidligere er publisert. Forskjellene mellom bakgrunnskjennetegn som for eksempel kjønn vil imidlertid være den samme.

3.1. «Kvinnenes venstredreining»

Fra og med midten av 1980-tallet har tendensen vært at oppslutningen om venstresidens partier har vært høyere blant kvinner sammenliknet med menn. På bakgrunn av valgundersøkelsen i 1985 snakket man om «kvinnenes venstredreining» (Aardal og Valen 1989). Men det er i realiteten ikke en langsiktig «venstredreining». Riktignok viste undersøkelsen at det var flere kvinner som stemte sosialistisk i 1985 sammenliknet med undersøkelsen i 1981, men nivået er ikke høyere enn valgene på 1960 tallet. Derimot er det et klart fall i oppslutningen til den sosialistiske blokken blant mennene. Tilbake i 1969 var den litt over 50 prosent, mens den i 2013 og 2017 var rundt 30 prosent. Forskjellen i oppslutningen til partiene på venstresiden var rundt 5 prosentpoeng høyere blant kvinnene fra midten av 1980 tallet. Fra årtusenskiftet har imidlertid denne forskjellen økt til rundt 10 prosentpoeng.

Figur 3.1 Oppslutningen blant menn og kvinner om venstresidens partier (NKP, RV/Rødt, SF/SV, og Ap) i stortingsvalg. Prosent

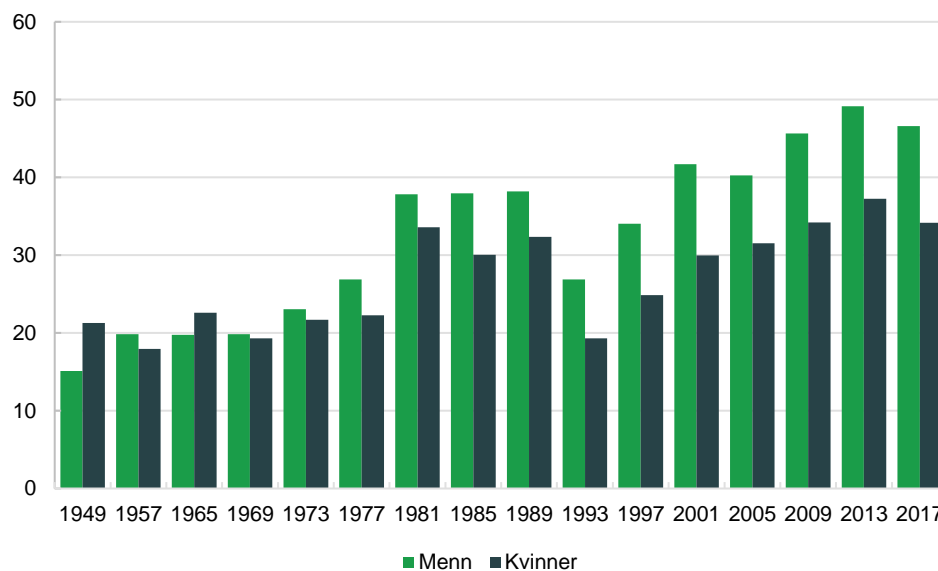

Kilde: Holbæk-Hansen (1951), Valgundersøkelsene, ISF. Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

«Mennenes høyredreining»

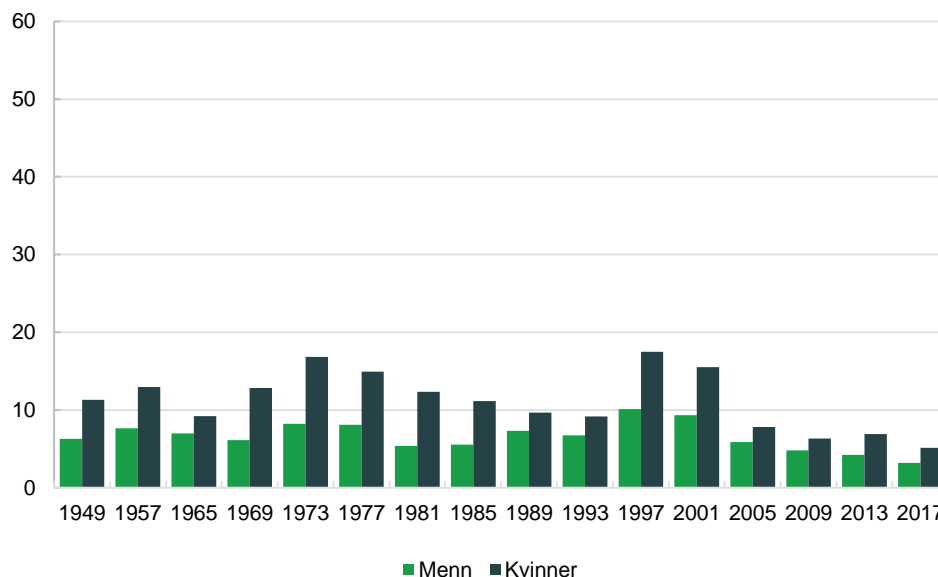
Fra midten av 1970 tallet økte oppslutningen om partiene på høyresiden, først blant mennene senere på 1980 tallet også blant kvinnene. Men fra slutten av 1970 tallet har altså oppslutningen om Høyre og Frp vært høyere blant menn sammenliknet med kvinner. I de to siste stortingsvalgene er oppslutningen om Høyre og Frp litt over 10 prosentpoeng høyere blant mennene sammenliknet med kvinnene.

Figur 3.2 Oppslutningen blant menn og kvinner om Høyre og Frp (Alp) i stortingsvalg. Prosent

Kun Høyre frem til 1973.
 Kilde: Holbæk-Hansen (1951), Valgundersøkelsene, ISF. Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Figur 3.3 Oppslutningen blant menn og kvinner om Krf i stortingsvalg. Prosent

Kilde: Holbæk-Hansen (1951), Valgundersøkelsene, ISF. Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.1 Partienes oppslutning blant menn og kvinner i stortingsvalgvalg 1949, 1957, 1965-2017 Prosent

År	Kjønn	I alt	NKP	RV/R	SF/ SV	Ap	Bp/ Sp	MDG	Krf	DNF/ DLF	V	H	ALP/ Frp	Andre	Antall personer
1949	Menn	100	7,2	.	.	47,3	8,8	.	6,3	.	14,1	15,1	.	.	983
1949	Kvinner	100	3,9	.	.	43,1	6,9	.	11,3	.	12,7	21,3	.	.	719
1957	Menn	100	4,2	.	.	49,6	8,6	.	7,6	.	9,8	19,9	.	0,3	600
1957	Kvinner	100	2,4	.	.	47,0	10,1	.	12,9	.	9,5	18,0	.	0,2	570
1965	Menn	100	1,8	.	7,6	43,1	11,0	.	7,0	.	9,6	19,8	.	0,1	758
1965	Kvinner	100	0,9	.	4,3	43,2	8,7	.	9,2	.	11,1	22,6	.	0,2	730
1969	Menn	100	1,1	.	4,2	47,7	12,3	.	6,1	.	8,7	19,8	.	0,0	2 004
1969	Kvinner	100	0,8	.	2,9	45,2	8,7	.	12,8	.	10,1	19,3	.	0,2	1820
1973	Menn	100	.	0,4	13,4	35,2	12,7	.	8,2	3,2	3,5	17,4	5,6	0,3	1 080
1973	Kvinner	100	.	0,5	8,9	35,4	8,8	.	16,8	3,7	3,7	17,4	4,3	0,6	997
1977	Menn	100	0,3	0,3	5,1	44,3	10,2	.	8,1	1,5	3,2	25,5	1,4	0,3	729
1977	Kvinner	100	0,0	0,5	4,2	43,8	8,4	.	14,9	1,2	4,1	21,2	1,1	0,5	736
1981	Menn	100	0,6	0,4	5,1	38,7	6,9	.	5,4	0,6	4,1	32,7	5,1	0,4	724
1981	Kvinner	100	0,2	0,6	4,2	36,2	7,2	.	12,3	1,0	4,6	30,1	3,5	0,2	625
1985	Menn	100	0,2	0,8	5,3	38,9	7,7	.	5,6	0,4	3,3	33,2	4,8	0,0	954
1985	Kvinner	100	0,1	0,4	5,6	42,8	5,4	.	11,2	0,6	2,9	27,5	2,6	0,9	895
1989	Menn	100	0,0	0,5	8,3	33,7	6,4	0,4	7,3	0,0	3,9	22,4	15,8	1,2	922
1989	Kvinner	100	0,0	1,2	11,8	34,8	6,5	0,4	9,7	0,0	2,5	22,1	10,2	0,8	915
1993	Menn	100	0,0	0,7	6,6	36,8	16,5	0,1	6,7	0,0	3,0	19,3	7,5	2,7	919
1993	Kvinner	100	0,0	1,5	9,4	37,1	17,0	0,1	9,2	0,0	4,3	14,5	4,9	2,0	819
1997	Menn	100	0,1	1,6	3,8	35,6	8,0	0,3	10,1	0,0	5,0	16,4	17,6	1,4	924
1997	Kvinner	100	0,0	1,8	8,3	34,3	7,8	0,2	17,5	0,0	3,9	12,1	12,8	1,2	854
2001	Menn	100	0,1	1,4	9,5	22,9	5,7	0,2	9,3	0,0	4,5	24,2	17,5	4,6	815
2001	Kvinner	100	0,1	0,9	15,6	25,7	5,4	0,1	15,5	0,0	3,3	18,2	11,8	3,4	807
2005	Menn	100	0,0	1,3	5,8	30,2	7,9	0,2	5,9	0,0	6,3	16,2	24,0	2,1	889
2005	Kvinner	100	0,0	1,1	12,3	35,4	4,9	0,1	7,8	0,0	5,5	11,7	19,9	1,3	790
2009	Menn	100	0,0	1,3	4,1	32,5	7,2	0,2	4,8	0,0	3,2	17,9	27,8	1,0	824
2009	Kvinner	100	0,0	1,4	8,5	38,5	5,1	0,5	6,3	0,0	4,6	16,6	17,7	0,9	762
2013	Menn	100	0,0	1,1	2,7	27,0	6,0	2,9	4,2	0,0	4,8	29,1	20,0	2,0	787
2013	Kvinner	100	0,0	1,1	5,4	34,6	4,9	2,7	6,9	0,0	5,6	24,5	12,7	1,4	800
2017	Menn	100	.	2,3	3,9	24,2	10,7	3,1	3,2	.	4,0	27,3	19,3	1,9	4 872
2017	Kvinner	100	.	2,5	8,1	30,4	9,9	3,3	5,2	.	4,7	22,9	11,2	1,8	4 580

1973, NKP stilte sammen med Sosialistisk Valgforbund. 1989, RV/R inkluderer Fylkeslistene for Miljø og Solidaritet.

Kilde: Holbæk-Hansen (1951), Valgundersøkelsene, ISF. Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

3.2. De rødgrønne er størst blant kvinnene også i kommunestyrevalgene

Tabell 3.2.1 viser oppslutningen om de ulike partiene i de to siste kommunestyrevalgene. I 2015 ser vi i stor grad samme tendens som ved stortingsvalgene. I 2019 er det en del nye mønstre. Andelen som støtter Ap faller mer for kvinnene enn for mennene, Krf gjør det bedre blant mennene sammenliknet med kvinnene. Senterpartiet går fra å være et «mannsparti» i 2015 til å bli likestilt i 2019. Frp går tilbake blant mennene, men ikke kvinnene, slik at kjønnsprofilen blir svakere.

MDG går mest frem blant kvinnene

MDG har i de to siste kommunestyrevalgene gjort det bedre enn de siste stortingsvalgene. 2015 var på en måte et gjennombrudds valg for MDG, de fikk 4,2 prosent i kommunestyrevalget og 5 prosent i fylkestingsvalget. Ved stortingsvalget i 2017 gikk de imidlertid tilbake til 3,2 prosent, altså et stykke unna sperregrensen på 4,0. Ved det siste lokalvalget fikk de igjen fremgang og gikk frem til 6,8 prosent i kommunestyrevalget og 7,6 i fylkestingsvalget. Sammenliknet med forrige stortingsvalg og kommunestyrevalg er det blant kvinnene at de har hatt den største fremgangen.

Ap mest tilbake blant kvinnene

I 2019 gjorde Ap sitt dårligste valg siden 2001, som er det dårligste valget Ap har opplevd etter 1945. Resultatene fra velgerundersøkelsene tyder på at tilbakegangen er størst blant kvinnene, både når vi sammenlikner med stortingsvalget i 2017 og kommunestyrevalget i 2015. Det ser for øvrig ut som tilbakegangen for Ap i det siste valget i stor grad fører til fremgang for de andre rødgrønne partiene. Mer detaljerte studier av velgeroverganger kommer i en rapport i 2021.

Tabell 3.2 Partienes oppslutning blant menn og kvinner i kommunevalg 2015 og 2019. Prosent

År	Kjønn	I alt	R	SV	Ap	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
2015	Menn	100	2,1	2,8	28,2	10,3	3,8	4,8	6,3	24,8	12,2	4,9	857
2015	Kvinner	100	1,9	5,3	37,2	6,9	4,7	6,1	4,9	21,7	7,1	4,4	938
2019	Menn	100	3,4	4,3	23,3	14,7	5,9	4,3	4,4	22,2	9,5	8,3	1 832
2019	Kvinner	100	4,2	7,9	26,2	14,2	7,7	3,8	3,5	18,1	7,1	7,6	1 938

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Mindre kjønnsforskjeller blant velgerne?

I figur 3.4 ser vi på andelen kvinnelige velgere etter parti for de siste fire valgene. Vi prosentuerer med basis i partienes velgere, ikke med basis i kvinnelige eller mannlige velgere som vi har gjort tidligere i kapittelet. Av de som i 2019 oppga at de stemte SV var 66 prosent kvinner, mens for Rødt og Ap var tilsvarende andel 57 og 54 prosent. Det er kvinneflertall også blant MDGs velgere, med 58 prosent.

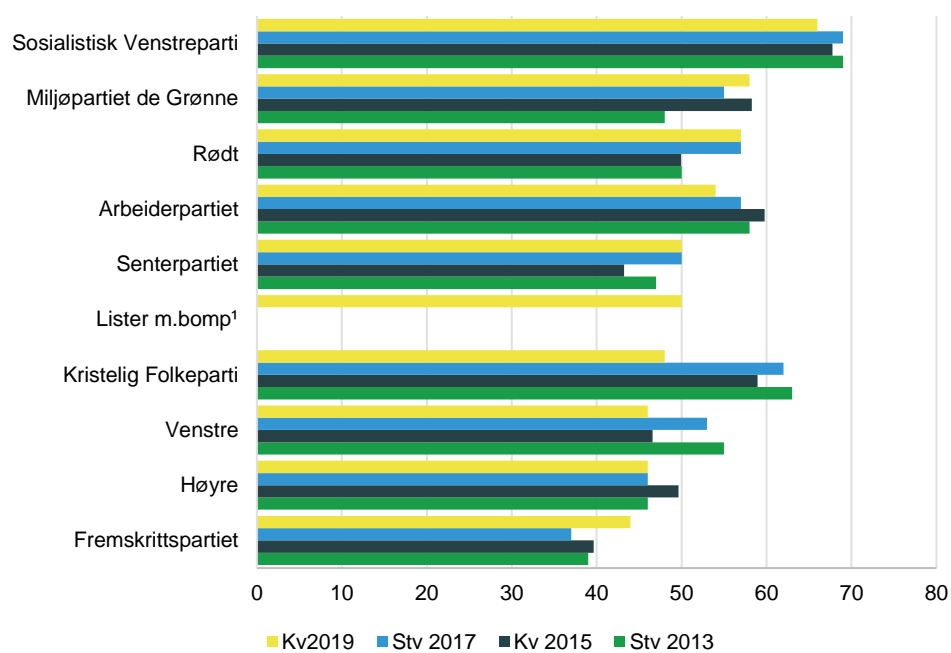
Blant partiene på høyresiden er det flest mannlige velgere. 56 prosent av Frps velgere er menn, og for Høyre og Venstre er andelen menn 44 prosent. Krf hadde tidligere en klar overvekt av kvinner blant sine velgere, men i det siste kommunestyrevalget var kvinneandelen sunket til 48 prosent.

Sp er det stortingspartiet som har den jevneste kjønnsbalansen med 50 prosent. Kjønnsbalansen blant dem som stemte på Folkeaksjonen Nei til mer bompenger eller en annen liste mot bompenger var også om lag 50/50.

Ser vi på det siste kommunestyrevalget sammenliknet med de tre foregående nasjonale valgene i Norge ser det ut som det kan gå mot mindre kjønnsforskjeller blant partienes velgerskarer i fremtiden. Vi må imidlertid ha i mente at disse

resultatene er basert på spørreundersøkelser hvor det er en viss usikkerhet knyttet til estimatene.

Figur 3.4 Andel kvinnelige velgere, etter parti. Stortingsvalgene 2013 og 2017, kommunestyrevalgene 2015 og 2019

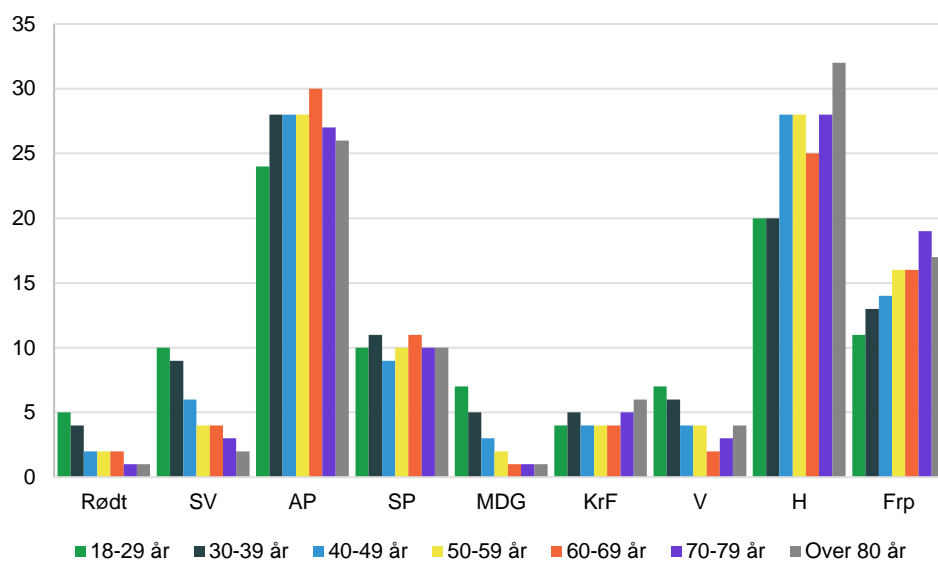
¹ Inkluderer Folkeaksjonen Nei til mer bompenger.
Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

4. Partivalg og alder

4.1. Partiene med miljøprofil gjør det godt blant de yngre

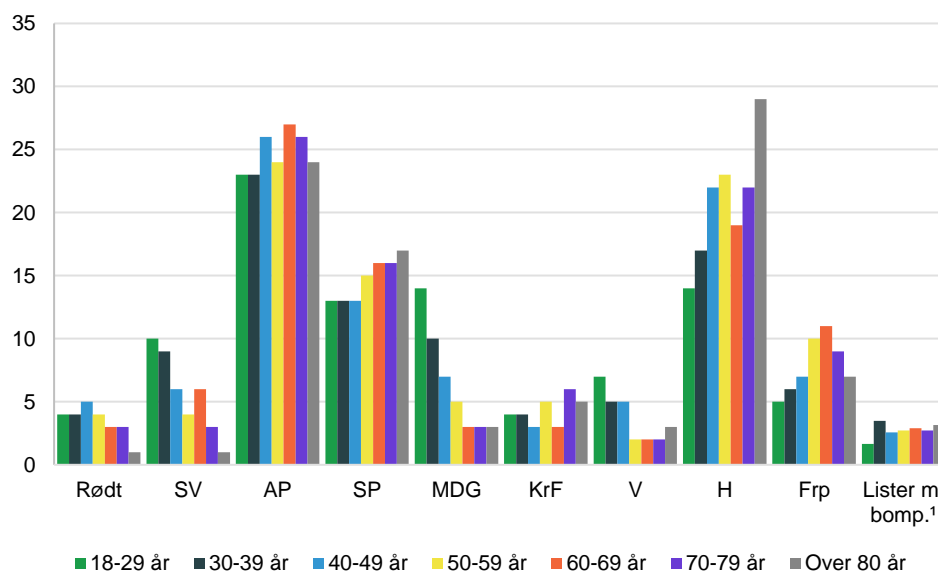
I de siste valgene har vi sett at partiene med miljøprofil som MDG, SV og Venstre gjør det godt blant de yngre. I kommunestyrevalget 2019 fikk MDG 14 prosent oppslutning blant dem under 30 år, og 10 prosent blant velgerne som er i 30-årene. Blant velgerne over 60 år er det kun 3 prosent som oppgir å ha stemt MDG. SV har også en klar miljøprofil, de gjør det best blant de yngre velgerne. Frp og Høyre har motsatt tendens, og gjør det relativt dårligere blant de yngre velgerne. Senterpartiet som var det parti som gikk mest frem i 2019 sammenliknet med tidligere valg, gjør det best blant de eldste velgerne, men ligger på rundt 13 prosent oppslutning også blant de under 50 år.

Figur 4.1 Oppslutning om de ulike partiene, etter aldersgrupper. Stortingsvalget 2017. Prosent

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.2 Oppslutning om de ulike partiene, etter aldersgrupper. Kommunestyrevalget 2019. Prosent

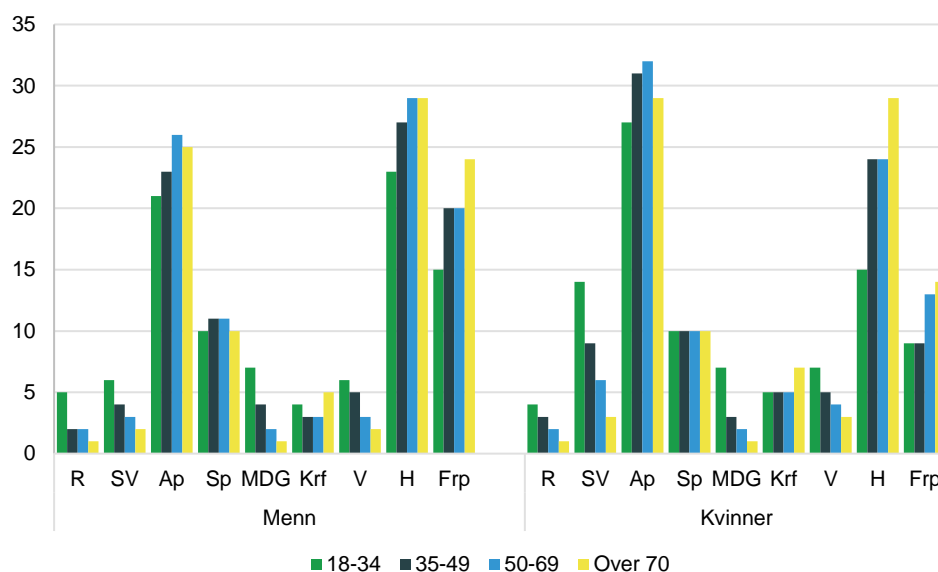
¹ Inkluderer Folkeaksjonen Nei til mer bompenger.
Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

4.2. Kjønn og alder

Ved stortingsvalget i 2017 og kommunestyrevalget 2019 var utvalget større enn ved tidligere år. Allikevel blir det relativt få observasjoner hvis vi kombinerer den tiårige aldersinndelingen i figurene over. Det blir en enklere analyse å forholde seg til hvis vi slår sammen til færre aldersgrupper. Vi benytter inndelingen 18-34, 35-49, 50-69 og over 70 år. I de ukommenterte historiske tabellene bakerst i denne delen benytter vi også denne inndelingen.

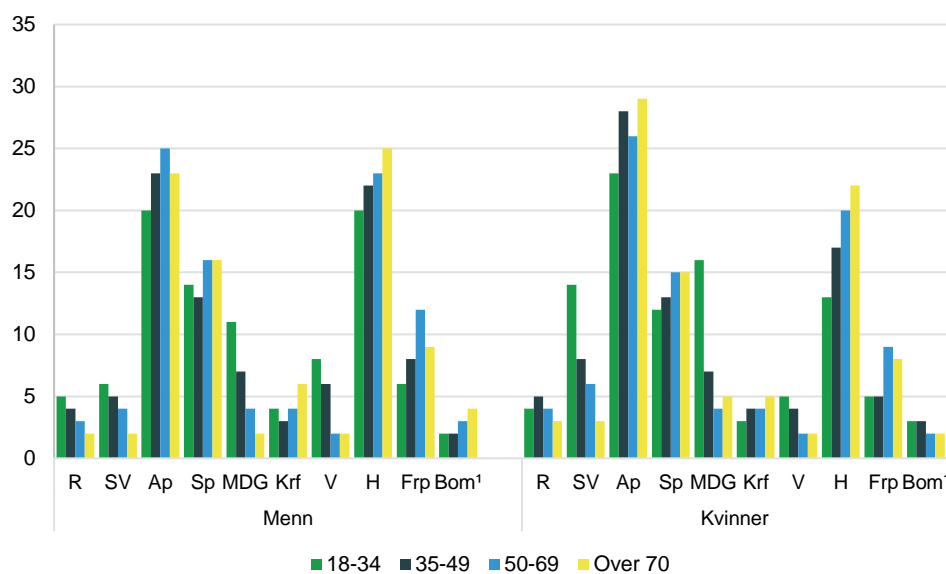
Mønsteret vi har sett med hensyn til kjønn og alder hver for seg blir omtrent det samme når vi kombinerer, men at nivåene er forskjellige for menn og kvinner. For eksempel ser vi for SV både i 2017 og 2019 at nivået er lavere blant menn sammenliknet med kvinner i aldersgruppene.

Figur 4.3 Oppslutning om de ulike partiene, etter kjønn og aldersgrupper. Stortingsvalget 2017. Prosent

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.4 Oppslutning om de ulike partiene, etter kjønn og aldersgrupper. Kommunestyrevalget 2019. Prosent

*Folkeaksjonen Nei til mer bompenger og andre lister mot bompenger.

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1 Partienes oppslutning i ulike aldersgrupper i stortingsvalg 1997-2017. Prosent

Alder	I alt	R	SV	Ap	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
1997												
I alt	100	2	6	35	8	0	14	5	14	15	1	N
18-34	100	3	10	33	5	0	12	4	13	17	2	539
35-49	100	2	8	37	7	0	12	4	15	13	1	559
50-69	100	1	2	33	12	0	15	6	17	15	1	517
70-79	100	0	0	42	7	0	21	3	7	16	4	163
2001												
I alt	100	1	13	24	6	0	12	4	21	15	4	N
18-34	100	2	17	19	4	0	12	3	24	14	4	432
35-49	100	2	16	23	6	0	12	4	22	12	3	503
50-69	100	0	8	28	7	1	11	5	19	16	5	536
70-79	100	0	4	28	6	0	21	2	18	19	3	153
2005												
I alt	100	1	9	33	7	0	7	6	14	22	2	N
18-34	100	2	15	30	4	0	5	6	12	25	1	403
35-49	100	1	8	30	6	0	7	6	18	21	2	550
50-69	100	1	7	36	8	0	6	6	13	20	2	558
70-79	100	1	2	36	7	0	13	4	11	23	3	168
2009												
I alt	100	1	6	35	6	0	6	4	17	23	1	N
18-34	100	3	9	32	6	1	6	5	16	21	1	326
35-49	100	1	6	35	7	0	4	4	20	23	1	499
50-69	100	1	6	38	5	0	6	3	16	22	1	625
70-79	100	1	1	34	7	0	7	5	14	30	1	151
2013												
I alt	100	1	4	31	6	3	6	5	27	16	2	N
18-34	100	2	6	29	4	6	5	6	23	16	3	372
35-49	100	0	4	29	5	2	4	6	33	16	1	465
50-69	100	1	4	33	7	2	6	4	25	16	1	661
70-79	100	1	2	33	4	1	7	5	26	20	3	162
2017												
I alt	100	2	6	27	10	3	4	4	25	15	2	N
18-34	100	5	10	25	10	7	4	7	19	12	2	2 001
35-49	100	2	7	27	10	4	4	5	25	15	1	2 394
50-69	100	2	4	29	11	2	4	3	27	16	2	3 528
70+	100	1	3	27	10	1	6	3	29	19	2	1 235
70-79	100	1	3	28	10	1	5	3	29	19	2	1 006

N: Antall godkjente stemmer (ikke inkludert blanke)/Offisielt valgresultat.

Kilde: Valgstatistikk og Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.2 Partienes oppslutning i ulike aldersgrupper etter kjønn i stortingsvalg 1997-2017. Prosent

År	Kjønn	Alder	I alt	R	SV	Ap	Sp MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	personer	Antall
1997	Menn	18-34	100	2	6	35	6	1	8	4	15	20	2	269
1997	Menn	35-49	100	2	3	40	7	0	9	5	18	16	1	301
1997	Menn	50-69	100	1	3	30	12	0	13	7	18	15	1	278
1997	Menn	70-79	100	0	1	41	4	0	14	2	9	24	4	76
1997	Kvinner	18-34	100	3	14	31	4	0	16	5	12	14	1	270
1997	Kvinner	35-49	100	2	13	34	8	0	16	3	12	11	1	258
1997	Kvinner	50-69	100	0	1	35	11	0	18	4	15	15	0	239
1997	Kvinner	70-79	100	0	0	42	10	0	26	3	6	10	3	87
2001	Menn	18-34	100	3	11	13	5	0	9	4	30	20	5	201
2001	Menn	35-49	100	2	11	20	5	0	10	4	28	14	4	248
2001	Menn	50-69	100	0	8	30	7	1	9	6	18	18	4	285
2001	Menn	70-79	100	0	4	31	7	0	10	1	21	21	4	81
2001	Kvinner	18-34	100	2	22	24	2	0	14	3	20	9	3	231
2001	Kvinner	35-49	100	2	20	26	7	0	13	3	16	10	2	255
2001	Kvinner	50-69	100	0	8	27	7	1	14	4	20	15	5	251
2001	Kvinner	70-79	100	0	4	25	5	0	32	2	14	15	2	72
2005	Menn	18-34	100	3	10	28	6	0	5	6	14	27	1	206
2005	Menn	35-49	100	1	4	24	8	0	7	6	21	26	2	283
2005	Menn	50-69	100	1	6	33	10	0	5	8	15	19	3	307
2005	Menn	70-79	100	1	1	43	7	0	6	2	8	28	4	93
2005	Kvinner	18-34	100	1	21	32	2	0	4	5	9	24	1	197
2005	Kvinner	35-49	100	1	13	36	5	0	7	6	14	17	1	267
2005	Kvinner	50-69	100	2	7	40	6	0	8	5	10	22	1	251
2005	Kvinner	70-79	100	0	4	28	7	0	21	7	15	16	2	75
2009	Menn	18-34	100	3	4	31	3	1	7	4	18	29	1	155
2009	Menn	35-49	100	1	4	28	9	0	5	4	20	30	1	260
2009	Menn	50-69	100	1	5	35	7	1	4	3	17	25	1	329
2009	Menn	70-79	100	0	2	34	11	0	3	1	15	34	1	80
2009	Kvinner	18-34	100	3	13	33	9	1	6	6	14	14	1	171
2009	Kvinner	35-49	100	0	9	42	5	0	2	4	20	15	1	239
2009	Kvinner	50-69	100	1	8	41	3	0	9	3	15	19	1	296
2009	Kvinner	70-79	100	1	0	34	4	0	11	10	14	26	1	71
2013	Menn	18-34	100	2	4	24	3	6	3	5	30	19	5	176
2013	Menn	35-49	100	0	1	25	7	3	4	5	35	18	2	244
2013	Menn	50-69	100	2	3	28	8	1	6	5	25	21	1	321
2013	Menn	70-79	100	0	2	34	4	2	5	3	27	22	1	83
2013	Kvinner	18-34	100	2	8	33	5	6	7	6	18	13	1	196
2013	Kvinner	35-49	100	1	6	32	4	1	5	7	30	14	1	221
2013	Kvinner	50-69	100	1	4	37	6	2	7	4	25	12	1	340
2013	Kvinner	70-79	100	1	1	31	4	0	10	7	24	17	4	79
2017	Menn	18-34	100	5	6	21	10	7	4	6	23	15	3	930
2017	Menn	35-49	100	2	4	23	11	4	3	5	27	20	1	1 244
2017	Menn	50-69	100	2	3	26	11	2	3	3	29	20	2	1 895
2017	Menn	70+	100	1	2	25	10	1	5	2	29	24	2	672
2017	Menn	70-79	100	1	2	27	10	1	4	2	27	25	2	545)
2017	Kvinner	18-34	100	4	14	27	10	7	5	7	15	9	1	1 071
2017	Kvinner	35-49	100	3	9	31	10	3	5	5	24	9	1	1 182
2017	Kvinner	50-69	100	2	6	32	10	2	5	4	24	13	2	1 633
2017	Kvinner	70+	100	1	3	29	10	1	7	3	29	14	3	563
2017	Kvinner	70-79	100	0	4	29	9	1	6	3	30	15	3	462

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.3 Partienes oppslutning i ulike aldersgrupper og kjønn i kommunestyrevalgene 2015 og 2019. Prosent

År	Kjønn	Alder	I alt	R	SV	Ap	SpMDG	Krf	V	H	Frp	FNB/BI.	Andre	Antall personer	
2015	I alt	18-34	100	4	6	30	9	9	3	8	21	7	0	2	340
2015	I alt	35-49	100	2	4	33	9	3	6	6	24	8	1	4	460
2015	I alt	50-69	100	2	5	32	9	4	5	4	23	10	0	6	688
2015	I alt	70+	100	1	0	38	6	3	8	4	24	13	0	4	299
2015	Menn	18-34	100	3	5	27	7	11	2	11	24	8	0	2	134
2015	Menn	35-49	100	3	3	26	10	2	6	8	28	10	1	5	220
2015	Menn	50-69	100	2	3	29	13	3	5	5	23	13	0	4	346
2015	Menn	70+	100	1	0	31	8	3	5	3	24	18	0	8	157
2015	Kvinner	18-34	100	5	7	33	10	7	4	6	20	7	0	2	206
2015	Kvinner	35-49	101	1	5	40	9	4	6	4	21	6	1	5	240
2015	Kvinner	50-69	100	1	7	34	6	5	5	4	23	8	0	7	342
2015	Kvinner	70+	100	0	0	47	3	3	10	5	24	7	0	0	142
2019	I alt	18-34	100	5	10	22	13	14	3	6	16	5	2	3	840
2019	I alt	35-49	100	5	6	26	13	7	4	5	19	7	3	5	932
2019	I alt	50-69	100	3	5	25	15	4	4	2	21	11	3	5	1 488
2019	I alt	70+	100	2	3	26	16	3	6	2	23	9	3	8	510
2019	Menn	18-34	100	5	6	20	14	11	4	8	20	6	2	4	399
2019	Menn	35-49	100	4	5	23	13	7	3	6	22	8	2	6	455
2019	Menn	50-69	100	3	4	25	16	4	4	2	23	12	3	4	740
2019	Menn	70+	100	2	2	23	16	2	6	2	25	9	4	9	288
2019	Kvinner	18-34	100	4	14	23	12	16	3	5	13	5	3	2	440
2019	Kvinner	35-49	100	5	8	28	13	7	4	4	17	5	3	5	477
2019	Kvinner	50-69	100	4	6	26	15	4	4	2	20	9	2	6	748
2019	Kvinner	70+	100	3	3	29	15	5	5	2	22	8	2	5	222

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

5. Partivalg og utdanning

5.1. Et utdanningssystem i konstant endring

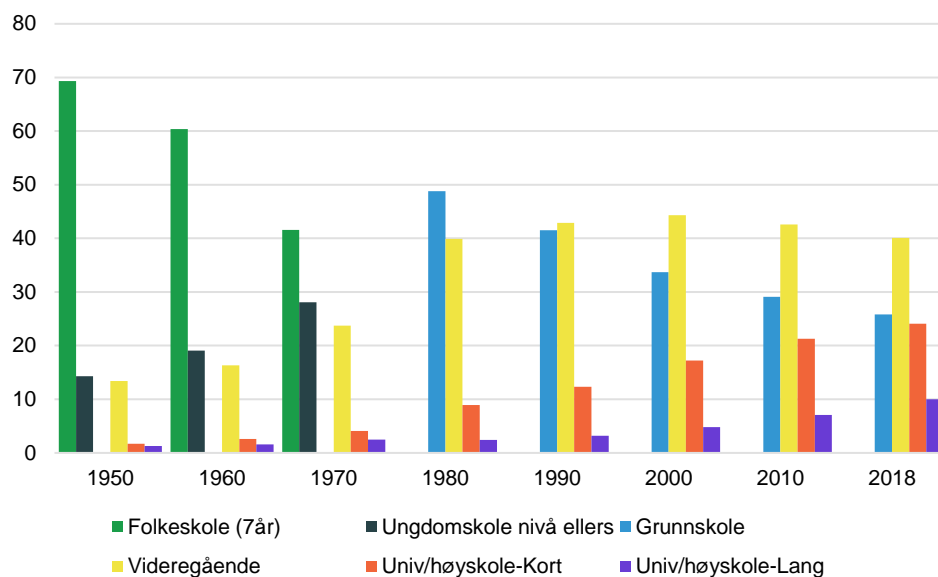
De inndelingene med hensyn til utdanningsnivå vi bruker i offisiell statistikk har forandret seg over årene. Det norske skolevesenet har vært gjenstand for et mer eller mindre kontinuerlig utrednings- og reformarbeid helt siden midten av 1800-tallet. En rekke utdanningsreformer har ført til at flere er blitt sikret skolegang gjennom lovverket og andelen som tar høyere utdanning blir stadig høyere. I 1889 ble folkeskoleloven vedtatt og allmueskole/fattigskolen gikk over til å bli folkeskole. Mens allmueskolen var for fattige barn var folkeskolen for alle barn, på tvers av klasseskiller. Loven skulle også sørge for at byskolene og landsskolene ble mer like. I perioden etter andre verdenskrig gjennomgikk skolesektoren en total omforming. Etterspørselen etter utdanning økte betraktelig, både når det gjaldt gymnas og yrkesfag. Den såkalte «utdanningseksplasjonen» henviser til at utdanningsnivået i den norske befolkningen økte med eksplosjonsartet kraft etter krigen (se Hagemann 2015).

I 1969 ble niårig grunnskole innført. Den erstattet da den syvårige folkeskolen samt skolene på nivået mellom folkeskolen og gymnaset, dvs. realskolen (som kvalifiserte til gymnaset) og framhaldsskolen (som ikke kvalifiserte til gymnaset, men var et mindre teoretisk alternativ til realskolen). I 1997 ble det innført skolestart i Norge for barn det året de fyller seks år, og dermed ble grunnskolen 10-årig.

I 1974 kom Lov om videregående opplæring, som samlet alle de videregående skoler under en felles lov. Både allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger ble nå en del av en felles skole. Skolene skiftet etter hvert navn til videregående skoler, de gamle betegnelse som gymnas og yrkesskole har etterhvert gått ut av bruk. 1980-årene var kjennetegnet av en utbyggingsperiode for videregående skoler. I Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (Opplæringslova) av 1998 fikk ungdom i alderen 16-19 år en lovfestet rett til 3 års videregående opplæring.

I etterkrigstiden var det temmelig få som hadde høyere utdanning, selv videregående utdanning var et relativt knapt gode. I skoleåret 1945/1946 var det drøye 15 000 gymnasiaster i Norge, tretti år senere var tallet nær firedoblet. I tiden da de første velgerundersøkelsene ble gjort var det altså få som hadde gymnas eller universitets- og høyskoleutdanning. Det var derfor flere skiller mellom «de lavere» utdanningsnivåene. Den første folketellingen hvor utdanningsnivå ble kartlagt var i 1950. I 1950 hadde 70 prosent av den voksne befolkningen kun den obligatoriske 7-årige folkeskolen som høyeste fullførte utdanning. 14 prosent hadde utdanning tilsvarende dagens ungdomsskole eller obligatoriske grunnskole. 16 prosent hadde utdanning over dagens grunnskole, kun 3 prosent hadde universitets- eller høyskoleutdanning.

Figur 5.1 Andel av befolkningen over 16 år etter utdanningsnivå. 1950-2018. Prosent

Kilde: Møglestue 1975, Statistisk sentralbyrå, Befolkningens utdanningsnivå
 *Videregående inkluderer fagskoler

Rundt 1980 har andelen som kun har grunnskole (inkluderer 7-årig folkeskole) falt til litt under 50 prosent, rundt 40 prosent har videregående utdanning, mens litt over 10 prosent har universitets- eller høyskolenivå.

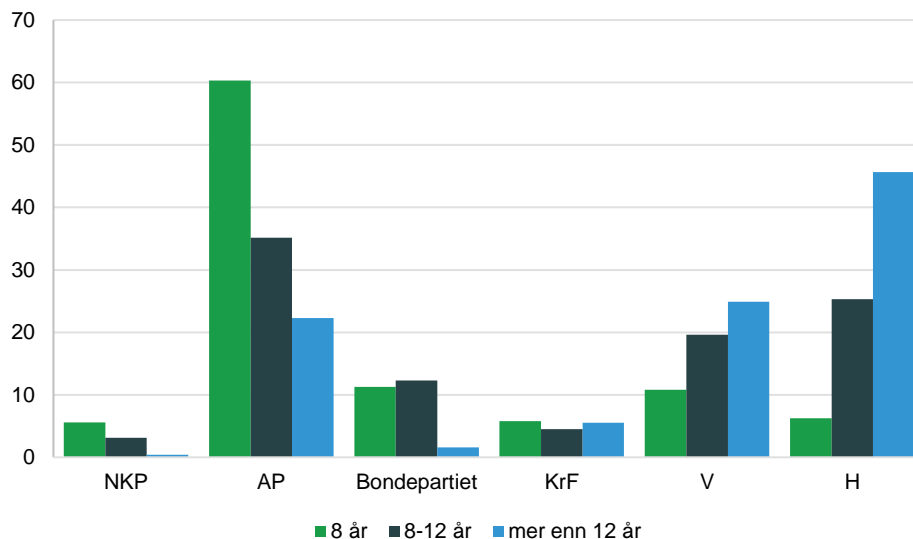
I tiden rundt de to siste valgene er andelen med kun grunnskole sunket til 25 prosent, rundt 40 prosent har videregående skole. I figur 5.1 er fagskoler slått sammen med videregående skoler, rundt 3 prosent har dette som høyeste utdanning.

Framskrivninger av utdanningsnivået gjort av SSB viser at andelen med høyere utdanning kommer til å øke i årene som kommer (Dapi et al. 2016). I dag har om lag 25 prosent kort høyere utdanning (1-2 år, bachelor eller tilsvarende), mens 10 prosent har lang høyere utdanning (master, hovedfag phd eller tilsvarende). Personer med doktorgrad (phd) er inkludert kategorien høyere utdanning lang, om lag 1 prosent av velgerne har doktorgrad.

5.2. En kort historisk gjennomgang av partivalg og utdanningsnivå

Da den første velgerundersøkelsen ble gjennomført i 1949, ble partipreferanse fremstilt etter lengden på utdanning, inntil 8 år, 8-12 år eller mer enn 12 år.

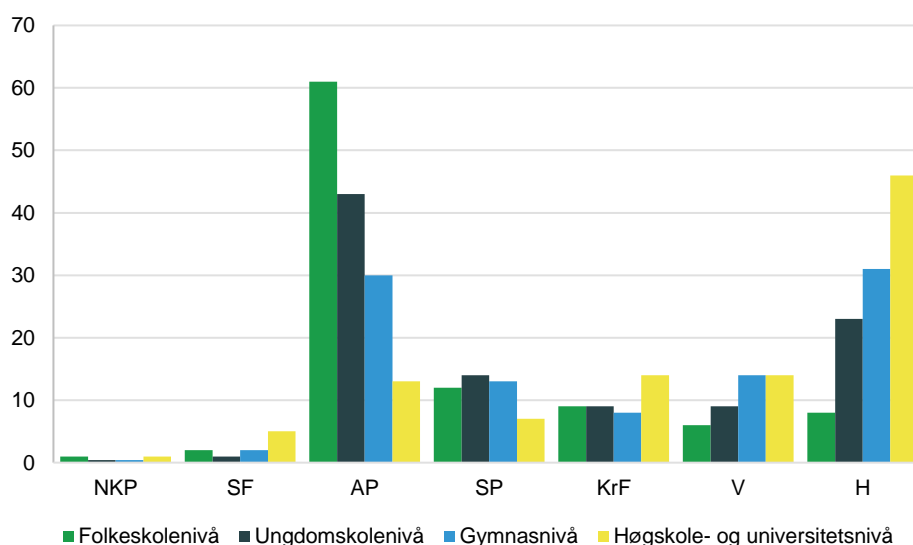
Figur 5.2 Partipreferanse etter lengde på utdanning. Stortingsvalget 1949. Prosent

Kilde: Holbæk-Hansen 1951

Arbeiderpartiet og NKP gjør det langt bedre blant dem med kort utdanning. Høyre og Venstre har motsatt profil de gjør det bedre blant dem med lang utdanning. Folketellingen i 1950 er første gang SSB kartla utdanningsnivået til hele befolkningen. I offisiell statistikk var det i tiden frem til midten av 1970-tallet vanlig å skille utdanningsnivå etter folkeskolenivå, ungdomskolenivå, gymnasnivå og Høgskole- og universitetsnivå. For Ap, Venstre og Høyre ser vi samme tendens som i 1949. Sosialistisk Folkeparti gjør det bedre blant dem med Høgskole og universitet sammenliknet med de lavere utdanningsnivåene. KrF gjør det også bedre blant de med høyest utdanningsnivå.

Figur 5.3 Partivalg etter utdanningsnivå. Stortingsvalget 1969. Prosent

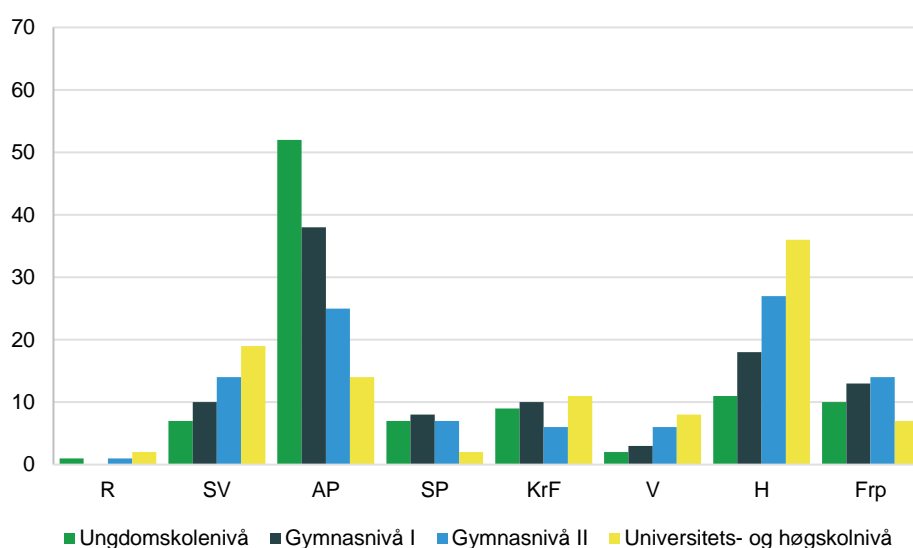
Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Etter «utdanningsekspløsjonen» hadde andelen med det vi i dag betegner som videregående utdanning økt betraktelig. I SSBs standard for utdanningsgruppering fra 1973 ble det nyttet følgende grupper:

- Ungdomsskolenivå: Utdanninger med samlet varighet 9 år eller mindre.
- Gymnasnivå 1: Utdanninger med samlet varighet på 10 år.
- Gymnasnivå 11: Utdanninger med samlet varighet 11-12 år.
- Universitets- og høgskolenivå: Utdanning på universitets- og høgskolenivå, og utdanninger av en samlet varighet på minst 13 år.

Ved stortingsvalget i 1989 ser vi at Ap har omtrent den samme profilen som tidligere, de gjør det best blant dem med lav utdanning. Høyre har motsatt tendens. SV har en klar profil, de gjør det dårligst blant dem med ungdomsskole, bedre med dem med gymnas nivå I og II, men best blant dem med høyere utdanning. Frp gjør det dårligst blant dem med høyere utdanning.

Figur 5.4 Partivalg etter utdanningsnivå. Stortingsvalget 1989. Prosent

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Fra midten av 1990-tallet har det vært vanlig i analysene av velgerundersøkelsene å dele utdanningsnivå i tre: Grunnskole, videregående skole og universitet/høgskole. Andelen i befolkningen som har kun grunnskole eller videregående skole synker imidlertid, og i fremtiden vil enda flere ha universitet eller høgskole.

SSBs statistikk over befolkningens utdanningsnivå deles nå inn i 5 nivåer: Grunnskole, videregående, fagskole, universitet- og høgskole-kort og universitet- og høgskole-lang (se faktaramme for definisjoner). Det er kun 3 prosent som har fagskole. I analysene slår vi derfor dem sammen med videregående skole. I analyser hvor vi ser på ulike utdanningsnivåer gir det lite mening å ta med de yngste velgerne siden de ikke har hatt mulighet til å fullføre hele utdanningsløpet. Vi ser derfor kun på velgere over 25 år i den videre analysen av partivalg og utdanning.

Grunnskolenivå =

- alle som har fullført en grunnskoleutdanning.
- alle som har fullført en videregående utdanning av en varighet på mindre enn to år fra og med skoleåret 1975/76 og til og med skoleåret 1994/95, dvs. hovedsakelig utdanninger på grunnkursnivå.
- alle som har fullført en videregående utdanning av en varighet på mindre enn tre år fra og med skoleåret 1995/96, dvs. hovedsakelig utdanninger på grunnkursnivå og utdanninger på videregående kurs I-nivå.

Videregående skolenivå =

- alle som har fullført videregående utdanning uansett utdanningens lengde til og med skoleåret 1974/75.
- alle som har fullført videregående utdanning av en varighet på to år eller mer fra og med skoleåret 1975/76 og til og med skoleåret 1994/95 dvs. hovedsakelig videregående kurs I- og videregående kurs II-utdanninger.
- alle som har fullført en videregående utdanning av en varighet på tre år eller mer fra og med skoleåret 1995/96, dvs. hovedsakelig videregående kurs II-/Vg3-utdanninger.
- alle som har fullført færre enn 120 studiepoeng i universitets- og høgskolesystemet fra og med 1998/99.

Fagskolenivå =

- alle som har fullført utdanninger som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som universitets- og høgskoleutdanning.

Universitets- og høgskolenivå - kort =

- alle som har fullført en universitets- og høgskoleutdanning av en varighet på inntil fire år fram til 1997/98.
- alle som har fullført 120 studiepoeng eller mer i universitets- og høgskolesystemet fra og med 1998/99, men som ikke har fullført en høyere gradsutdanning.

Universitets- og høgskoleutdanning - lang =

- alle som har fullført en universitets- og høgskoleutdanning på mer enn 4 år.
- alle som har fullført en forskerutdanning uansett periode.

5.3. Partivalg og utdanning fra 1997

I tabell 5.1 fremstiller vi alle stortingsvalgene fra 1997 etter firedelt utdanningsnivå. Bak i kapittelet fremstiller vi også utdanningsnivå for menn og kvinner ukommentert. For 2017 og kommunestyrevalget 2019 har vi også delt inn etter 2 aldergrupper.

Ved valgene etter 1997 ser vi at profilen for Arbeiderpartiet har endret seg en del sammenliknet med valgene. Fortsatt gjør de det best blant de med grunnskole, men forskjellene er langt mindre sammenliknet med tidligere. I 2017 er forskjellen i oppslutning mellom de med grunnskole og lang universitetsutdanning kun 4 prosentpoeng.

Høyre har også endret profilen sammenliknet med tidligere, de er i mindre grad et akademikerparti. I 2013 og 2017 er forskjellene i oppslutningen om Høyre liten mellom utdanningsgruppene. SV og Venstre har samme profil som tidligere, de gjør det best blant de med lang utdanning. Den samme tendensen ser vi for MDG. Frp gjør det best blant dem med lav utdanning, denne tendensen har vært tydelig i de siste valgene.

Tabell 5.1 Partivalg etter utdanningsnivå blant velgere over 25 år. Stortingsvalgene 1997-2017. Prosent

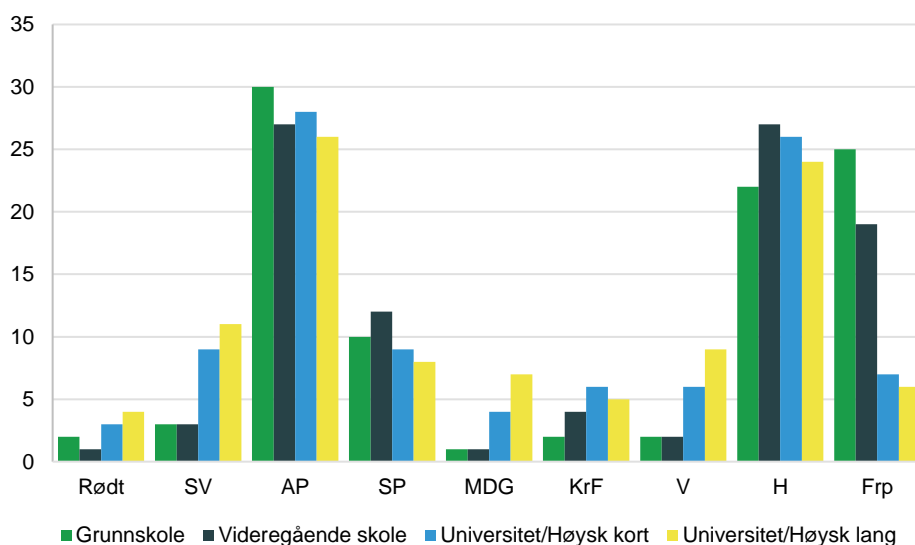
	I alt	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre personer	Antall
1997												
Grunnskole	100	0	2	46	10	0	16	1	5	15	3	315
Videregående	100	1	4	36	8	0	14	4	15	15	1	1 038
Univ/høy Kort	100	1	20	25	5	0	12	7	21	8	1	146
Univ/høy Lang	100	5	9	25	3	0	8	9	29	11	0	88
2001												
Grunnskole	100	0	8	30	6	0	14	1	11	23	6	205
Videregående	100	1	11	25	7	0	13	2	22	15	4	829
Univ/høy Kort	100	3	18	22	3	0	12	7	23	8	3	328
Univ/høy Lang	100	2	16	18	2	0	4	15	25	13	3	82
2005												
Grunnskole	100	1	7	34	8	0	8	2	12	25	3	211
Videregående	100	1	7	37	6	0	8	5	12	23	2	809
Univ/høy Kort	100	2	11	29	6	0	6	11	18	16	1	382
Univ/høy Lang	100	1	10	25	7	0	4	13	25	14	1	116
2009												
Grunnskole	100	1	0	42	5	0	4	1	7	38	2	224
Videregående	100	1	4	36	7	1	5	3	16	28	1	659
Univ/høy Kort	100	2	11	32	6	1	7	5	23	13	1	433
Univ/høy Lang	100	2	10	32	6	0	6	9	26	7	1	159
2013												
Grunnskole	100	0	3	34	3	2	3	2	25	26	2	213
Videregående	100	1	1	32	8	2	5	3	27	19	1	622
Univ/høy Kort	100	2	6	31	3	2	8	7	28	10	2	491
Univ/høy Lang	100	1	11	22	5	6	5	13	26	10	2	166
2017												
Grunnskole	100	2	3	30	10	1	2	2	22	25	3	942
Videregående	100	1	3	27	12	1	4	2	27	19	2	3 387
Univ/høy Kort	100	3	9	28	9	4	6	6	26	7	1	2 799
Univ/høy Lang	100	4	11	26	8	7	5	9	24	6	1	1 198

Videregående inkluderer fagskolenivå

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Blant dem med kort eller lang universitets- og høyskoleutdanning er det henholdsvis 5 og 3 prosent som oppgir å ha stemt Frp. De fleste med grunnskole som høyeste fullførte utdanning, 31 prosent, foretrekker allikevel Ap, mens 16 prosent av dem stemte Sp

Figur 5.5 Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning blant velgere over 25 år. Stortingsvalget 2017. Prosent

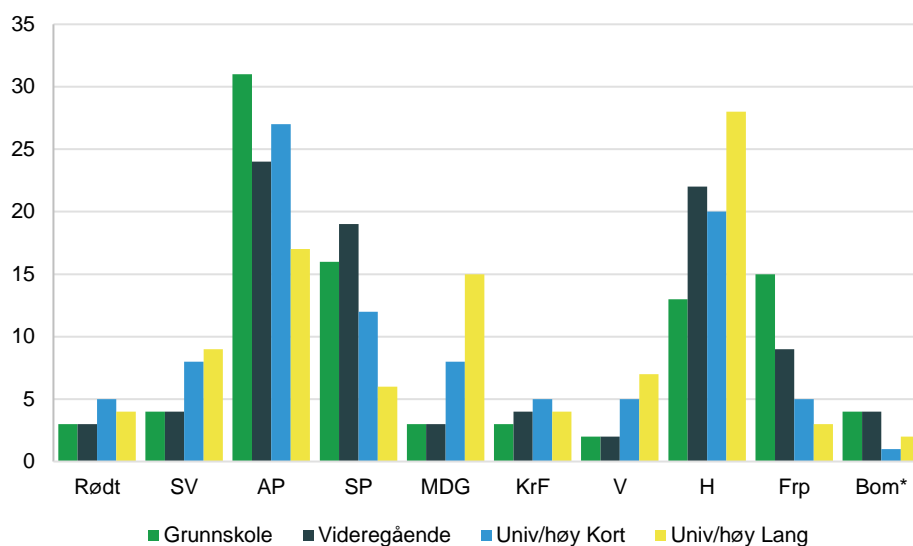

Videregående inkluderer fagskolenivå

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

I kommunestyrevalget 2019 fikk Frp 8 prosent av stemmene, men blant velgerne over 25 år med grunnskole som høyeste utdanning oppgir 15 prosent å ha stemt Frp. Folkeaksjonen Nei til mer bompenger og andre lister mot bompenger gjør det best blant velgere med grunnskole eller videregående skole. I 2019 gikk Senterpartiet frem med om lag 4 prosentpoeng sammenliknet med 2017. Den største fremgangen kom blant velgere med grunn- eller videregående skole. Arbeiderpartiet gikk tilbake med om lag 3 prosentpoeng, tilbakegangen var mest markant blant dem med lang universitets- eller høyskoleutdanning.

Figur 5.6 Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning blant velgere over 25 år. Kommunestyret 2019. Prosent

*Folkeaksjonen Nei til mer bompenger og andre lister mot bompenger.
Videregående inkluderer fagskolenivå
Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.2 Partivalg etter utdanningsnivå og kjønn blant velgere over 25 år. Stortingsvalgene 1997-2017. Prosent

År	Kjønn	Utdanning	I alt	R	SV	A	Sp MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer	
1997	Menn	Grunnskole	100	1	2	45	11	0	13	1	7	18	2	162
1997	Menn	Videregående	100	2	3	38	8	0	10	5	15	18	1	545
1997	Menn	Univ/høy Kort	100	0	10	22	6	0	13	6	32	10	0	63
1997	Menn	Univ/høy Lang	100	3	4	24	5	0	8	12	34	12	0	66
1997	Kvinner	Grunnskole	100	0	2	48	10	0	19	2	4	12	4	153
1997	Kvinner	Videregående	100	1	5	34	9	0	18	4	15	13	1	493
1997	Kvinner	Univ/høy Kort	100	2	27	28	5	0	12	7	12	5	2	83
1997	Kvinner	Univ/høy Lang	100	9	26	31	0	0	8	0	17	9	0	22
2001	Menn	Grunnskole	100	1	9	26	9	0	8	0	15	27	6	99
2001	Menn	Videregående	100	1	8	26	6	0	11	2	23	17	5	433
2001	Menn	Univ/høy Kort	100	3	14	16	2	1	7	10	30	12	3	119
2001	Menn	Univ/høy Lang	100	3	9	11	3	0	3	17	32	17	4	56
2001	Kvinner	Grunnskole	100	0	6	34	4	0	19	2	8	19	7	106
2001	Kvinner	Videregående	100	1	14	23	7	0	15	3	21	13	3	396
2001	Kvinner	Univ/høy Kort	100	3	21	26	4	0	15	5	18	6	2	209
2001	Kvinner	Univ/høy Lang	100	0	33	33	0	0	7	11	10	4	2	26
2005	Menn	Grunnskole	100	2	4	28	12	0	6	2	11	30	5	126
2005	Menn	Videregående	100	1	4	35	8	0	7	6	12	25	2	432
2005	Menn	Univ/høy Kort	100	2	8	26	5	1	4	11	24	18	1	178
2005	Menn	Univ/høy Lang	100	0	3	20	11	0	1	12	35	14	2	65
2005	Kvinner	Grunnskole	100	0	10	44	4	0	10	2	13	17	1	85
2005	Kvinner	Videregående	100	1	9	39	5	0	8	3	11	22	2	377
2005	Kvinner	Univ/høy Kort	100	2	13	31	8	0	8	11	12	14	1	204
2005	Kvinner	Univ/høy Lang	100	2	18	30	3	0	7	14	12	14	1	51
2009	Menn	Grunnskole	100	1	1	37	7	0	3	0	8	41	2	119
2009	Menn	Videregående	100	1	2	30	9	1	4	3	16	34	1	352
2009	Menn	Univ/høy Kort	100	2	7	29	7	0	8	4	25	18	1	190
2009	Menn	Univ/høy Lang	100	2	7	33	8	0	5	8	29	7	1	100
2009	Kvinner	Grunnskole	100	1	0	48	3	0	6	1	7	34	2	105
2009	Kvinner	Videregående	100	1	5	43	4	1	6	3	15	21	1	307
2009	Kvinner	Univ/høy Kort	100	2	13	35	6	1	6	5	23	9	1	243
2009	Kvinner	Univ/høy Lang	100	3	15	31	3	0	8	12	21	7	1	59
2013	Menn	Grunnskole	101	0	1	28	3	4	4	0	31	27	3	113
2013	Menn	Videregående	100	1	1	29	10	2	5	3	25	22	1	315
2013	Menn	Univ/høy Kort	100	1	3	27	4	3	5	8	34	13	1	206
2013	Menn	Univ/høy Lang	100	1	7	20	6	3	3	13	31	13	3	102
2013	Kvinner	Grunnskole	100	1	5	39	2	0	2	5	20	25	2	100
2013	Kvinner	Videregående	100	0	2	35	7	2	6	3	29	15	1	307
2013	Kvinner	Univ/høy Kort	100	2	8	35	3	1	9	7	25	7	2	285
2013	Kvinner	Univ/høy Lang	100	2	16	26	5	9	8	13	17	5	1	64
2017	Menn	Grunnskole	100	2	2	27	11	2	1	1	22	30	3	483
2017	Menn	Videregående	100	1	2	25	13	1	3	2	27	23	2	1 937
2017	Menn	Univ/høy Kort	100	3	6	25	8	5	5	6	32	10	1	1 242
2017	Menn	Univ/høy Lang	100	3	8	22	7	7	5	9	29	10	1	670
2017	Kvinner	Grunnskole	100	2	4	34	8	1	2	2	23	21	3	459
2017	Kvinner	Videregående	100	1	4	30	12	2	5	3	28	14	2	1 450
2017	Kvinner	Univ/høy Kort	100	3	10	30	9	4	8	6	22	6	1	1 557
2017	Kvinner	Univ/høy Lang	100	5	15	29	8	7	6	9	18	2	1	528

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.3 Partivalg etter utdanningsnivå og kjønn blant velgere over 25 år. Kommunestyrevalgene 2015 og 2019. Prosent

År	Kjønn	Utdanningsnivå	I alt	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	LmB	And,	Antall personer
2015	I alt	Grunnskole	100	2	3	39	5	4	1	3	17	18		8	131
2015	I alt	Videregående	100	1	2	32	12	1	6	3	25	12		5	509
2015	I alt	Univ/høy Kort	100	2	5	34	8	4	7	8	25	4		4	475
2015	I alt	Univ/høy Lang	100	3	8	32	4	7	7	11	23	3		3	201
2015	Menn	Grunnskole	100	5	3	38	3	3	0	6	18	17		6	59
2015	Menn	Videregående	100	1	2	25	16	2	5	3	24	16		6	285
2015	Menn	Univ/høy Kort	100	2	4	27	7	4	5	9	30	7		4	194
2015	Menn	Univ/høy Lang	100	2	4	30	4	5	11	11	27	5		2	106
2015	Kvinner	Grunnskole	100	0	3	39	7	5	2	0	17	18		9	72
2015	Kvinner	Videregående	100	1	4	40	7	1	7	3	25	9		4	224
2015	Kvinner	Univ/høy Kort	100	3	5	38	8	5	8	8	21	2		3	281
2015	Kvinner	Univ/høy Lang	100	4	12	34	5	10	3	10	18	1		4	95
2019	I alt	Grunnskole	100	3	4	31	16	3	3	2	13	15	4	6	407
2019	I alt	Videregående	100	3	4	24	19	3	4	2	22	9	4	6	1 307
2019	I alt	Univ/høy Kort	100	5	8	27	12	8	5	5	20	5	1	4	1 094
2019	I alt	Univ/høy Lang	100	4	9	17	6	15	4	7	28	3	2	4	483
2019	Menn	Grunnskole	100	3	3	28	16	2	3	4	17	12	4	9	226
2019	Menn	Videregående	100	3	3	23	19	3	3	2	22	12	4	6	747
2019	Menn	Univ/høy Kort	100	5	6	29	10	7	5	5	21	7	1	4	423
2019	Menn	Univ/høy Lang	100	2	8	15	5	13	5	8	34	5	1	3	256
2019	Kvinner	Grunnskole	100	3	5	34	16	3	2	1	10	18	4	4	181
2019	Kvinner	Videregående	100	3	5	25	19	3	4	2	22	7	4	6	560
2019	Kvinner	Univ/høy Kort	100	6	9	26	12	9	5	5	19	4	1	5	671
2019	Kvinner	Univ/høy Lang	100	6	11	20	6	16	3	6	22	1	3	4	227

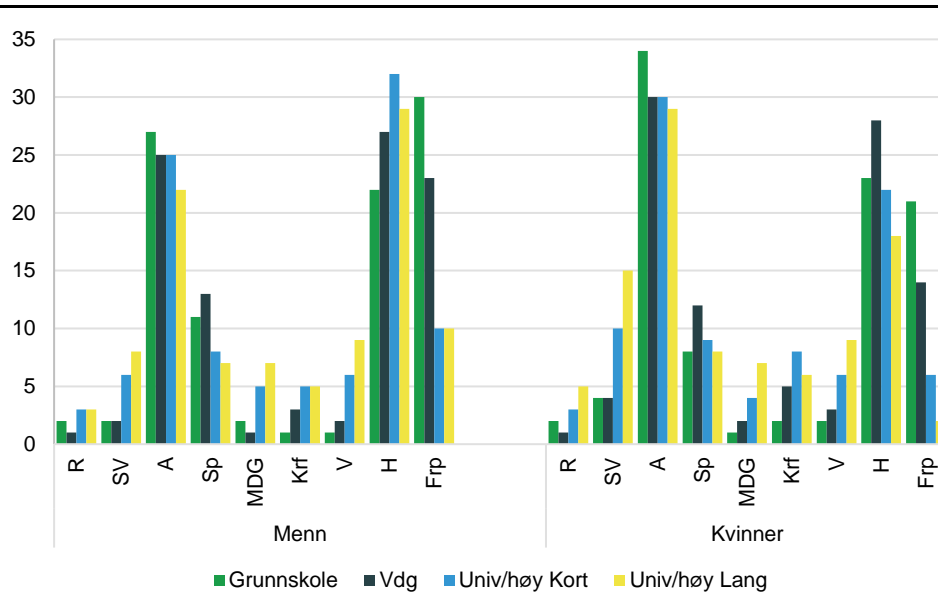
Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

5.4. Utdanningsnivå, kjønn, aldersgrupper og partivalg i 2017 og 2019

Figur 5.7 og figur 5.8 viser partivalg etter utdanningsnivå og kjønn i 2017 og 2019. For mange av partiene er nivåene litt forskjellige men strukturen den samme uavhengig av kjønn. Arbeider partiet og Høyre er blant de største partiene i alle utdanningsnivåene uavhengig av kjønn. Men Ap gjør det bedre blant kvinner med grunnskole sammenliknet med menn med lang universitetsutdanning. SV gjør det langt bedre blant kvinner med lang universitetsutdanning sammenliknet med menn med grunnskoleutdanning. MDG har i 2019 en langt klarere profil enn i tidligere valg, de har hatt størst fremgang blant kvinner med høyere utdanning.

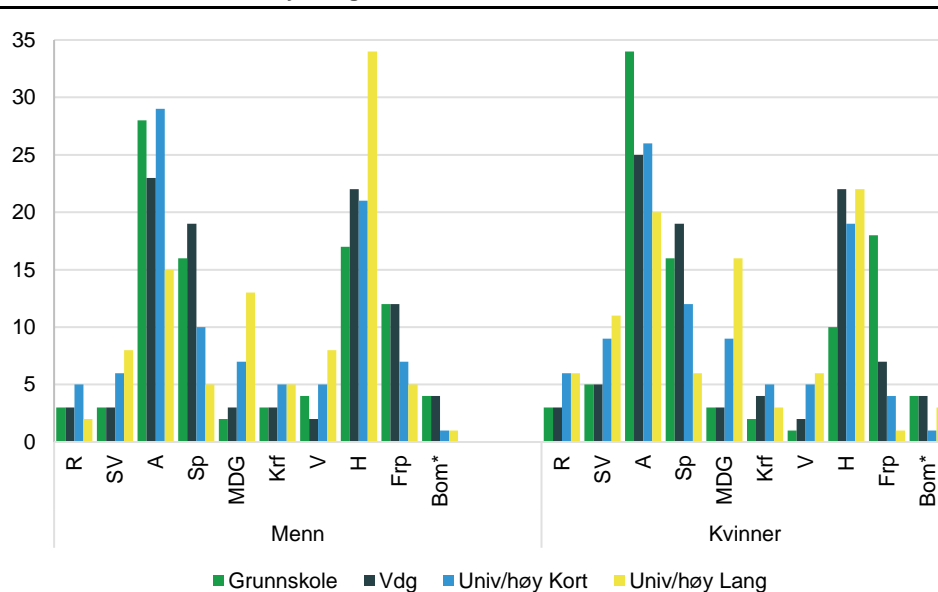
Høyre gjør det bedre blant menn med høyere utdanning sammenliknet med kvinner med samme utdanning. Som vi tidligere har sett gjør Frp det dårligere blant dem med universitets- eller høyskoleutdanning sammenliknet med velgere med kortere utdanningsnivå. Vi har også sett at Frp gjør det dårligere blant kvinnene enn mennene. Når vi splitter utdanningsnivå mellom kvinner og menn ser vi at Frp gjør det vesentlig dårligere blant kvinner med universitets eller høyskoleutdanning sammenliknet med menn. I 2019 sank oppslutningen om Frp med 7 prosentpoeng sammenliknet med stortingsvalget to år tidligere. Det ser ut som tilbakegangen var minst blant kvinner med grunnskoleutdanning. Blant dem med grunnskoleutdanning som høyeste utdanning ser det ut til støtten til Frp er høyere blant kvinne sammenliknet med mennene i 2019.

Figur 5.7 Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning og kjønn blant velgere over 25 år. Stortingsvalget 2017. Prosent

Videregående inkluderer fagskolenivå
 Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Figur 5.8 Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning og kjønn blant velgere over 25 år. Kommunestyrevalget 2019. Prosent

*Folkeaksjonen Nei til mer bompenger og andre lister mot bompenger.
 Videregående inkluderer fagskolenivå
 Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

I 5.4 har vi splittet også etter 2 aldersgrupper, mellom 25 og 49 år, og over 50 år. For noen av undergruppene blir det relativt få observasjoner slik at det er kun relativt store forskjeller en bør legge vekt på. I denne omgang skal vi ikke kommentere alle detaljene i tabellen. Men ser vi på Frp er det interessant at tilsynelatende er det kvinner over 50 år med grunnskole hvor oppslutningen om Frp er størst. Blant kvinner med grunnskole under 50 år er oppslutningen om Frp omtrent som i 2019 valget som helhet.

Tabell 5.4 Partivalg etter utdanningsnivå, kjønn og 2 aldersgrupper blant velgere over 25 år. Stortingsvalget 2017 og kommunestyrevalget 2019. Prosent

År	Kjønn	Alder	Utdanning	I alt	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall Personer
2017	Menn	25-49	Grunnskole	100	4	3	20	8	5	0	2	20	33	4	171
2017	Menn	25-49	Videregående	100	2	3	23	15	2	3	3	25	23	2	687
2017	Menn	25-49	Univ/høy Kort	100	3	6	25	8	7	4	7	28	9	1	580
2017	Menn	25-49	Univ/høy Lang	100	3	8	24	6	9	5	10	27	6	2	334
2017	Menn	Over 50	Grunnskole	100	1	1	30	13	0	1	1	22	29	3	312
2017	Menn	Over 50	Videregående	100	1	2	26	12	1	3	2	28	23	2	1 250
2017	Menn	Over 50	Univ/høy Kort	100	3	6	25	7	3	5	4	36	10	1	662
2017	Menn	Over 50	Univ/høy Lang	100	2	7	20	9	4	4	7	32	13	1	336
2017	Kvinner	25-49	Grunnskole	100	4	8	35	9	3	2	2	22	15	1	152
2017	Kvinner	25-49	Videregående	100	2	6	28	11	2	4	2	26	17	2	427
2017	Kvinner	25-49	Univ/høy Kort	100	4	12	28	9	5	7	7	22	6	1	866
2017	Kvinner	25-49	Univ/høy Lang	100	4	16	30	9	9	4	9	17	1	1	356
2017	Kvinner	Over 50	Grunnskole	100	1	3	33	8	0	2	2	23	23	5	307
2017	Kvinner	Over 50	Videregående	100	1	3	31	12	1	5	3	29	13	2	1 023
2017	Kvinner	Over 50	Univ/høy Kort	100	3	8	32	10	4	9	5	22	6	2	691
2017	Kvinner	Over 50	Univ/høy Lang	100	5	14	28	7	4	9	9	20	4	0	172
2019	Menn	25-49	Grunnskole	100	5	6	34	12	3	2	7	13	7	10	83
2019	Menn	25-49	Videregående	100	5	2	20	21	5	3	4	20	12	9	272
2019	Menn	25-49	Univ/høy Kort	100	6	6	26	10	11	5	7	23	4	4	204
2019	Menn	25-49	Univ/høy Lang	100	2	12	15	3	16	3	11	30	3	5	130
2019	Menn	Over 50	Grunnskole	100	2	1	25	19	2	4	2	19	15	13	143
2019	Menn	Over 50	Videregående	100	2	3	25	18	2	4	1	23	11	11	475
2019	Menn	Over 50	Univ/høy Kort	100	4	6	32	11	3	6	3	20	9	6	219
2019	Menn	Over 50	Univ/høy Lang	100	3	3	14	8	11	7	6	37	8	3	126
2019	Kvinner	25-49	Grunnskole	100	5	7	33	14	6	3	2	11	8	11	69
2019	Kvinner	25-49	Videregående	100	5	5	21	21	2	3	2	21	8	14	180
2019	Kvinner	25-49	Univ/høy Kort	100	6	10	26	13	10	5	6	16	4	3	342
2019	Kvinner	25-49	Univ/høy Lang	100	4	14	21	8	21	3	7	16	1	6	146
2019	Kvinner	Over 50	Grunnskole	100	2	4	34	18	1	2	0	9	24	7	112
2019	Kvinner	Over 50	Videregående	100	3	5	26	18	4	5	2	23	6	9	380
2019	Kvinner	Over 50	Univ/høy Kort	100	5	8	25	11	7	4	5	22	5	8	329
2019	Kvinner	Over 50	Univ/høy Lang	100	11	5	20	3	8	4	3	33	3	9	81

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

6. Partivalg og yrke, sektor og næring

6.1. Innledning

Fra og med 2015 benytter SSB registeropplysninger om velgernes tilknytning til arbeidsmarkedet, yrke, næring og sektor. Tidligere kom disse opplysningene fra spørreskjemaet. I 2017 og 2019 blir respondentene i noen av undersøkelsene også stilt en del spørsmål om arbeidsmarked, yrke, næring og sektor. For noen respondenter er det altså en del dobbelrapportering for disse opplysningene. I analysene som gjøres av valgforskerne ved valgforskningsprogrammet benytter de fortsatt i stor grad bakgrunnsvariablene tatt fra spørreskjemaet. De foreløpige undersøkelsene viser at det er god kvalitet på dataene fra spørreskjema og register, for de fleste praktiske formål kan de benyttes om hverandre. Ved å ta opplysninger om arbeidsmarked fra register blir statistikken over partivalg etter bakgrunns-kjennetegn harmonert med hvordan bakgrunnskjennetegn i statistikken over valgdeltakelsen er samlet inn. Målevariabelen partivalg må selvfølgelig fortsatt samles inn ved spørreskjema.

I SSBs registerbaserte statistikk over arbeidsmarkedet er det tre viktige standarder:

- Standard for yrkesklassifisering
- Standard for institusjonell sektorgruppering
- Norsk standard for næringsgruppering (SN2007)

Vi går igjennom standardene før vi ser på partivalg etter yrke, sektor og næring. Det er gjort enkelte tilpasninger i standardene til denne analysen. I fremstillingen nedenfor viser vi også antallet og andelen av de stemmeberettigede innenfor gruppene.

Standard for yrkesklassifisering

Standarden er basert på den internasjonale standarden for yrkesklassifisering som ILO har utarbeidet (International Standard Classification of Occupations - ISCO 08). Yrkesklassifisering er beregnet for bruk i arbeidsmarkedsstatistikk og gir fordeling etter yrker på 4-siffernivå som den mest detaljerte informasjonen. I denne analysen benytter vi 1-siffernivå. I registre som SSB har tilgang til er de aller fleste lønnsinntakere kodet i henhold til denne standarden. Fra andre registre har vi opplysninger om selvstendig næringsdrivende, de fleste av disse er i vår analyse kodet som ledere, selvstendige innen primærnæring er imidlertid som regel kodet som bønder, fiskere mv.

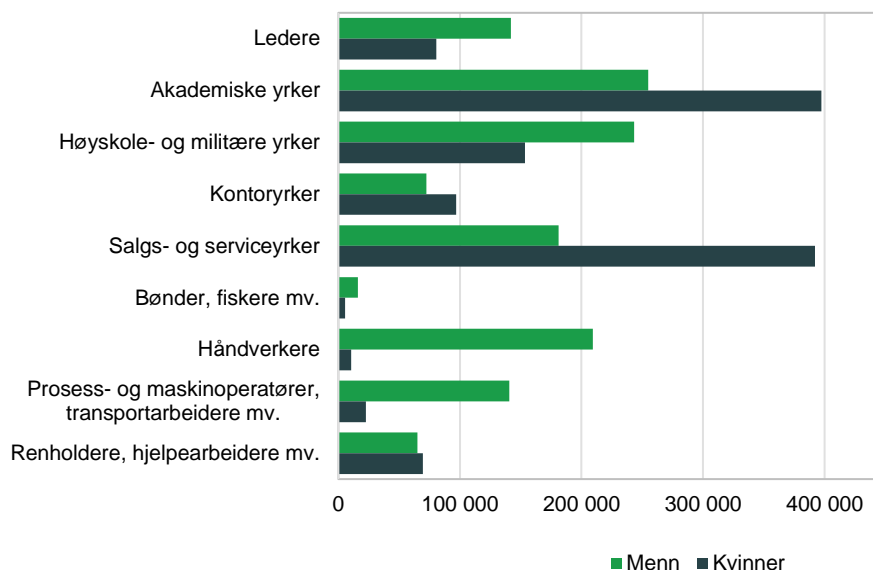
Arbeidsoppgaver som er karakterisert ved mange likhetstrekk danner et yrke. Yrkesgruppering vil si at en grupperer sammen ensartete arbeidsoppgaver, og at en legger mindre vekt på utdanning, yrkesstatus (lønnstaker/selvstendig) eller næring. Standarden bygger på to klassifikasjonsprinsipper: (1) *kompetansenivå* og (2) *spesialisering*. Andre kriterier er selvstendighet i yrkesutøvelsen og hvor rutinepreget arbeidet er. Direkte fysisk arbeid (kroppsarbeid) er også et kriterium som vektlegges ved innplassering. Inndeling av yrkesfelt etter kompetansenivå er delt inn i 10 kategorier (se forøvrig faktaboks): (1) *Ledere*, (2) *akademiske yrker*, (3) *høyskoleyrker*, (4) *kontoryrker*, (5) *salgs- og serviceyrker*, (6) *bønder og fiskere mv*, (7) *Håndverkere*, (8) *prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv*. (9) *renholdere, hjelpearbeidere mv* og (0) *militære yrker og uoppgått*.

De 10 kategoriene er på langt nær jevnstore, det er flest lønnstakere kodet som akademiske yrker, salg og service og høyskoleyrker, mens det er relativt få bønder, fiskere mv. Det er også betydelig forskjell mellom kjønnene. For eksempel er 'Håndverkere' og 'prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv.' i overveiende grad menn, mens det er flest kvinner i 'salgs- og serviceyrker' samt 'akademiske yrker' (se figur 6.1).

Standard for yrkesklassifisering

- 1. Ledere:** Administrative ledelsesarbeid i både offentlig og privat sektor samt alt politisk, lønnet arbeid. Det er ingen krav til formell kompetanse for dette feltet, selv om flertallet av lederne vil ha bakgrunn fra universitet og høyskole.
- 2. Akademiske yrker:** Krever normalt utdanning fra universitet eller høyskole av minimum 4 års varighet. Omfatter forskning, undervisning, rådgivning, medisinsk behandling, kunstnerisk virksomhet samt utrednings- og høyere saksbehandlerarbeid innen offentlig og privat administrasjon.
- 3. Høyskoleyrker:** Krever normalt 1-3 års utdanning utover videregående skole. høyskoleutdanning innen tekniske, sosiale og naturvitenskapelige fag, helsevesen, undervisning, forretningsfag, offentlig administrasjon, IKT, underholdning, idrett, religion og informasjon.
- 4. Kontoryrker:** Registrering, organisering, arkivering, bearbeiding og innsamling av informasjon samt kontortjenester i forbindelse med håndtering av penger, reisearrangementer, informasjonsforespørslers og avtaleinngåelser.
- 5. Salgs og serviceyrker:** Tjenesteyting i forbindelse med reise, husholdning, restaurantvirksomhet, salg, pleie og omsorg og sikkerhet.
- 6. Bønder, fiskere mv.:** Yrker som leder og utfører dyrkings- og innhøstingsarbeid i jordbruk, vedlikehold og avvirking i skogbruk, dyrkings-, innhøstings- og anleggsarbeid i hagebruk og gartneri, oppdrett og røkt av dyr og fiske og fangst. *I denne rapporten er selvstendige i primærnæringen plassert her.*
- 7. Håndverkere:** Håndverkere bruker sine kunnskaper og ferdigheter innenfor områdene bygge- og anleggsvirksomhet, utforming, tilpassing, vedlikehold og reparasjon av maskineri, utstyr eller verktøy, grafisk arbeid, steinhogging, videreføring av matvarer og fremstilling av tekstiler eller artikler av tre, metall og annet, inkludert husflidsartikler. Hovedkriteriet for å klassifiseres her er at arbeidet utføres med maskindrevet/elektrisk drevet verktøy slik at fremdriften i de ulike deler av produksjonsprosessen er styrt av yrkesutøveren.
- 8. Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv. :**Yrker innen grovbearbeiding av råvarer og annen produksjon i metallurgisk prosessindustri mv., keramisk, glass-, trelast- og treforedlingsproduksjon, produksjon av raffinerte petroleumsprodukter og annen kjemisk prosessindustri. Videre inngår yrker innen bergverksdrift mv. og innen utvinning av råolje og naturgass og kraft- og vannforsyning mv. Yrker som består i å operere industrimaskiner mv.
- For de fleste yrker i yrkesfeltene 4 - 8 kreves det ferdigheter tilsvarende 10-12 års skolegang, dvs. videregående skole. De fleste yrkene under yrkesfelt 7 og 8 er lagt inn under lov om fagopplæring og krever utdanning på videregående skoles nivå. Det vil likevel være personer som utøver disse yrkene uten å ha fagbrev, men som har tilegnet seg kompetanse gjennom lang erfaring innen yrket eller ved opplæring innen bransje eller bedrift.*
- 9. Renholdere, hjelpearbeidere mv. :** Renholds yrker og yrker som består av enkle og rutinepregede oppgaver og som hovedsakelig krever bruk av håndredskap og fysisk innsats. Renholdere kan ha fagbrev. De fleste yrker innenfor dette yrkesfeltet har ingen krav til en spesiell yrkesutdanning.
- 0. Militære yrker og uoppdatt :**I dette feltet inngår personell som tjenestegjør i forsvaret enten som yrkesmilitære eller som vernepliktige. Yrker som ikke kan identifiseres pga. for lite eller for dårlige opplysninger, plasseres også i dette feltet.
- I noen av analysene slås militære yrker sammen Høyskoleyrker.*

Figur 6.1 Lønnstakere (15-74) per 4. kvartal 2019, etter kjønn og yrke. Antall

Kilde: Sysselsetting, registerbasert. Statistisk sentralbyrå

Datamaterialet er ikke stort nok til å inkludere alle yrkesfeltene i alle analysene. Ved å kombinere yrkesfelt med andre kjennetegn vil det i en del tilfeller også bli unødvendig detaljert med hensyn til analyseformålet. Selv om det er relativt få observasjoner i yrkesgruppen Bønder og fiskere mv så velger vi å beholde den som egen kategori siden den er homogen og i de fleste tilfeller kun vil føre til «litt støy» i analysen. I noen av analysene slår vi derfor sammen til 5 yrkesfelt: I. Ledere og akademiske yrker, II. Høgskoleyrker, III. Kontoryrker og salgs- og serviceyrker, IV. Bønder og fiskere mv og V. Håndverkere og prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv. og renholdere, hjelpearbeidere mv.

Standard for institusjonell sektorgruppering

Institusjonell sektor er en statistisk standard som benyttes først og fremst av nasjonalregnskapet. Opplysning om sektor hentes fra Virksomhets- og foretaksregisteret. Den deler den norske økonomien i sektorer på basis av gruppering av ensartede institusjonelle enheter. I Norge opererer vi med seks hovedsektorer med en rekke undersektorer: *Ikke-finansielle foretak, finansielle foretak, offentlig forvaltning, ideelle organisasjoner, husholdninger og utlandet* (se faktaboks for detaljer). I valgstatistikken er vi sjelden opptatt av alle disse sektorene og undergruppene. Noen av undergruppene har relativt få ansatte.

Tabell 6.1 Andel sysselsatte blant stemmeberettigede etter sektor. Stortingsvalget 2017

Sektor	Andel blant stemmeberettigede
Private aksjeselskaper mv.	50
Kommuneforvaltningen	21
Statsforvaltningen	13
Personlig næringsdrivende	6
Statlig eide aksjeselskaper mv.	3
Ideelle organisasjoner	3
Kommunalt eide aksjeselskaper mv.	1
Banker	1
Personlige foretak	1
Andre institusjonelle enheter	2

Kilde: Valgstatistikk. Statistisk sentralbyrå

De fleste yrkesaktive er ansatt i private aksjeselskaper (50 prosent), kommuneforvaltningen, herunder fylkeskommunen (21 prosent) eller i statsforvaltningen (13 prosent). Det er relativt få personlig næringsdrivende (6 prosent), ansatte i statlige eller kommunalt eide aksjeselskaper eller i ideelle organisasjoner.

Standard for institusjonell sektorgruppering**Ikke-finansielle foretak***Statens forretningsdrift**Statlig eide aksjeselskaper mv.**Kommunale foretak med ubegrenset ansvar**Kommunalt eide aksjeselskaper mv.**Private aksjeselskaper mv.**Personlige foretak**Private produsentorienterte organisasjoner uten profittformål***Finansielle foretak***Norges Bank**Banker**Kredittforetak**Finansieringsselskaper**Statlige låneinstitutter mv.**Finansielle holdingselskaper**Verdipapirfond**Investeringsselskaper og aktive eierfond**Øvrige finansielle foretak unntatt forsikring**Livsforsikringsselskaper og pensjonskasser**Skadeforsikringsselskaper***Offentlig forvaltning***Statsforvaltningen**Kommuneforvaltningen***Ideelle organisasjoner****Husholdninger***Personlig næringsdrivende**Borettslag o.l.**Lønnstakere, pensjonister, trygdede, studenter o.a.***Utlandet****Viktig skille mellom offentlig forvaltning og markedsrettet produksjon**

De fleste analyseformål i valgstatistikken er mest opptatt av skillet mellom offentlig forvaltning på den ene siden og privat sektor og offentlig eide foretak på den andre siden. I «dagligtale» brukes begrepet offentlig sektor synonymt med offentlig forvaltning. I Standard for institusjonell sektorgruppering er imidlertid dette ikke det samme. Offentlig sektor favner bredere enn offentlig forvaltning. Enheter innen foretakssektoren (finansiell eller ikke-finansiell) som kontrolleres av offentlig forvaltning utgjør sammen med offentlig forvaltning offentlig sektor (Evensen 2018). Se faktaboks for nærmere utdypning.

Offentlig forvaltning: Offentlige enheter er juridiske enheter som er etablert gjennom politiske prosesser. Offentlig forvaltning driver i hovedsak ikke-markedsrettet virksomhet. Produktene som produseres tilbys gratis eller til priser som over tid er lavere enn priser som kunne vært oppnådd i et fritt marked. Statlig forvaltning omfatter stats- og trygdeforvaltningen, inkludert helseforetakene. Kommunal- og fylkeskommunal forvaltning (kommune-forvaltningen) består av virksomheter som ikke er næringsrettet, f.eks. vei, skole, kultur.

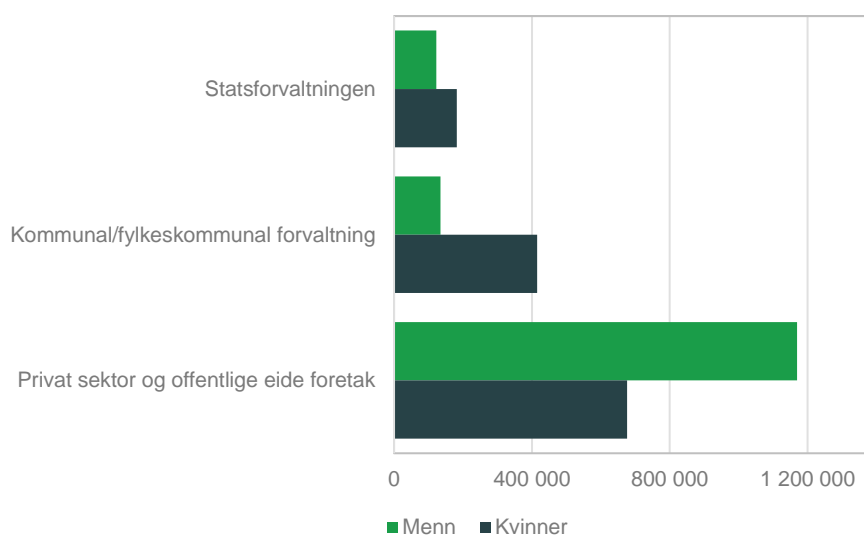
Privat sektor: Omfatter det som ikke er med i stats- eller kommuneforvaltningen, dvs. privat næringsvirksomhet unntatt offentlig kontrollerte foretak. Samt offentlige foretak som driver markedsproduksjon. Markedsproduksjon inkluderer salg av produkter til økonomisk signifikante priser, byttemarked, produkter som bruker naturalier, internleveranser mellom bedrifter i et foretak, eller produkter som legges til lagerbeholdninger av ferdigvarer og produkter under arbeid. Økonomisk signifikante priser: Produsenten har et incentiv til å justere produksjonen for å oppnå profitt på lang sikt, eller som et minimum dekke kapitalkostnader og andre kostnader, og konsumentene har frihet til å velge om de vil kjøpe tjenesten eller ikke, basert på de prisene de står overfor.

Offentlig eide foretak: Offentlig foretak omfatter foretak som ikke er med i stats- eller kommuneforvaltningen, men som er offentlig kontrollerte foretak. Det gjelder statens forretningsdrift samt foretak hvor det offentlige kontrollerer mer enn 50 prosent av aksjekapitalen. Eksempler på slike foretak per mars 2020: statens forretningsdrift (Statens kartverk, de regionale sykehusapotekene, mv.), statlige eide aksjeselskaper mv (Equinor, Statnett, Statkraft, Mesta, Vinmonopolet, Telenor, mv), kommunale foretak med ubegrenset ansvar (inkluderer kommunale foretak (KS) og interkommunale foretak (IKF)), kommunalt eide aksjeselskap mv., Norges Bank, statlige låneinstitusjoner mv.

Flest menn i privat sektor, flere kvinner i offentlig forvaltning

Det er langt flere menn som er ansatt i privat sektor sammenliknet med offentlig forvaltning (figur 6.2). Blant kvinnene arbeider omtrent halvparten i offentlig forvaltning. I kommunal forvaltning er det en klar overvekt av kvinner, i statlig forvaltning er det også flest kvinner, men denne forskjellen er ikke så stor.

Figur 6.2 Antall sysselsatte (15-74 år) etter sektor og kjønn. 4. kvartal 2019

Kilde: Sysselsetting, registerbasert. Statistisk sentralbyrå

Norsk standard for næringsgruppering (SN2007)

Norsk standard for næringsgruppering (SN2007) bygger på EUs tilsvarende standard (NACE Rev.2). Næring, eller type aktivitet, beskriver hvilke produkter virksomheten til den ansatte i hovedsak produserer, for eksempel industriproduksjon, undervisningstjenester eller helsetjenester. Alle lønnstakere og selvstendig næringsdrivende er kodet etter standard for næringsgruppering.

Næringsgruppering vil si at en grupperer sammen homogene aktiviteter så langt det er mulig. Klassifisering av produksjonsenheter (foretak, lokal enhet osv.) foretas ut fra den økonomiske aktiviteten de utøver. Med aktivitet menes en prosess, der ulike produksjonsfaktorer, råvarer, kapital og arbeidskraft, i samspill produserer varer eller tjenester.

Næringsstandarden er svært detaljert. I offisiell statistikk om sysselsetting gis det i enkelte tilfeller statistikk inndelt etter 88 grupper, men i de fleste tilfeller er det gruppert, gjerne etter 17 eller 8 hovedgrupper (inkludert uoppgitt). Til vårt formål hvor vi ser på partivalg, vil vi også være interessert i å kombinere næring med andre kjennetegn og slår derfor sammen næringer. Den 8-delte inndelingen med undergrupper er listet opp i faktaboksen nedenfor.

Norsk standard for næringsgruppering (SN2007)**Jordbruk, skogbruk og fiske****Sekundærnæringer**

Bergverksdrift og utvinning

Industri

Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning

Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet

Bygge- og anleggsvirksomhet

Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom

Varehandel; reparasjon av motorvogner

Transport og lagring

Overnattings- og serveringsvirksomhet

Informasjon og kommunikasjon

Finansierings- og forsikringsvirksomhet

Omsetning og drift av fast eiendom

Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting

Forretningsmessig tjenesteyting

Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring**Undervisning****Helse- og sosialtjenester****Personlig tjenesteyting**

Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter

Annen tjenesteyting

Lønnet arbeid i private husholdninger

Internasjonale organisasjoner og organer

Nær 4 av ti lønnstakere arbeider i varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom

Nær 40 prosent av lønnstakerne mellom 15 og 74 år er sysselsatt i varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom. Videre er 20 prosent sysselsatt i sekundærnæringene (tabell 6.1.2). I tabellene nedenfor har vi kombinert næring med sektor delt inn i Statsforvaltningen, Kommunal/fylkeskommunal forvaltning og privat sektor og offentlig eide foretak.

De fleste som arbeider i statsforvaltningen er sysselsatt i offentlig administrasjon eller helse- og sosialtjenester. I kommunal forvaltning er det flest sysselsatt i helse og sosial- tjenester og undervisning. I privat sektor er de fleste ansatt i varehandel eller annen tjenesteyting samt sekundærnæringer, men det er også en del ansatt i helse- og sosialtjenester, samt personlig tjenesteyting. Men i de to store næringene i privat sektor, 'Sekundærnæringer' og 'Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenester, eiendom og varehandel' er nærmest utelukkende privat sektor. Det samme er tilfellet for jordbruk skogbruk og fiske (primærnæringer). Primærnæringer er nesten utelukkende også selvstendig næringsdrivende.

Tabell 6.2 Andel sysselsatte (15-74 år), etter sektor og næring. 4. kvartal 2019. Prosent

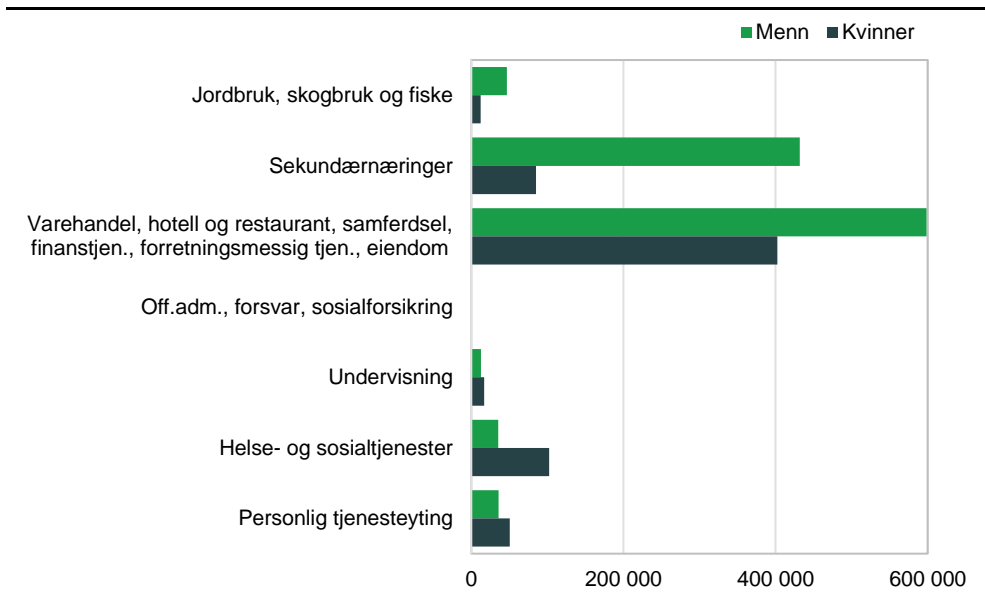
	Statsforvaltningen	Kommunal og Fylkeskomm. forvaltning	Privat sektor og offentlige eide foretak
Jordbruk, skogbruk og fiske	0,0	0	2,2
Sekundærnæringer	0,1	0,4	19,1
Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenester og eiendom	0,5	0,7	37,1
Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	4,2	2	0,0
Undervisning	1,6	5,6	1,1
Helse- og sosialtjenester	4,7	10,9	5,1
Personlig tjenesteyting	0,2	0,6	3,2
Uoppgitt	0,0	0	0,6

Kilde: Sysselsetting, registerbasert. Statistisk sentralbyrå

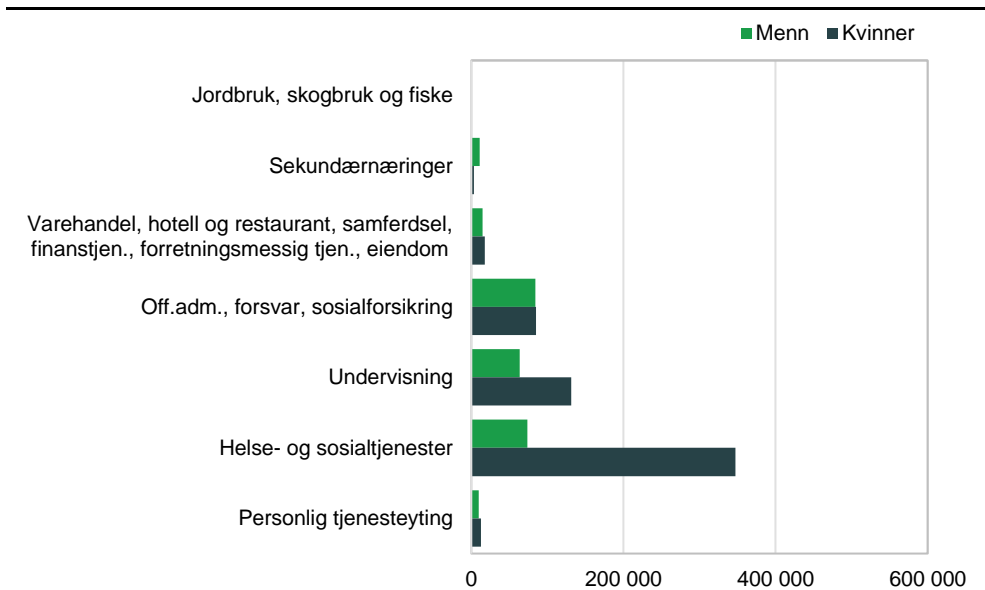
Flere kvinner i helse- og sosialtjenester

Med hensyn til antall sysselsatte i privat sektor er det størst forskjell i sekundærnæringene, her er det klart flest menn som er sysselsatt, det samme gjelder i primærnæringen. Det er flest kvinner sysselsatt i Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenester og eiendom. I 'helse- og sosialtjenester' er det flere kvinner enn menn ansatt.

Som tidligere nevnt arbeider det flere kvinner enn menn i offentlig forvaltning. Den største næringen er helse- og sosialtjenester, også i undervisning er det flest kvinner. Det er betydelige forskjeller med tanke på hvor kvinner og menn arbeider, både med hensyn til sektor og næring. Senere vil vi ta hensyn til det i analysen, slik at vi forsøker å sammenlikne menn og kvinner innenfor likeartede yrker, næringer og sektorer. Vi skal først se på partivalg etter yrke, sektor og næring.

Figur 6.3 Antall sysselsatte (15-74 år), etter kjønn og næring i privat sektor og offentlige eide foretak. 4. kvartal 2019. Antall

Kilde: Sysselsetting, registerbasert. Statistisk sentralbyrå

Figur 6.4 Antall sysselsatte (15-74 år), etter kjønn og næring i offentlig forvaltning. 4. kvartal 2019. Antall

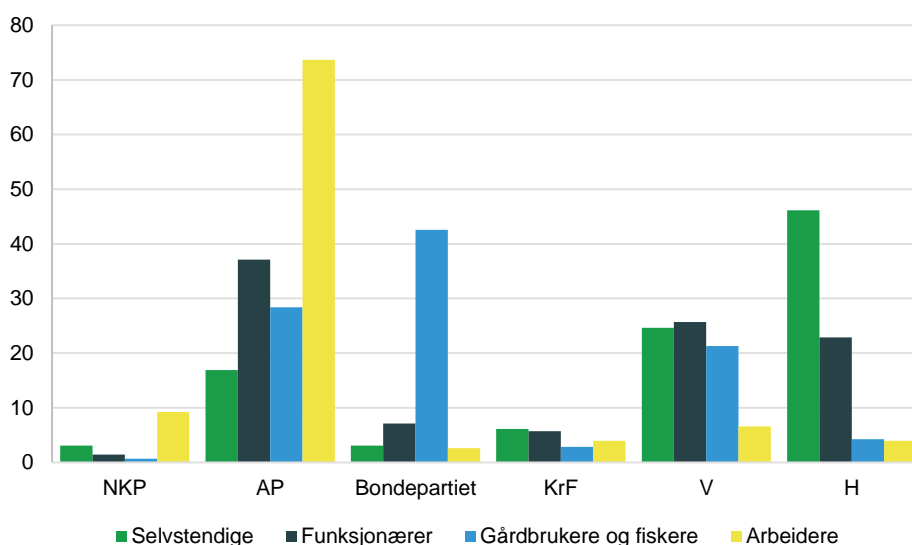
Kilde: Sysselsetting, registerbasert. Statistisk sentralbyrå

6.2. Noen historiske glimt over yrke og partivalg

Tradisjonelt har sosialistpartiene stått sterkest blant velgere i såkalte arbeideryrker, mens høyrepartiene har stått sterkere i middelklasseyrker. I offisiell statistikk benytter vi ofte andre betegnelser enn det som benyttes i dagligtale. «Arbeider» og «høyere funksjonær» brukes ikke lenger av SSB, men en kan finne mange referanser til disse betegnelse i debatter i forbindelse med de siste valgene. Tidligere var «ansatte i industri, bygg- og anlegg og gruvedrift» en relativt stor og dominerende gruppe av yrkesaktive velgere. I dag er næringslivet preget av at flere grupper og personer i såkalt tjenesteytende sektor er større. Dette gjør det i noen henseender problematisk å sammenlikne over tid siden det fenomenet vi studerer ikke er helt det samme.

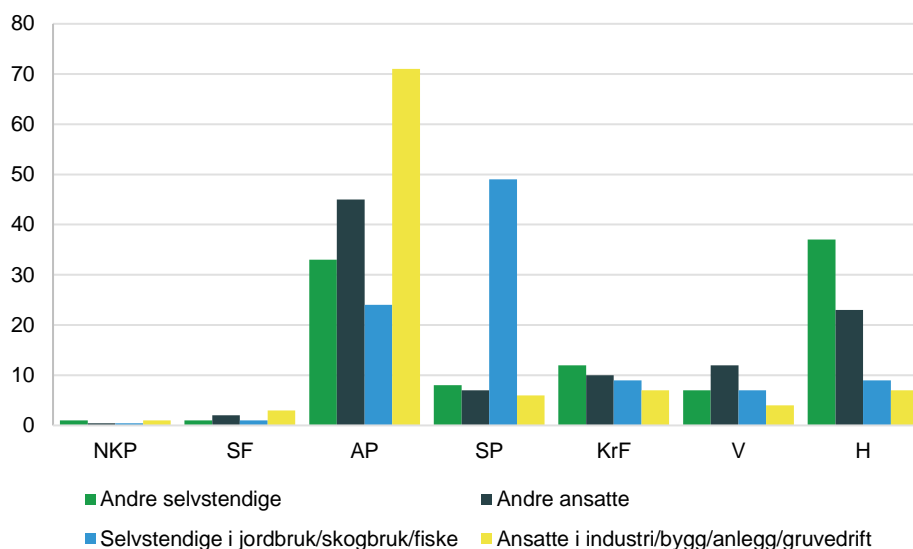
SSB begynte først i 1969 å produsere statistikk over partivalg etter yrkesbakgrunn. I valgforskningsprogrammet var de imidlertid opptatt av sammenhengen mellom yrkesposisjon og stemmegivning fra begynnelsen i 1957 (se for eksempel Valen og Katz 1964). Fra «den første velgerundersøkelsen» i 1949 ble det også produsert enkelte tabeller som viser sammenhengen mellom partivalg og yrkesposisjon, men disse ble ikke publisert for i 1998 (se Barton 1998). Undersøkelsen ble gjennomført rett før og rett etter valget, det er derfor stilt spørsmål om hvilket parti en hadde tenkt å stemme på til noen, mens andre har svart på hvilket parti de stemte. I 1949 oppga rundt 80 prosent av «arbeiderne» at de stemte (eller ville stemme på) på sosialistpartiene Arbeiderpartiet eller Norges Kommunistiske Parti. Rundt 40 prosent av «funksjonærene» ville stemme/stemte Ap eller NKP. Litt over 40 prosent av Gårdbrukerne og fiskerne oppga Bondepartiet (nå Senterpartiet). Litt over 40 prosent av de som er kategorisert av Barton som selvstendige (businessmenn) oppga at de var Høyrevelgere.

Figur 6.5 Partipreferanse etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 1949. Prosent

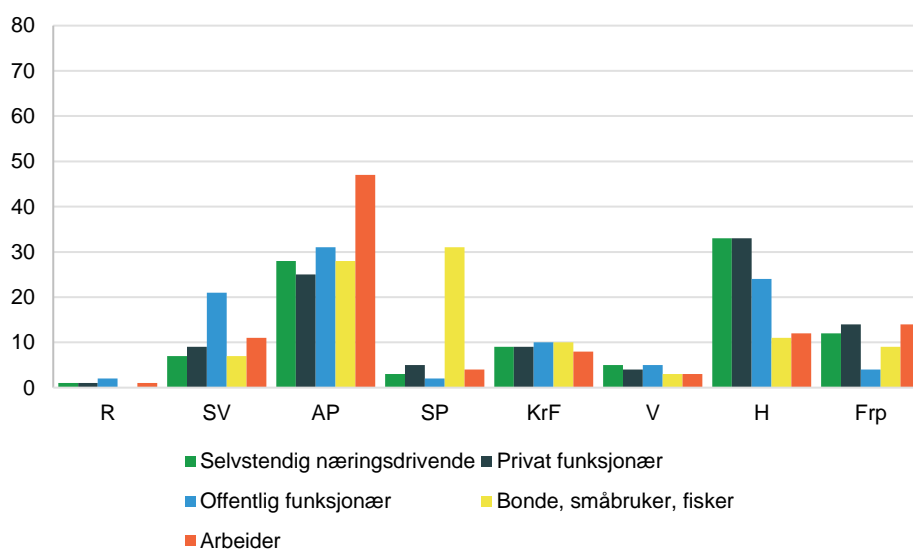
Kilde: Barton 1998

Ved valget i 1969, altså 20 år senere, oppga 75 prosent at de stemte på et av sosialistpartiene. Rundt 70 prosent oppga Arbeiderpartiet. Blant gruppen «andre ansatte» er det under 50 prosent som oppga at de stemte Ap/SF/NKP. Som i 1949 gjør Senterpartiet det best blant sysselsatte i jordbruk, skogbruk og fiske. I 1949 fikk Ap og NKP til sammen 51,5 prosent av stemmene, i 1969 fikk de tre sosialistpartiene (Ap, SF og NKP) til sammen 51 prosent av stemmene til tross for at de gjorde det samlet dårligere blant «arbeidere». Dette kommer delvis av at sosialistpartiene gjør det bedre blant andre yrkesgrupper som «andre ansatte», denne gruppen vokser seg større, mens de tradisjonelle «arbeideryrkene» blir relativt færre.

Figur 6.6 Partivalg etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 1969. Prosent

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Valget i 1969 var siste gang den sosialistiske blokken fikk over 50 prosent i et valg i Norge. Velstandsutviklingen førte til at flere lønnstakere ble «funksjonærer», og flere kvinner kom ut i arbeidslivet. Ved valget 20 år senere i 1989 skiller det også mellom funksjonærer ansatt i offentlig forvaltning og privat sektor. I 1989 er yrkesinndelingen i SSBs valgstatistikk en kombinasjon av sektor, yrke og næring. Blant arbeidere er oppslutningen om sosialistpartiene (Ap, SV og RV) rundt 60 prosent i 1989. 14 prosent av arbeiderne oppga at de stemte Frp, mens 12 prosent oppgir at de stemte Høyre. I 1969 var det under 10 prosent av «arbeiderne» (ansatte i industri, bygg- og anlegg og gruvedrift) som oppga at de stemte på Høyre, i 1949 var det under 5 prosent. Blant «private funksjonærer» var det nær 50 prosent som stemte Høyre eller Frp i 1989, til sammenlikning var det 35 prosent av dem som stemte sosialistisk det samme året. Blant «offentlige funksjonærer» stemte 54 prosent på et av partiene på venstresiden (Ap, SV eller RV). SV gjør det spesielt godt blant «offentlige funksjonærer», stortingsvalget 1989 fikk SV 10 prosent av stemmene, mens rundt 20 prosent av de «offentlige funksjonærer» stemte SV.

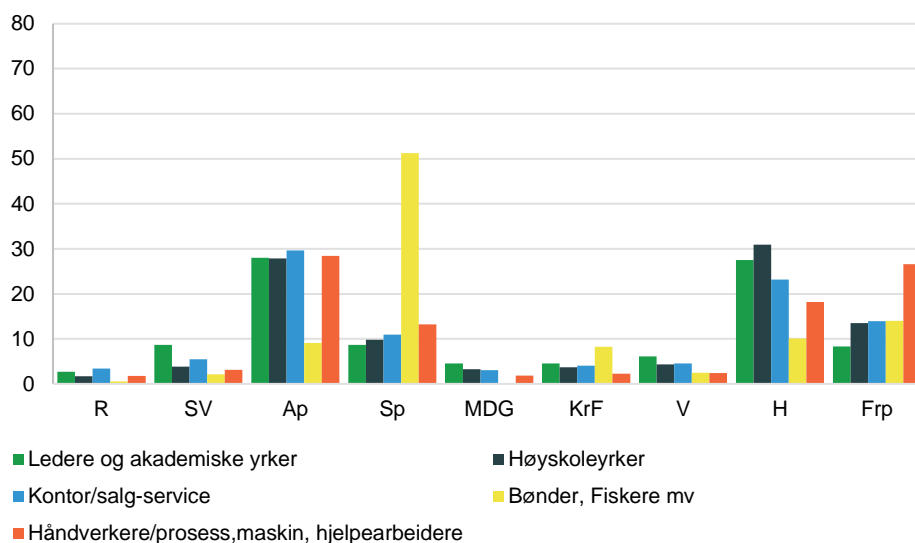
Figur 6.7 Partivalg etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 1989. Prosent

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

6.3. Yrke og partivalg i 2017

Figur 6.8 Partivalg etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 2017. Prosent

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Vi skal senere redegjøre mer detaljert for stemmegivning etter sektorer og næringer ved stortingsvalget i 2017. Årsaksforklaringene knyttet til yrkesgrupper og partivalg som ble fremmet fra slutten av 1980-tallet pekte på kjønnsdimensjonen. Flere kvinner kom inn i arbeidslivet. Gjerne som deltidsarbeidende i offentlig forvaltning, de gamle arbeideryrkene i industrien var i privat sektor og besto av stort sett menn. Utdanningsekspløsjonen og velferdsutviklingen har ført til at flere kvinner og menn tar lengre utdanning og det uteksamineres flere kvinner enn menn fra universitetene. Det er nesten like vanlig for kvinner som menn å være yrkesaktive, men kvinner arbeider i større grad enn menn deltid og kvinner og menn velger seg ulike yrker og næringer. Som vi tidligere har sett er det langt flere menn ansatte i privat sekundærnærings, mens det er klart flere kvinner i undervisning, helse- og sosialtjenester i offentlig forvaltning. Yrker som faller inn under 'håndverkeryrker' 'prosess- og maskinoperatør, transportmedarbeidere mv.' består stort sett av menn. Vi fremstiller derfor yrke, sektor og næring delt etter kjønn. Selv om datamaterialet er langt større enn tidligere vil det for noen kombinasjoner være for få observasjoner til å kunne gi statistikk. I delkapittel 6.3 slår vi sammen til 5 yrkesfelt:

- I. Ledere og akademiske yrker
- II. Høyskoleyrker
- III. Kontoryrker og salgs- og serviceyrker
- IV. Bønder og fiskere mv.
- V. Håndverkere og prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv. og renholdere, hjelpearbeidere mv.

Frp gjør det godt blant menn i tradisjonelle «arbeideryrker»

I yrker som er klassifisert som håndverkere, prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv, samt renholdere og hjelpearbeidere er det en overvekt som stemmer på Frp eller Høyre. I yrkesgruppen prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv oppgir 37 prosent av mennene at de stemte Frp, 24 prosent oppgir Ap. Blant kvinnene i samme yrkesgruppe er det 14 prosent av kvinnene som oppgir å ha stemt Frp, mens 35 prosent av dem oppgir å ha stemt Ap (estimatene for kvinnene er basert på kun 56 svar, så det er betydelig usikkerhet).

Kvinnene mer venstreorienterte

Innenfor alle yrkesgruppene ser vi samme mønster, blant kvinnene er det flere som stemmer på venstresidens partier sammenliknet med mennene. Ser vi for eksempel på ledere, er det 30 prosent som oppgir at de stemte Ap blant kvinnene, mot 19 prosent blant mennene. 20 prosent av kvinnelige ledere oppga at de stemte Høyre, sammenliknet med 46 prosent av mennene.

Selvstendige i primærnæringen (Bønder, fiskere mv) foretrekker Senterpartiet

Den historiske gjennomgangen tidligere i kapittelet viste at blant selvstendige i primærnæringen står Senterpartiet sterkt. Vi ser det samme i 2017. I tabell 6.3 er selvstendige i primærnæringen kodet som Bønder, Fiskere mv

Tabell 6.3 Partivalg etter yrkesgrupper og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	Ap	Sp	MDG	KrF	V	H	Frp	Andre	personer	Antall
I alt												
Ledere og akademiske yrker	3	9	28	9	5	5	6	27	8	1	3 274	
Høyskoleyrker	2	4	28	10	3	4	4	31	13	1	1 417	
Kontor/salg-service	3	5	30	11	3	4	5	23	14	2	2 062	
Bønder, Fiskere mv	1	2	9	51	0	8	2	10	14	2	139	
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere	2	3	28	13	2	2	2	18	27	2	957	
Menn												
Ledere og akademiske yrker	2	6	24	8	5	3	6	34	12	1	1 598	
Høyskoleyrker	2	3	24	10	3	3	3	35	16	1	828	
Kontor/salg-service	4	4	26	12	4	2	5	24	16	3	718	
Bønder, Fiskere mv	1	3	8	49	0	8	3	9	17	3	115	
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere	2	2	27	12	2	2	2	18	30	2	742	
Kvinner												
Ledere og akademiske yrker	3	11	32	10	4	6	6	22	5	1	1 676	
Høyskoleyrker	1	5	33	10	4	5	6	26	10	1	589	
Kontor/salg-service	3	6	32	10	3	5	4	23	13	1	1 344	
Bønder, Fiskere mv	0	0	12	63	0	10	0	14	0	0	24	
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere	2	9	33	17	3	4	4	18	11	1	215	

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

6.4. Klare forskjeller i partivalg mellom offentlig forvaltning og privat sektor

Vi er også interessert i forskjeller om velgerne arbeider i privat næringsliv eller er ansatt i det offentlige. Tidligere analyser har vist at blant dem som arbeider i offentlig forvaltning er det en overvekt som stemmer på venstresidens partier. Mens det blant dem som arbeider i privat sektor er det en overvekt som stemmer på høyresidens partier. Disse studiene har blitt gjort på bakgrunn av velgernes svar på spørsmål om virksomhetens sektor fra spørreskjemaet (se Kleven mfl. 2015).

I tabellen nedenfor har vi slått sammen til seks grupper. Statsforvaltningen, kommuneforvaltningen, ideelle organisasjoner og personlig næringsdrivende er egne kategorier, mens alle private eide foretak er samlet i en kategori og de offentlig eide foretakene er i den siste kategorien. Støtten til høyresidens partier og spesielt Høyre er størst blant dem som arbeider i private foretak, det gjelder både menn og kvinner. Blant dem som arbeider i statsforvaltningen og kommuneforvaltningen er støtten til Ap og SV større. Blant personlig næringsdrivende er Senterpartiet det største partiet (26 prosent), om lag 1/3 i denne gruppen er personlig næringsdrivende innen primærnæringen (altså bønder, fiskere mv).

Tabell 6.4 Partivalg etter sektor og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
I alt											
Statsforvaltningen	3	9	33	9	5	4	5	22	9	1	1 164
Kommuneforvaltningen	3	8	37	13	3	5	4	17	8	1	1 777
Private foretak	2	4	23	9	3	3	5	32	16	2	4 075
Ideelle organisasjoner	6	9	29	5	6	10	5	18	9	2	291
Personlig næringsdrivende	1	5	16	26	3	6	4	20	17	2	438
Offentlig eide foretak	2	5	31	11	2	3	5	23	17	2	418
Menn											
Statsforvaltningen	3	6	29	10	6	3	4	26	12	1	514
Kommuneforvaltningen	5	7	35	15	6	4	4	14	10	1	497
Private foretak	2	3	22	10	3	2	5	34	19	2	2 503
Ideelle organisasjoner	7	8	25	1	8	9	7	18	15	3	117
Personlig næringsdrivende	1	4	14	27	2	6	4	21	19	2	294
Offentlig eide foretak	1	3	29	13	2	2	4	23	20	2	273
Kvinner											
Statsforvaltningen	3	10	35	9	4	4	6	19	7	1	650
Kommuneforvaltningen	3	9	38	13	2	5	4	17	8	2	1 280
Private foretak	2	7	26	9	4	5	6	30	11	1	1 572
Ideelle organisasjoner	6	9	32	7	5	11	5	18	6	1	174
Personlig næringsdrivende	1	7	20	23	5	5	6	16	15	1	144
Offentlig eide foretak	4	8	32	5	2	4	7	23	12	2	145

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

I den videre analysen vil vi slå sammen statsforvaltningen og kommuneforvaltningen (herunder fylkeskommuneforvaltningen) til offentlig forvaltning, mens andre sektorer slås sammen til privat sektor og offentlig eide foretak. Den dominerende og tallmessig største sektoren i privat sektor er private foretak.

Tabell 6.5 Partivalg etter 'offentlig forvaltning' eller 'privat sektor og offentlig eide foretak' og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer	
I alt												
Offentlig forvaltning		3	8	36	12	4	4	4	19	9	1	2 941
Privat sektor og offentlig eide foretak	2	5	23	11	3	4	5	30	16	2	5 222	
Menn												
Offentlig forvaltning		4	7	32	12	6	3	4	20	11	1	1 011
Privat sektor og offentlig eide foretak	2	3	22	11	3	3	4	31	19	2	3 187	
Kvinner												
Offentlig forvaltning		3	9	37	11	3	5	5	18	8	1	1 930
Privat sektor og offentlig eide foretak	2	7	26	10	4	5	6	28	11	1	2 035	

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

6.5. Næring og partivalg 2017

Næring vil i mange tilfeller overlape med sektor. Det aller meste av 'jordbruk, skogbruk og fiske', 'sekundærnæringer' og 'varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom' ligger under privat sektor. På samme måte ligger 'Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring' utelukkende under offentlig forvaltning. Næringene 'undervisning', 'helse- og sosialtjenester' og 'personlig tjenesteyting' er derimot mer spredt mellom 'offentlig forvaltning' og 'privat sektor og offentlig eide foretak'.

Støtten til regjeringen Solberg er størst i 'sekundærnæringen' og Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, etc'

Partiene Høyre, Frp, Venstre og Krf har enten vært med i Solbergregjeringen eller vært støtteparti for regjeringen. Støtten til disse partiene er størst i sekundærnæringene og 'varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom'.

Blant lønnstakere i sekundærnæringene er det 30 prosent som oppga at de stemte Høyre og 20 prosent oppga at de stemte Frp. I næringen 'Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, etc' oppga 32 prosent at de stemte Høyre, mens 15 prosent oppga at de stemte Frp. Blant mennene i næringen 'Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, etc' er oppslutningen om Høyre 34 prosent og oppslutningen om Frp 18 prosent. Til sammenlikning er oppslutningen om Høyre blant kvinnene i samme næring på 29 prosent og Frp 11 prosent.

Mindre støtte til regjeringen Solberg fra 'undervisning' og 'helse- og sosialtjenester'

Det er i næringen Jordbruk, skogbruk og fiske at oppslutningen om de rødgrønne partiene er høyest, det skyldes den store oppslutningen om Senterpartiet i denne næringen. Det er imidlertid kun 2 prosent av arbeidsstyrken som er sysselsatt her. Det er størst oppslutning om de rødgrønne partiene (R, SV, Ap og Sp) i undervisningsnæringen. 58 prosent av mennene og 64 prosent av kvinnene i denne næringen oppga at de stemte på et av de rødgrønne partiene. Tar vi også med MDG blir tallene henholdsvis 67 og 69 prosent. I helse- og sosialtjenester er oppslutningen om de rødgrønne 49 prosent blant mennene, 21 prosent oppgir at de stemte Høyre, mens 13 prosent oppgir at de stemte Frp. For kvinnene i samme næring oppgir 56 prosent at de stemte rødgrønt, mens 20 prosent stemte Høyre og 11 prosent stemte Frp.

Tabell 6.6 Partivalg etter næring og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
I alt											
Jordbruk, skogbruk og fiske	1	2	11	50	0	8	3	9	15	2	135
Sekundærnæring	1	3	26	11	2	3	3	30	20	2	1 261
Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjen., forretningsmessig tjen., eiendom	3	5	23	9	4	2	6	32	15	2	3 241
Off.adm., forsvar, sosialforsikring	2	6	35	11	4	3	6	24	8	1	662
Undervisning	4	12	34	11	6	6	4	15	5	1	814
Helse- og sosialtjenester	3	8	33	11	3	6	3	20	11	2	1 753
Personlig tjenesteyting	4	5	29	9	6	7	7	22	9	2	304
Menn											
Jordbruk, skogbruk og fiske	1	2	10	46	0	7	3	10	18	2	113
Sekundærnæring	1	2	25	11	2	2	2	30	22	2	997
Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjen., forretningsmessig tjen., eiendom	3	4	21	9	3	2	5	34	18	2	1 895
Off.adm., forsvar, sosialforsikring	3	4	28	12	5	3	4	28	12	1	352
Undervisning	4	9	34	11	9	3	5	15	10	1	292
Helse- og sosialtjenester	5	8	28	8	6	7	4	21	13	2	417
Personlig tjenesteyting	4	6	26	6	8	6	8	23	11	4	140
Kvinner											
Jordbruk, skogbruk og fiske	0	0	11	68	0	10	5	7	0	0	22
Sekundærnæring	2	6	29	9	2	6	7	26	12	1	264
Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjen., forretningsmessig tjen., eiendom	3	8	26	8	5	3	7	29	11	1	1 346
Off.adm., forsvar, sosialforsikring	1	8	42	9	3	2	8	21	4	1	310
Undervisning	5	14	34	11	5	7	4	15	3	1	522
Helse- og sosialtjenester	2	7	35	12	2	6	3	20	11	1	1 336
Personlig tjenesteyting	3	4	31	12	5	8	6	22	8	1	164

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

6.6. Flere kvinner stemmer til venstre uavhengig av sektor, yrke og næring

Vi har sett at det er et mønster med hensyn til partivalg og yrke, sektor og næring. Personer ansatt i privat sektor stemmer i større grad på partiene på høyresiden, mens personer ansatt i offentlig forvaltning i større grad stemmer på partiene på venstresiden. De som arbeider i sekundærnæringer og 'Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom varehandel' stemmer i større grad på høyresidens partier, mens de som arbeider innen 'undervisning' og 'sosial- og helsetjenester' i større grad støtter partiene på venstresiden. Videre har vi sett at det fremkommer kjønnsforskjeller, kvinner stemmer i større grad på venstresidens partier sammenliknet med menn. Antall svar i undersøkelsen innenfor hver kombinasjon av yrkeskategori, sektor, næring og kjønn varierer betydelig. Det kommer først og fremst av at antallet sysselsatte varierer, ved å trekke enkelt tilfeldig uten å ta hensyn til antallet innenfor hvert stratum i populasjonen blir det resultatet. Hvis vi i utgangspunktet hadde vært opptatt av forskjellene i partivalg etter kombinasjonene av yrke, sektor, næring og kjønn burde vi ha stratifisert utvalget slik at vi fikk en jevnere fordeling av svar. Selv om vi i 2017 har et langt større utvalg enn tidligere blir det derfor stor utvalgsusikkerhet for noen av undergruppene og resultatene for disse blir usikre.

Siden estimatene er basert på utvalg, er det knyttet en utvalgsusikkerhet til dem. Forskjellene som beskrives, er beregnet til å være signifikante. Det er beregnet feilmarginer basert på enkelt tilfeldig utvalg som viser hva resultatet av utvalgsundersøkelsen sannsynligvis ville blitt hvis vi tenker oss at vi hadde gjentatt undersøkelsen 1 000 ganger eller mer. Med 95 prosent sannsynlighet ville resultatet falt innenfor det intervallet vi har beregnet, altså 950 av 1 000 ganger.

I denne delen skal vi kombinere kjønn, yrke, sektor og næring. Vi er spesielt interessert i næringene hvor vi kan sammenlikne offentlig forvaltning og privat sektor. Som vi tidligere har sett er visse næringer nesten utelukkende i privat sektor eller i offentlig forvaltning. Det er først og fremst i såkalte tjenestenæringer hvor det er overlapp mellom offentlig forvaltning og privat sektor. Skal vi si noe om partivalg i privat og offentlig sektor må vi sammenlikne næringer som kan sies å finnes både i offentlig forvaltning og i privat sektor. Bønder og fiskere forekommer nesten bare i privat sektor, samtidig er det stor overlapp med yrkeskoden og næringskoden slik at de utelates fra den videre analysen.

Tjenestenæringene består av:

- Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom
- Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring
- Undervisning
- Helse- og sosialtjenester
- Personlig tjenesteyting

I denne første analysen operer vi med tre yrkesgrupper:

- Ledere, akademiske yrker
- Høyskoleyrker
- Øvrige yrker
  - Kontoryrker
  - Salgs og serviceyrker
  - Håndverkere
  - Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv.
  - Renholdere, hjelpearbeidere mv.

Ved valget i 2017 fikk Ap 27 prosent av stemmene, Sp fikk 10 prosent, SV fikk 6 prosent, mens Rødt fikk 2 prosent og MDG 3 prosent. På den andre siden fikk Høyre 25 prosent, Frp 15 prosent, mens Venstre og KrF fikk 4 prosent hver. Støtten til venstresidens partier er høyere blant sysselsatte i offentlig forvaltning sammenliknet med sysselsatte i privat sektor og offentlig eide foretak, når vi kontrollerer for kjønn. Samtidig ser vi at stort sett er støtten til venstresidens partier større blant kvinner enn blant menn innenfor samme yrkesgruppe og sektor.

Tabell 6.7 Partivalg etter yrke (3-delt), kjønn og sektor i tjenestenæringene. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	KrF	V	H	Frp	Antall personer
Offentlig, akademikere, ledere – menn	3	9	34	10	7	4	5	19	9	579
Offentlig, høyskole – menn	7	5	25	12	5	3	4	28	11	183
Offentlig, øvrige – menn	5	4	32	16	3	2	2	17	16	190
Privat, akademikere, ledere – menn	2	6	18	5	5	2	7	41	12	719
Privat, høyskole, ledere – menn	1	3	22	8	2	3	4	38	18	421
Privat, øvrige – menn	4	3	24	11	4	2	5	22	23	721
Offentlig, akademikere, ledere – kvinner	3	12	35	12	4	6	6	16	4	1 092
Offentlig, høyskole – kvinner	2	8	44	12	2	2	4	15	8	222
Offentlig, øvrige – kvinner	3	5	38	11	2	4	3	19	13	542
Privat, akademikere, ledere – kvinner	3	9	23	5	5	5	8	33	8	476
Privat, høyskole – kvinner	0	4	27	7	4	6	4	35	12	295
Privat, øvrige – kvinner	3	7	28	11	4	5	5	24	12	819

Privat inkluderer offentlig eide foretak.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

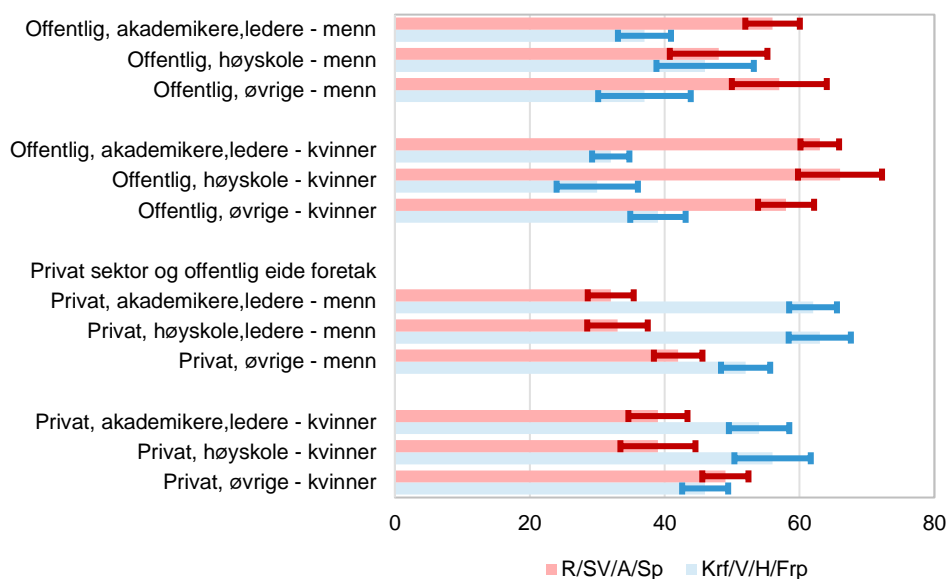
Sektorforskjellene består

For å lette fremstillingen, samt kommentere vesentlige og signifikante forskjeller har vi slått sammen de fleste partiene i to blokker. I figurene nedenfor viser vi oppslutningen om de to regjeringsalternativene ved valget i 2017 inkludert støttepartier. På rødgrønn side, venstresiden, gikk SV, Ap og Sp til valg med formål å danne regjering. Rødt uttalte eksplisitt at de var et støtteparti. Selv om de fleste regnet med at også MDG ville være et støtteparti for det rødgrønne alternativet uttalte de ikke eksplisitt at de ville støtte en rødgrønn regjering. Vi har derfor ikke regnet dem inn blant de rødgrønne. KrF, Venstre, Frp og Høyre har alle sittet i eller vært støtteparti for regjeringen Solberg.

I figur 6.9 har vi markert de estimerte intervallene som med 95 prosent sannsynlighet ville ha inneholdt den «sanne verdi». (Punktestimaten er også fremstilt som stolper, men er fremstilt i langt svakere kulør.) På den måten er det lettere å se de forskjellene vi bør legge vekt på og hvilke resultater som det er større sjanse for kan skyldes tilfeldigheter. R/SV/Ap/Sp er i rødt, mens KrF/V/H/Frp er i blått.

De samme forskjellene som er beskrevet tidligere i kapittelet kommer klart frem. Menn i privat sektor stemmer i større grad på høyresidens partier sammenliknet med menn i offentlig forvaltning. Kvinner i offentlig forvaltning stemmer i større grad på venstresidens partier sammenliknet med kvinner i privat sektor.

Figur 6.9 Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og KrF/V/H/Frp blant yrkesgrupper, kjønn, sektor i tjenestenæringene. Stortingsvalget 2017. 95 Prosent intervaller

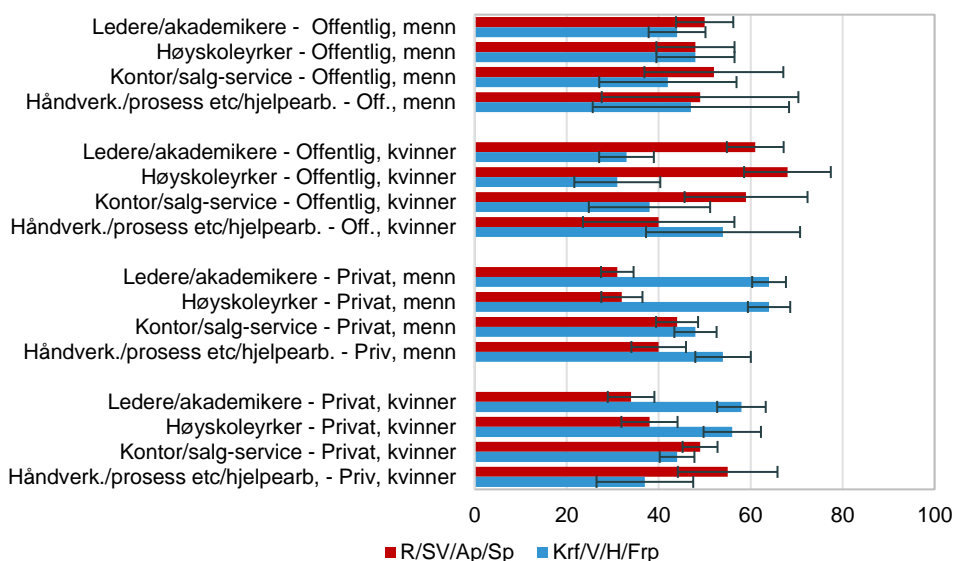
Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

I senere analyser deler vi tjenestenæringene i to og viser partivalg etter yrke og kjønn og sektor. Vi slår derfor sammen næringene *Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjenesteyting, eiendom og varehandel*, med *offentlig administrasjon forsvar og sosialforsikring og personlig tjenesteyting* til 'Service, tjeneste og administrasjon'. Vi slår også sammen *undervisning med helse og sosialtjenester*. Til slutt ser vi på sekundærnæringene i privat sektor. I tabellene bak i kapittelet fremstiller vi oppslutningen for hvert enkelt parti etter en kombinasjon av yrke, sektor, næring og kjønn.

Service, tjeneste og administrasjon

I figur 6.10 viser vi oppslutningen om de to regjeringsalternativene ved valget i 2017 inkludert støttepartier for næringsgruppen vi kaller 'service, tjeneste og administrasjon' (se forklaring i avsnittet over).

Figur 6.10 Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og KrF/V/H/Frp blant yrkesgrupper, kjønn, sektor i service, tjeneste og administrasjon. Stortingsvalget 2017. Prosent

Privat inkluderer offentlig eide foretak.
 Feilfelt: 95 % konfidensintervall.
 Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

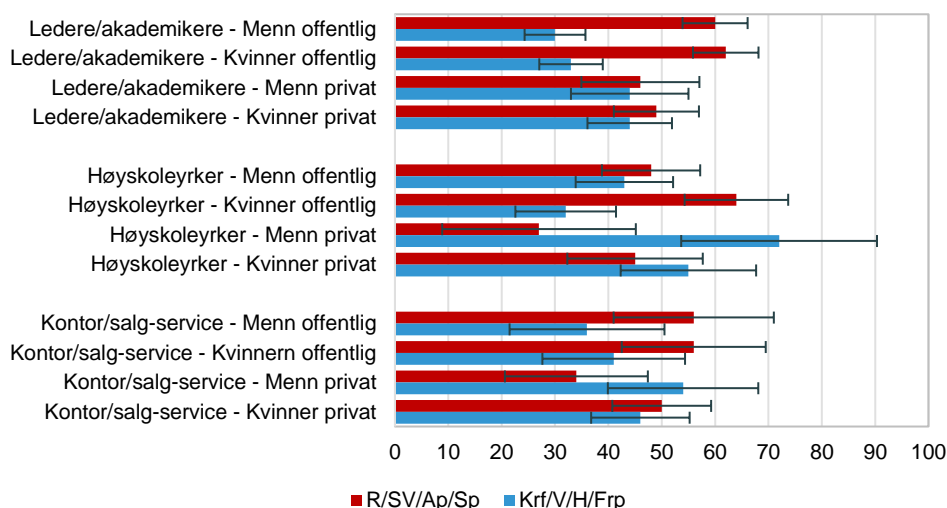
Det generelle bildet at oppslutningen om de rødgrønne partiene er gjennomsnittlig høyere blant kvinner og blant sysselsatte i offentlig forvaltning. Ser vi for eksempel på kvinner i høyskoleyrker i offentlig sektor er andelen som stemmer R/SV/Ap/Sp langt høyere enn andelen blant menn i samme yrkesgruppe i offentlig sektor og kvinner i samme yrkesgruppe i privat sektor.

Det er et unntak fra dette mønsteret det er verdt å kommentere, forskjellen mellom kvinner og menn i privat sektor i yrkesgruppen 'Kontor/salg-service' og 'Håndverk/prosess etc/ hjelpearbeidere'. Blant kvinnene ser vi en tendens at det er flere som stemmer på de rødgrønne partiene, mens det for mennene er motsatt. Selv om utvalgene er relativt små og de estimerte usikkerhetsintervallene på 5 % overlapper hverandre, vil en enhalet hypotesetest med samme usikkerhetsnivå vise at forskjellen mellom kvinner og menn for disse yrkesgruppene er signifikant.

Undervisning, helse og sosialtjenester

I kapittel 6.5 så vi at de som arbeidet i næringene undervisningstjenester og helse- og sosialtjenester i høy grad støttet de rødgrønne partiene. Figur 6.11 viser at menn sysselsatt i disse næringene i privat sektor bryter denne trenden, samlet sett støtter de i større grad partiene på høyresiden. Kvinner med høyskoleyrker i privat sektor i disse næringene stemmer også i større grad på høyresidens partier, men gitt utvalgsstørrelsen kan vi imidlertid ikke si at denne forskjellen er signifikant.

Figur 6.11 Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og Krf/V/H/Frp blant yrkesgrupper, kjønn, sektor i undervisning, helse og sosialtjenester. Stortingsvalget 2017. Prosent

Privat inkluderer offentlig eide foretak.

Feilfelt: 95 % konfidensintervall.

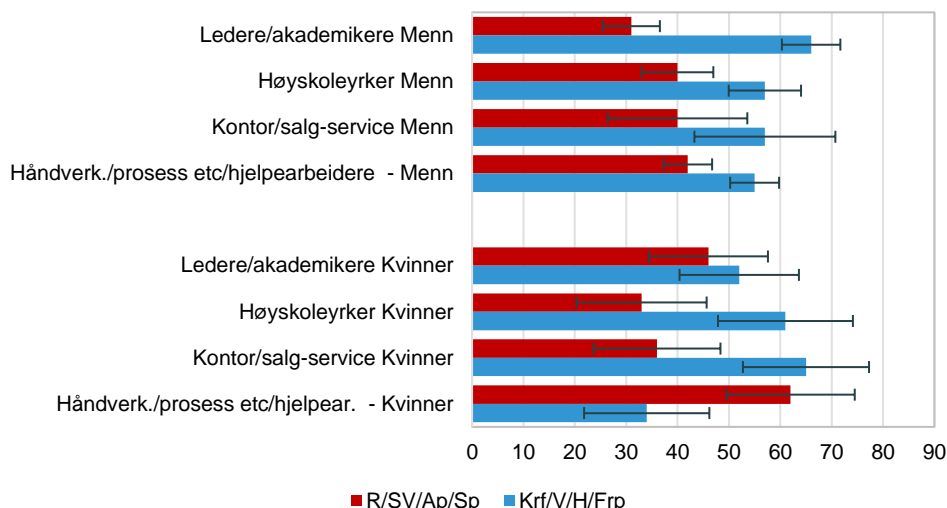
Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

Sekundærnæringer – privat sektor

I kapittel 6.5 så vi også at oppslutningen om partiene som støtter Solberg - regjeringen er høy i sekundærnæringene. I denne næringen er det flest menn og det er her vi har det største innslaget av «tradisjonelle arbeideryrker». Blant menn i denne gruppen er altså støtten til partiene på høyresiden signifikant større enn støtten til venstresidens partier. Blant kvinnene i samme gruppe er derimot støtten til venstresidens partier signifikant større enn støtten til høyresidens partier.

Figur 6.12 Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og Krf/V/H/Frp blant yrkesgrupper og kjønn sekundærnæringen privat sektor. Stortingsvalget 2017. Prosent

Feilfelt: 95 % konfidensintervall.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.8 Partivalg etter sektor, næring og yrke. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
Offentlig forvaltning											
Service, tjeneste, administrasjon											
Ledere og akademiske yrker	2	9	36	9	5	4	8	21	6	1	488
Høyskoleyrker	4	14	34	14	3	2	5	26	7	0	227
Kontor/salg-service	3	16	35	16	1	3	7	17	13	2	94
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere	0	9	41	9	3	0	4	13	25	2	55
Undervisning, Helse- og sosialtjenester											
Ledere og akademiske yrker	4	12	34	12	5	6	4	16	6	1	1 199
Høyskoleyrker	4	10	36	10	3	4	3	16	12	2	181
Kontor/salg-service	3	11	36	11	2	4	2	20	14	2	573
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere	0	25	49	25	0	3	0	16	0	2	44
Privat sektor og offentlig eide foretak											
Sekundærnæringer											
Ledere og akademiske yrker	0	8	23	8	1	3	4	42	13	2	337
Høyskoleyrker	0	11	25	11	3	4	5	34	14	1	243
Kontor/salg-service	1	8	28	8	0	6	3	31	22	1	108
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere	1	13	27	13	1	2	2	21	27	2	477
Privat sektor og offentlig eide foretak											
Service, tjeneste, administrasjon											
Ledere og akademiske yrker	3	5	18	5	5	3	8	42	10	1	991
Høyskoleyrker	1	7	23	7	3	3	4	39	15	2	661
Kontor/salg-service	4	11	27	11	4	3	6	24	13	2	1 119
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere	3	14	25	14	3	1	4	19	27	3	343
Privat sektor og offentlig eide foretak											
Undervisning, Helse- og sosialtjenester											
Ledere og akademiske yrker	5	6	26	6	5	9	5	21	10	2	229
Høyskoleyrker	0	6	28	6	0	15	2	27	17	0	82
Kontor/salg-service	1	9	29	9	4	8	2	25	14	2	160
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere ¹											

¹ Antall observasjoner er for få til å publisere tall.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.9 Partivalg etter sektor, næring og yrke blant menn. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
Offentlig forvaltning/											
Service, tjeneste, administrasjon											
Ledere og akademiske yrker	2	7	32	9	5	5	6	23	10	1	248
Høyskoleyrker	6	4	24	14	4	2	3	34	9	0	133
Kontor/salg-service	1	0	25	26	0	3	7	9	23	5	42
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere	0	5	28	16	4	0	0	18	29	0	21
Offentlig forvaltning/											
Undervisning, Helse- og sosialtjenester											
Ledere og akademiske yrker	4	10	34	12	9	3	4	15	8	1	331
Høyskoleyrker	7	7	23	11	7	6	7	14	16	2	50
Kontor/salg-service	8	6	33	9	4	2	0	23	11	3	119
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere ¹											
Privat sektor og offentlig eide foretak/											
Sekundærnæringer											
Ledere og akademiske yrker	0	2	21	8	2	2	4	44	16	2	266
Høyskoleyrker	1	2	25	12	2	2	2	37	16	1	190
Kontor/salg-service	0	0	32	8	0	4	6	27	20	2	50
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere	1	2	26	13	1	2	2	22	29	2	419
Privat sektor og offentlig eide foretak/											
Service, tjeneste, administrasjon											
Ledere og akademiske yrker	2	5	18	6	4	2	7	44	11	2	655
Høyskoleyrker	1	3	21	7	2	2	5	39	18	2	418
Kontor/salg-service	4	3	24	13	4	1	6	26	15	2	454
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere	3	1	25	11	2	1	4	17	32	3	262
Privat sektor og offentlig eide foretak/											
Undervisning, Helse- og sosialtjenester											
Ledere og akademiske yrker	5	14	25	2	8	2	8	17	17	3	78
Høyskoleyrker	0	1	21	5	1	35	0	29	8	0	23
Kontor/salg-service	5	5	24	0	8	6	3	19	26	3	48
Håndverkere/prosess, maskin, Hjelpearbeidere ¹											

¹ Antall observasjoner er for få til å publisere tall.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.10 Partivalg etter sektor, næring og yrke blant kvinner. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre personer	Antall
Offentlig forvaltning											
Service, tjeneste, administrasjon											
Ledere og akademiske yrker	2	11	39	9	5	4	9	18	2	1	240
Høyskoleyrker	1	5	47	15	2	2	8	16	5	0	94
Kontor/salg-service	5	5	41	8	2	3	7	22	6	0	52
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere	0	2	58	0	2	0	9	7	20	3	34
Offentlig forvaltning											
Undervisning, Helse- og sosialtjenester											
Ledere og akademiske yrker	4	12	34	12	3	7	4	17	5	1	868
Høyskoleyrker	3	10	41	10	2	3	2	16	11	2	131
Kontor/salg-service	3	5	37	11	2	4	3	20	14	2	454
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere	0	5	46	20	0	4	0	24	0	1	29
Privat sektor og offentlig eide foretak											
Sekundærnæringer											
Ledere og akademiske yrker	0	6	34	6	0	4	8	36	4	3	71
Høyskoleyrker	0	0	23	10	7	10	19	23	9	0	53
Kontor/salg-service	2	1	25	8	0	7	0	35	23	1	58
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere	5	13	33	11	2	6	2	13	13	1	58
Privat sektor og offentlig eide foretak											
Service, tjeneste, administrasjon											
Ledere og akademiske yrker	3	8	20	3	6	3	9	37	9	1	336
Høyskoleyrker	1	4	26	7	5	5	4	38	9	1	243
Kontor/salg-service	3	8	29	9	4	4	5	23	12	2	665
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere	1	6	25	23	5	0	5	24	8	2	81
Privat sektor og offentlig eide foretak											
Undervisning, Helse- og sosialtjenester											
Ledere og akademiske yrker	4	10	27	8	4	12	4	22	6	2	151
Høyskoleyrker	0	6	32	7	0	6	2	26	21	0	59
Kontor/salg-service	0	7	31	12	2	9	2	27	8	1	112
Håndverkere/prosess, maskin, hjelpearbeidere ¹											

¹ Antall observasjoner er for få til å publisere tall.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.11 Partivalg etter yrkeskode (1-siffer) og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
I alt											
Militære yrker og uoppgitt	5	0	23	16	5	2	2	39	8	0	57
Ledere	1	4	22	7	2	4	5	42	10	1	856
Akademiske yrker	4	10	30	9	5	5	6	22	8	1	2 418
Høyskoleyrker	1	4	27	9	3	4	4	32	13	1	1 360
Kontoryrker	3	4	31	11	3	4	3	27	14	2	571
Salgs og serviceyrker	3	6	30	10	3	4	5	22	14	2	1 491
Bønder, Fiskere mv	1	2	9	51	0	8	2	10	15	2	139
Håndverkere	1	2	27	15	1	1	2	23	24	2	329
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv	2	3	26	12	1	3	1	17	33	2	353
Renholdere, hjelpearbeidere mv	2	4	33	13	4	2	5	16	18	3	275
Ikke sysselsatt	3	6	26	9	3	4	4	25	18	3	4 249
Menn											
Militære yrker og uoppgitt	5	0	22	15	6	2	0	40	9	0	52
Ledere	1	3	19	7	2	3	5	46	12	2	581
Akademiske yrker	3	8	28	8	7	3	6	26	11	1	1 017
Høyskoleyrker	2	3	23	9	3	3	4	36	16	2	776
Kontoryrker	3	1	31	15	3	2	3	23	18	2	233
Salgs og serviceyrker	5	5	24	10	4	2	7	25	16	3	485
Bønder, Fiskere mv	1	2	8	48	0	8	3	9	18	3	115
Håndverkere	1	2	28	15	1	1	2	23	24	2	313
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv	2	2	24	11	1	3	1	17	37	2	297
Renholdere, hjelpearbeidere mv	2	0	29	12	4	1	5	18	25	4	132
Ikke sysselsatt	3	4	24	10	2	4	3	26	22	2	2 068
Kvinner											
Militære yrker og uoppgitt ¹											
Ledere	1	7	30	7	2	5	6	35	6	1	275
Akademiske yrker	4	12	32	10	4	6	6	20	5	1	1 401
Høyskoleyrker	1	5	33	9	4	5	5	27	10	1	584
Kontoryrker	3	5	31	8	3	5	4	29	11	2	338
Salgs og serviceyrker	3	7	33	11	3	5	4	21	13	2	1 006
Bønder, Fiskere mv ¹											
Håndverkere ¹											
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv	2	7	35	16	0	3	3	19	14	1	56
Renholdere, hjelpearbeidere mv	2	9	40	14	3	4	4	14	8	2	143
Ikke sysselsatt	3	8	28	9	3	5	4	24	15	3	2 181

¹ Antall observasjoner er for få til å publisere tall.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.12 Partivalg etter yrke og sektor. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
Offentlig forvaltning											
Militære yrker og uoppgitt	5	0	21	17	6	2	2	39	9	0	55
Ledere	1	8	40	14	2	3	7	20	5	1	203
Akademiske yrker	4	11	34	11	5	6	5	17	6	1	1 504
Høyskoleyrker	3	8	38	12	3	3	5	18	9	1	371
Kontoryrker	4	5	40	8	3	2	3	21	13	2	86
Salgs og serviceyrker	3	5	36	11	2	4	3	20	14	2	587
Bønder, Fiskere mv ¹											
Håndverkere ¹											
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv ¹											
Renholdere, hjelpearbeidere mv	0	3	49	13	3	1	3	10	15	3	81
Privat sektor og offentlig eide foretak											
Militære yrker og uoppgitt ¹											
Ledere	1	3	17	5	3	4	5	49	12	2	652
Akademiske yrker	4	8	24	6	5	3	8	30	10	1	912
Høyskoleyrker	1	3	24	8	3	4	4	37	15	1	986
Kontoryrker	3	3	30	11	3	4	3	28	14	2	485
Salgs og serviceyrker	4	7	26	10	4	4	6	24	14	2	904
Bønder, Fiskere mv	1	3	8	56	0	9	3	8	12	1	117
Håndverkere	2	2	27	15	1	2	2	23	24	2	312
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv	2	3	25	12	1	2	2	17	35	2	337
Renholdere, hjelpearbeidere mv	3	4	29	13	4	3	5	18	18	3	194

¹ Antall observasjoner er for få til å publisere tall.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.13 Partivalg etter yrke og sektor blant menn og kvinner. Stortingsvalget 2017. Prosent

	R	SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre	Antall personer
Menn / Offentlig forvaltning											
Militære yrker og uoppgitt	6	0	20	16	6	2	0	40	10	0	50
Ledere	2	8	32	15	4	2	6	24	7	1	97
Akademiske yrker	4	9	34	9	8	4	5	18	10	0	494
Høyskoleyrker	6	7	28	12	4	3	6	22	10	2	144
Kontoryrker											
Salgs og serviceyrker	6	5	31	12	3	3	2	20	14	4	145
Bønder, Fiskere mv ¹											
Håndverkere ¹											
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv ¹											
Renholdere, hjelpearbeidere mv	0	1	46	20	6	1	0	0	23	3	23
Menn / Privat sektor og offentlig eide foretak											
Militære yrker og uoppgitt ¹											
Ledere	1	2	16	6	2	3	5	50	13	2	483
Akademiske yrker	3	7	23	7	6	1	8	33	12	1	521
Høyskoleyrker	1	2	22	9	2	3	3	38	17	2	630
Kontoryrker	3	2	31	14	3	2	3	24	18	2	213
Salgs og serviceyrker	5	4	21	10	5	2	8	27	16	3	340
Bønder, Fiskere mv	1	3	7	55	0	8	3	6	14	2	97
Håndverkere	1	2	28	15	1	1	3	22	25	3	296
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv	2	2	23	11	1	2	1	17	38	2	287
Renholdere, hjelpearbeidere mv	2	0	25	11	3	2	6	21	25	4	109
Kvinner / Offentlig forvaltning											
Militære yrker og uoppgitt ¹											
Ledere	1	9	46	13	0	3	7	17	3	1	106
Akademiske yrker	4	12	34	12	4	6	5	17	4	1	1 010
Høyskoleyrker	2	8	44	12	2	2	4	15	9	1	227
Kontoryrker	4	6	40	4	4	3	4	24	11	1	66
Salgs og serviceyrker	3	5	37	11	2	4	3	20	14	2	442
Bønder, Fiskere mv ¹											
Håndverkere ¹											
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv ¹											
Renholdere, hjelpearbeidere mv	0	5	51	9	1	1	4	17	10	2	58
Kvinner / Privat sektor og offentlig eide foretak											
Militære yrker og uoppgitt ¹											
Ledere	1	6	19	4	4	7	6	47	7	1	169
Akademiske yrker	4	10	26	5	5	5	9	27	8	1	391
Høyskoleyrker	0	4	26	8	4	6	6	34	11	1	356
Kontoryrker	3	5	29	9	2	6	4	30	11	2	272
Salgs og serviceyrker	3	8	29	10	4	5	5	22	13	1	564
Bønder, Fiskere mv ¹											
Håndverkere ¹											
Prosess- og maskinoperatører, transportmedarbeidere mv	2	8	34	15	0	2	3	19	16	1	50
Renholdere, hjelpearbeidere mv	3	10	35	16	5	5	4	12	7	2	85

¹ Antall observasjoner er for få til å publisere tall.

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå.

7. Om statistikken

Fremstillinger av stemmegivning etter ulik sosial bakgrunn har lang tradisjon i valgstatistikken og valgforskningen. Før vi fikk de politiske partiene i Norge hadde vi et valgsystem hvor man valgte valgmenn som kom sammen og utpekte stortingsrepresentantene. På den tiden var skillet mellom by og land av stor betydning. En av de første analysene av valgene i Norge er fra 1874 da Jakob Neumann Mohn ved Det statistiske kontor (senere SSB) analyserte hvem velgerne i landdistriktene og i byene utpekte i stortingsvalgene etter 1814 (Mohn 1874). Da Venstre og Høyre ble formelt dannet i 1880-årene ble det laget kart som viste hvordan oppslutningen om de ulike partiene varierte etter økonomiske, kulturelle og sosiale egenskaper ved velgernes bosted (Havstrad 1882; Hansen 1899). Etter hvert som en fikk utarbeidet statistikk over trekk ved de stemmeberettigede i stemmekretsene så en det i sammenheng med hvilket parti velgerne stemte på i stemmekretsen. En kunne gjøre denne typen analyser fordi folketellinger ga opplysninger om sosial bakgrunn og yrkestilknytningen til alle i stemmekretsen. Den svenske statsviteren Herbert Tingsten (1937) studerte valgstatistikk fra ulike stemmekretser i en rekke land og gjorde dermed en komparativ analyse med det siktemålet å kunne generalisere på tvers av land.

En svakhet ved å kun å se på valgstatistikk fra geografiske områder, og trekke slutninger fra egenskaper ved bosted og valgkrets til individuelle holdninger og handlinger er at en risikerer å trekke såkalte økologiske feilslutninger (nivåfeilslutninger) (Robinson 1950). Hvis vi i en valgkrets observerer at det er mange som stemmer på Senterpartiet, og det er mange som er sysselsatt i primærnæringen i kretsen, vil de fleste tenke at det er en sammenheng mellom å arbeide i primærnæringen og stemme på Senterpartiet. Men vi kan ikke utelukkende på bakgrunn av det slå fast at det er de som arbeider i primærnæringen som stemmer på Senterpartiet. Det kan være riktig, men det kan også være en feilslutning. For å illustrere dette ytterligere, hvis vi i en annen stemmekrets observerer at det er mange som stemmer på Frp og det er mange innvandrere i stemmekretsen, er det få som vil tro at det er mange blant innvandrerne som stemmer på Frp.

For å slå fast noe om sammenhengen mellom partivalget til individer i et geografisk område og partienes gjennomsnittlige oppslutning i området, må vi ha opplysninger om hva individene i området stemte. Men det vil være for kostbart å spørre alle. Det er derfor vi gjennomfører utvalgsundersøkelser hvor vi intervjuer et tilfeldig utvalg av velgere. Teknikken med å trekke et utvalg fra en populasjon for å generalisere til hele populasjonen er av relativt ny dato. Fra 1800-tallet er det flere eksempler på at denne teknikken benyttes. I 1895 foreslo SSBs første direktør Anders Nicolai Kiær å benytte utvalgsundersøkelser i offisiell statistikk på et møte i International Statistical Institute (Kiær 1895, Kiær 1897/1976). I etterkant av møtet ble det satt ned flere komiteer for å utrede mulighetene. Statistikere i flere land arbeidet med disse problemstillingene, men det tok tid før tanken om at man ikke trengte å telle alle ble «allment akseptert». I 1934 viste den polske statistikeren Jerzy Neyman formelt hvordan man med et *tilfeldig utvalg* kan trekke slutninger fra en populasjon med en kvantifisert usikkerhet. Dette førte til at sannsynlighetsutvalg og utvalgsundersøkelser ble «allment akseptert» blant statistikere og universitetsfolk (Neyman 1934, Kish 1995).

De første kjente velgerundersøkelsene tilnærmet gjort etter prinsippene for sannsynlighetsutvalg ble foretatt i Chicago i mellomkrigstiden (Converse 1987). Men det var først etter 2. verdenskrig at nasjonale valgforskningsprogrammer basert på intervjuundersøkelser av representative utvalg av velgere ble etablert. Det skjedde først i USA og senere i Sverige, Norge og så i en rekke europeiske land.

Som nevnt i innledningen kan vi si at det første forsøket på en norsk velgerundersøkelsen ble gjennomført i 1949 av FAKTA. (Holbæk-Hansen 1951). Undersøkelsen manglet imidlertid respondenter fra Finnmark og er dermed ikke landsrepresentativ. I forbindelse med valget i 1953 søkte Henry Valen og Stein Rokkan om midler til å sette i gang med en velgerundersøkelse, søknaden ble avslått. Ved stortingsvalget i 1957 lyktes de og samme året startet Det norske valgforskningsprogrammet ved Institutt for samfunnsforskning med en landsrepresentativ velgerundersøkelse (Valen 1981, Aardal 2017). Dette er sannsynligvis den første landsrepresentative akademiske personundersøkelsen gjennomført etter prinsippene for sannsynlighetsutvalg i Norge. SSBs første nasjonale undersøkelse etter de samme prinsippene var Forbruksundersøkelsen i 1958. Disse to undersøkelsene ble imidlertid planlagt omtrent på samme tid og det var statistikere i SSB som laget utvalgsplanen til valgundersøkelsen. Markedsanalysebyrået Norsk Gallup som var blitt etablert allerede i 1946 gjennomførte feltarbeidet for valgundersøkelsen og for SSBs Forbruksundersøkelse. I 1966 etablerte SSB et eget permanent intervjuerkorps og fra 1969 har SSB gjennomført utvalgsundersøkelser blant stemmeberettigede etter stortingsvalgene. Fra 1977 i samarbeid med valgforskningsprogrammet ved Institutt for samfunnsforskning.

7.1. Det arkivstatistiske systemet – dataintegring

Den tradisjonelle måte å lage statistikk på er ved undersøkelser i form av tellinger. Ved en telling blir opplysninger i de fleste tilfelle hentet inn på skjemaer fra individuelle oppgavegivere ... Opplysningene om den enkelte oppgavegiver vil derimot for alle praktiske formål være utilgjengelig i det øyeblikket skjemaene er pakket vekk fordi søking i store skjemabunker er en kostbar sak. Det arkivstatistiske system bygger, i motsetning til tellingene, på den grunnidé at opplysningene fra individuelle oppgavegivere arkiveres gjennom lengre tid slik at de er tilgjengelige og kan hentes fram fra dataarkivet ved behov. Et vilkår er at det er etablert et permanent og entydig identifikasjonssystem for de statistiske enheter (oppgavegiverne), slik at vi vet hvilke enheter de lagrede opplysninger referer seg til. (Aukrust og Nordbotten 1969).

På 1960 tallet begynte man i SSB å bruke betegnelsen det arkivstatistiske systemet. Et *arkivstatistisk system* er system som arkiverer løpende identifiserte persondata fra forskjellige kilder på en måte som muliggjør integrering av individuelle data (Nordbotten 1970:23). I artikkelen: *Dataregistrering, dataarkiver og samfunnsforskning* fra 1969 peker Aukrust og Nordbotten på flere anvendelsesområder for dataarkivene, partipreferanse og valgdeltakelse nevnes spesielt hvor det vil være av interesse å kople sammen med f.eks alder, næring, yrke, bosted fra et arkiv. (Aukrust og Nordbotten 1969:38).

Velgerundersøkelsene SSB gjennomfører er frivillige personundersøkelser, en benytter ikke svarplikt. Det innebærer også at de som svarer må samtykke til de registerkoplingene som gjøres og at dette sees i sammenheng med det en svarer i undersøkelsene (se faktaboks). Utvalgene trekkes rett fra manntallet. For å ha stemmerett i norske valg må man stå i manntallet i den kommunen en skal stemme. Folkeregisteret danner grunnlaget for manntallet.

...Alle som arbeider i SSB har taushetsplikt, og vi vil aldri videreformidle opplysninger om hva enkeltpersoner har svart. Undersøkelsen gjennomføres i samsvar med statistikkloven og personopplysningsloven. For å gjøre undersøkelsen så kort som mulig, henter vi inn noen opplysninger om deg og husstanden direkte fra registre som Statistisk sentralbyrå har tilgang til. Dette gjelder enkelte opplysninger fra Folkeregisteret, opplysninger om valgdeltakelse fra kommunenes manntall, utdanning fra skoleeiere og Lånekassen og opplysninger om inntekt, formue, arbeid, trygder og stønader hentet fra skatteetaten og NAV. Innen 31.12.2021, vil alle kjennetegn som kan identifisere enkeltpersoner bli fjernet fra datamaterialet.

Kilde: Fra informasjonsmaterialet til velgerundersøkelsene 2017.

Folkeregisteret har en nøkkelrolle når det gjelder persondata i Norge. Siden 1946 har det i hver enkelt kommune vært et lokalt folkeregister som skal registrere alle bosatte i kommunen i samsvar med lov om folkeregistrering og forskrifter til loven. Folkeregistrene får meldinger om fødsler, dødsfall, giftermål, skilsmisser, flyttinger mv. fra ulike kilder.

Det sentrale personregisteret (DSP) ble bygget opp i SSB mellom 1964-1966 med utgangspunkt i folketellingen i 1960, samtidig som det 11-sifrede fødselsnummeret ble innført som identifikasjon (Soltvedt 2004, Furseth og Ljones 2015). Registeret inneholdt de som var med i folketellingen og senere alle som har vært bosatt i Norge fra og med 1. oktober 1964. I 1995 tok Det sentrale folkeregister (DSF) i Skattedirektoratet over som offisielt register.

Det norske folkeregisteret tildeler id-nummer, og det registrerer sentrale demografiske og juridiske opplysninger. Grunnlaget for statistikken over endringer i befolkningen er digitale transaksjoner til SSB av alle meldinger i Folkeregisteret. Meldingene oppdaterer en egen database, Befolkningsregisteret (BeReg), til statistikkformål i SSB, som danner grunnlaget for statistikken over befolkningens sammensetning. SSBs befolkningsregister, BeReg, er grunnlaget for informasjon om de stemmeberettigedes bakgrunnskjenetegn som kjønn og alder. Andre relevante registre er 'befolkningens høyeste utdanning' og system for persondata. Fra system for persondata hentes opplysninger om yrke, sektor og næring. For dokumentasjon av system for persondata se Fedoryshyn og Nordby 2020.

Valgdeltakelse - avkryssede manntallslistene fra kommunene

For å ha stemmerett i valg må man stå i manntallet i den kommunen en skal stemme. Folkeregisteret danner grunnlaget for manntallet. Utvalget til velgerundersøkelsene trekkes i dag rett fra manntallslistene. Tidligere ble det trukket fra folkeregisteret og kontrollert mot manntallet.

I henhold til valgloven og forskriftene til valgloven skal velgerne «*krysses av i manntallet før de legger stemmesedlene i urnen*». Det pålegges også kommunene å oppbevare «avkryssede manntallslistene» i to valgperioder før de kasseres på en betryggende måte. I henhold til valgloven og statistikkloven har SSB sendt lister til de lokale valgstyrene over de som er trukket ut i velgerundersøkelsene og bedt de lokale valgstyrene sjekke om personene i utvalget stemte eller ikke.

Etter at fødselsnummer-systemet med en entydig identifikator for hver innbygger i Norge ble etablert i årene etter folketellingen i 1960, ble det mulig for SSB å sjekke manntallet mot svarene fra velgerundersøkelsene. Dette ble gjort første gang i forbindelse med valgundersøkelsen i 1965. Selv om SSB ikke hadde en egen undersøkelse stilte SSB materialet tilgjengelig for valgforskerne. Siden har SSB manntallskontrollert utvalget i alle senere undersøkelser med unntak av 1973. Kontrolleren mot de avkryssede manntallslistene bidrar til å redusere den eventuelle målefeilen i spørsmålet om velgerne stemte i det siste valget.

I metodelitteraturen er det velkjent at det er flere som hevder de har stemt i valget enn som i virkeligheten gjør det, noe som kan bidra til å gi litt feilaktige estimater.

Sentrale bestemmelser i statistikkloven, valgloven og regelverk som gjelder ved gjennomføring av valg med hensyn til avkryssede manntallslistene.

Lov om offisiell statistikk og Statistisk Sentralbyrå (statistikkloven) fra 1989

§ 2-2. *Plikt til å gi opplysninger.*

(1) *Kongen kan ved forskrift eller enkeltvedtak pålegge enhver å gi de opplysninger som er nødvendige for utarbeidelse av offisiell statistikk, så langt lovbestemt taushetsplikt ikke er til hinder for dette.*

Lov om offisiell statistikk og Statistisk Sentralbyrå (statistikkloven) fra 2019

§ 10. *Opplysningsplikt*

(1) *Enhver skal uten hinder av taushetsplikt og etter pålegg fra Statistisk sentralbyrå gi opplysninger som er nødvendige for utvikling, utarbeidelse eller formidling av offisiell statistikk. Plikten gjelder opplysninger om den opplysningspliktige og andre opplysninger som den opplysningspliktige har råderett over. Det kan settes en tidsfrist for å gi opplysninger. Taushetsplikt som nevnt i straffeprosessloven § 119 første og annet ledd og tvisteloven § 22-5 første ledd går foran opplysningsplikten etter første punktum.*

(2) *Statistisk sentralbyrå kan gi forskrift om opplysningsplikt og pålegge opplysningsplikt i enkelttilfeller.*

(3) *Opplysninger kan nektes utlevert etter første ledd når unntak er påkrevet av hensyn til nasjonale forsvars- og sikkerhetsinteresser eller politiets kriminalitetsbekjempende virksomhet.*

(4) *Statistisk sentralbyrå kan fastsette på hvilken måte opplysningene skal gis og hvilken dokumentasjon som skal følge med. Det kan ikke kreves vederlag for kostnader ved å oppfylle opplysningsplikten.*

(5) *Før Statistisk sentralbyrå beslutter å pålegge opplysningsplikt, skal det foreligge en vurdering av nytten ved å få inn opplysningene, veid opp mot omkostningene for den opplysningspliktige og hvor inngripende behandlingen anses å være for den opplysningene gjelder. Vurderingen skal offentliggjøres.*

(6) *Departementet kan gi forskrift om opplysningsplikt etter denne bestemmelsen, blant annet om begrensninger i opplysningsplikten.*

Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven)

§ 9-5. *Stemmegivning i valglokalet*

(1) *Når valgtinget åpner skal velgere som er innført i manntallet i kommunen gis adgang til å avgi stemme etter hvert som de møter frem.*

(2) *Stemmestyret setter et kryss i manntallet ved velgerens navn. Velger som er ukjent for stemmemottaker, skal legitimere seg.*

...

§ 15-2. *Oppbevaring, avhending og tilintetgjøring av valgmateriell*

Oppbevaring, avhending og tilintetgjøring av valgmateriell etter at valget er over, skal skje i henhold til arkivlovens bestemmelser og forskrift gitt i medhold av denne.

§ 15-3. *Tilgang til manntallet og det øvrige materiellet – offentlighet*

(1) *Om ikke annet følger av bestemmelser i denne lov eller i forskrift, kan tilgang til eller avskrift av manntallseksemplarer, herunder det som er brukt til avkryssing, bare gis eller utleveres*

a) *til offentlig ansatte når det er nødvendig av hensyn til tjenesten, eller*

b) *til forskere i vitenskapelig øyemed når det foreligger samtykke fra folkeregistermyndigheten.*

(2) *Tilgang til det øvrige valgmateriellet kan bare gis til forskere i vitenskapelig øyemed og etter samtykke fra vedkommende myndighet.*

...

§ 15-7. *Oppgaver til valgstatistikk*

Fylkesvalgstyrene og valgstyrene plikter å gi de oppgaver som departementet eller Statistisk sentralbyrå finner er nødvendige for å publisere valgresultater eller utarbeide offisiell valgstatistikk.

Valghåndbok Oversikt over regelverk som gjelder ved gjennomføring av valg

24.3.4 *Avkryssede manntallslistene Avkryssingsmanntallet skal oppbevares til to valgperioder er utløpt før det kasseres på en betryggende måte.*

I dag er kommunene pålagt å benytte det elektroniske valgadministrasjonssystemet (EVA). Resultater fra de enkelte kommunene rapporteres inn via det elektroniske valgadministrasjonssystemet (EVA) til Valgdirektoratet, som er ansvarlig for å gjennomføre valget. I henhold til Statistikkloven og Valgloven leverer Valgdirektoratet data til SSB.

Mange kommuner rapporter også inn de avkryssede manntallslistene gjennom EVA. For de siste valgene (fra 2013) har derfor SSB kun benyttet direkte innsamling for de kommunene som ikke har levert denne informasjonen direkte inn i EVA. I 2019 har SSB et tilnærmet fullstendig register over valgdeltakelsen til alle stemmeberettigede (dekker 99,9%).

7.2. Velgerundersøkelser før og nå

I kapittelet om kjønn og stemmegivning benyttet vi undersøkelser helt tilbake til 1949 samlet inn av FAKTA og valgforskningsprogrammet (ved Norsk Gallup). I disse undersøkelsene er alle opplysninger basert på spørsmål i spørreskjemaet ved hjelp av intervjuere som dro på besøk hjem til velgerne. Utviklingen innen surveyforskningen har imidlertid gått i retning av at man ønsker å kombinere intervjuer-teknikker både fordi det er billigere og en ønsker å tilby respondentene (velgerne) ulike måter å svare på. Vi kombinerer også opplysninger fra spørreskjemaet med relevant registerinformasjon som de som svarer samtykker til ved begynnelsen av intervjuet.

I 1969 benyttet SSB både besøksintervjuere, enkelte telefonintervju og også mulighet til å svare per post. Frem til slutten av 1990 tallet var det allikevel besøksintervju som var den vanligste intervjuetnikken i velgerundersøkelser, men kombinasjon av teknikker ble altså benyttet helt fra 1969. Den teknologiske utviklingen har imidlertid ført til at det nå er selvutfylling ved hjelp av elektroniske plattformer som er den vanligste formen. SSB har tilgang til telefonnummer og e-postadresser fra det sentrale kontaktregisteret. Det inneholder ikke samtlige stemmeberettigede, vi må derfor i tillegg benytte andre måter å nå dem på.

I metodeforskningen er vi opptatt av å studere fordeler og ulemper med forskjellige innsamlingsteknikker, en dyr innsamlingsteknikk må kunne rettferdiggjøres ved at den fører til klart mer nøyaktige estimater sammenliknet med den billigste innsamlingsteknikken. I tidligere tider var en avhengig av at intervjuere selv fant frem til et tilfeldig utvalg ved for eksempel «tilfeldig gange» (random walks). Etter at folkeregisteret ble etablert kan SSB trekke et sannsynlighetsutvalg og kun benytte intervjuere til å stille spørsmålene. Frafall blant de som er trukket ut ved at de ikke ønsker å være med eller er forhindret kan føre til «feil» i estimatene. Intervjuere kan derfor være nyttig å benytte for å redusere frafallet ved at de går tilbake på gjenbesøk. Men antall gjenbesøk kan ikke overskride rimelighetens grenser. Det er både resurs- og tidskrevende, en risikerer derfor å bruke mange ressurser med det resultatet at når en først får intervju med velgeren så kan det føre til erindringsfeil (målefeil). Vi sier gjerne derfor at det hele alltid er en «kjøpslåing» mellom hvilke feilkilder en ønsker å minimere i datainnsamlingen.

Den store fordelen med å gå fra dyre til billigere innsamlingsteknikker er at en for den samme prisen er at en kan øke utvalget betraktelig. Det er slett ikke gitt at intervjubaserte hjembesøk er den beste intervjuetnikken for velgerundersøkelser. Intervjuere kan påvirke hva velgeren svarer. For mange spørsmål av politisk karakter er det snarere en fordel at de stilles i et skjema hvor velgeren i ro og mak selv kan svare uten at andre er tilstede. Fordelen med å ha en intervjuer tilstede er at intervjueren kan forklare eventuelle kompliserte spørsmål. I denne studien har vi kun benyttet et spørsmål fra velgerundersøkelsene: *Hvilket parti stemte du i det siste stortingsvalget (kommunestyrevalget)*. Undersøkelsene er gjennomført i dagene og ukene etter det relevante valget. For dette formålet er det liten grunn til å tro at endring i intervjuetnikk vil føre til endringer i hvordan velgerne oppfatter og svarer på spørsmålet. Men for å kunne kontrollere denne feilkilden gjennomfører vi i realiteten flere undersøkelser etter ulike innsamlingsteknikker. I tidligere tider var det nærmest en slags norm at en skulle holde seg til en teknikk og ikke blande sammen ulike datakilder.

I moderne statistikkinnsamling og metodeforskning er det imidlertid lite støtte å hente for et sånt syn. Det anbefales snarere å bygge inn eksperimenter slik at en kan kontrollere og eventuelt justere for slike effekter.

SSBs «tradisjonelle» velgerundersøkelser 1969 – 2017

Med SSBs velgerundersøkelser mener vi de undersøkelsene som er gjennomført av SSB uavhengig av hvem som har vært med på å finansiere undersøkelsene og eventuelt vært med på å bestemme opplegget. I tiden frem til 2013 ble velgerundersøkelsene gjennomført som en relativt omfattende undersøkelse ved et svarutvalg på mellom 2 500 og 1 700 personer. Utvalget trukket ut for intervju varierte mellom 2 200 og 3 200.

Beskrivelsen av utvalget til 2013 undersøkelsen er betegnende:

Utvalget til undersøkelsen består av 3 200 personer. Populasjonen er norske statsborgere i alderen 18-79 år som har stemmerett ved høstens stortingsvalg. Utvalget er trukket selveiende på en sånn måte at det har tverrsnittegenskaper i 2013. Det er satt sammen på følgende måte:

- Panel: En del av utvalget er et panel bestående av 1 385 respondenter som også ble trukket ut til Valgundersøkelsen 2009. Det vil si både personer som ble intervjuet og personer som gikk til frafall. Disse personene utgjør det "ekte panelet". I tillegg er det supplert med unge i alderen 18-21 år og innvandrere (119 personer). Disse personene utgjør det vi kaller et "uekte panel" da de ikke var med i 2009.
- Det resterende utvalget (1 696) har blitt trukket ut til Valgundersøkelsene for første gang i 2013. Disse personene vil følgelig utgjøre panelet for undersøkelsen i 2017.

Utvalget ble trukket i henhold til SSB standardiserte utvalgsplan for besøksintervju. I utvalgsplanen er hele landet inndelt i et sett av utvalgsområder, som igjen er inndelt i 109 strata. Utvalgsområder er kommuner eller grupper av kommuner. Kommuner med lavt innbyggertall er slått sammen med andre kommuner, slik at alle utvalgsområder har minst 7 prosent av samlet innbyggertall i det stratomet området tilhører. I en del tilfeller er mindre omegnskommuner til folkerike kommuner slått sammen med den store kommunen i ett område. Alle kommuner med mer enn 30 000 innbyggere og en del kommuner med mellom 25 000 og 30 000 innbyggere er tatt ut som egne strata. I de enkelttilfellene hvor respondenter i det ekte panelet har flyttet ut av kommuner i utvalgsplanen blir de forsøkt intervjuet og ikke erstattet.

Systemet for velgerundersøkelsene ble vesentlig endret i forbindelse med lokalvalget i 2015. Ved stortingsvalget 2017 tilstrebet SSB å la en del av undersøkelsen være mest mulig lik de foregående for å overvåke hvordan eventuelle endringer i opplegget kunne påvirke estimatene. Vi omtaler den senere som den tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsen.

Tabell 7.1 Utvalgsdesign i de tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969 – 2017

År	Utvalg	Nettoutvalg-		Alder	To trinn	Tversnitt
		hele skjemaet	2 567			
1969	3 000			20-79	To trinn	Roterende panel fra EF-undersøkelsen
1973	3 000	2 389		20-79	To trinn	Roterende panel med tversnitts-egenskaper
1977	2 207	1 730		20-79	To trinn	"
1981	2 203	1 596		18-79	To trinn	"
1985	3 000	2 180		18-79	To trinn	"
1989	3 000	2 165		18-79	To trinn	"
1993	3 000	2 194		18-79	To trinn	"
1997	3 000	2 055		18-79	To trinn	"
2001	3 000	2 052		18-79	To trinn	"
2005	3 000	2 012		18-79	To trinn	"
2009	3 000	1 770		18-79	To trinn	"
2013	3 200	1 726		18-79	To trinn	"
					To trinn for utvalget fra 2013.	"
2017	3 200	1 966		18-79	Ett trinn fra nytt utvalg	"

Kilde: Dokumentasjonsrapporter og arkivmateriale fra Velgerundersøkelsene. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.2 Innsamlingsdesign i de tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969 – 2017

År	Innsamlingsteknikk	Intervjulengde	Felt- periode	Andre opplysninger
1969	Besøk (95), Post 5%, også telefon tillat	25 min.	2 uker	Oppfølgingsundersøkelse
1973	Besøk 80 % Post 20%	25 min.	3 uker	
1977	Besøk (telefon tillat)	80 min.	7 uker	Utvidelse skyldes samkjøring med ISF
1981	Besøk (telefon tillat)	60 min.	12 uker	
1985	Besøk (telefon tillat)	60 min.	5 uker	
1989	Besøk (telefon tillat)	60 min.	5 uker	
1993	Besøk (telefon tillat)	60 min.	5 uker	
1997	Besøk (telefon tillat)	60 min.	10 uker	
2001	Besøk Telefon	60 min.	21 uker	Undersøkelse før og etter valget
2005	Besøk Telefon	60 min.	17 uker	
2009	Besøk Telefon	60 min.	20 uker	Oppfølgingsundersøkelse per post
2013	Besøk 55% Telefon 45%	60 min.	18 uker	Oppfølgingsundersøkelse per post
2017	Besøk, Telefon, Web	40 min.	18 uker	Oppfølgingsundersøkelse på web

Kilde: Dokumentasjonsrapporter og arkivmateriale fra Velgerundersøkelsene. Statistisk sentralbyrå.

SSBs nye opplegg for velgerundersøkelser fra 2015

Velgerundersøkelsene 2017

Analysene av partivalg i 2017 er basert på fire velgerundersøkelser som SSB gjennomførte rett etter valget 11. september 2017:

- Undersøkelse av valgkampen - VPU
- Den tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsen - SVU
- Undersøkelse med spørsmål fra en internasjonal modul - CSES
- Velgerundersøkelsen blant innvandrere og øvrige (norske uten innvandrerbakgrunn og norskfødte med innvandrerforeldre) - VU
- Kort oppfølgingsundersøkelse av frafallet i VPU, SVU, CSES og VU

Tre av undersøkelsene ble i hovedsak finansiert av valgforskningsprogrammet ved ISF. Undersøkelsene hadde forskjellige formål og design, men de hadde selvsagt alle med spørsmålet om hvilket parti én stemte på i valget. En av undersøkelsene hadde til hensikt å studere endringer i holdninger og partipreferanser blant velgerne under valgkampen, slik at det før valget ble etablert et panel til det formålet. I denne rapporten tar vi bare med den delen av undersøkelsen som ble foretatt etter valget. Velgerundersøkelsen blant innvandrere og øvrige (dvs. norske uten innvandrerbakgrunn) (VU) har det største utvalget. De fleste som er trukket ut her har innvandrerbakgrunn, men i denne undersøkelsen er det også med et utvalg av

‘øvrige’ det vil si velgere uten innvandrerbakgrunn. Årsaken til det er at vi ønsker å kontrollere eventuelle påvirkninger av innsamlingsteknikken på estimatene. Når vi sammenlikner velgere med innvandrerbakgrunn med velgere uten innvandrerbakgrunn vil vi observere noen forskjeller. Hvis estimatene er tatt fra forskjellige innsamlingsteknikker kan vi risikere at noe av forskjellene skyldes slike forskjeller, for å sikre oss mot det er det også med norske uten innvandrerbakgrunn («øvrige») i innsamlingsdesignet. Den tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsen er omtalt tidligere. Det er en relativt omfattende undersøkelsen. For å gjøre den kortere og enklere å besvare for dem som trekkes ut i 2017, er noen av spørsmålene som inngår i en internasjonal modul tatt ut i en egen undersøkelse. Til frafallet, dem som ikke svarer i undersøkelsen, ble det sendt en kort undersøkelse hvor vi kun spør om hvilket parti de stemte på i det siste valget samt et par andre spørsmål av politisk interesse etc. Ved å ta spørsmålet fra alle de fire undersøkelsene samt frafallundersøkelsen får vi dermed et større utvalg sammenliknet med tidligere.

Tabell 7.3 Oversikt over velgerundersøkelsene 2017

	Utvalg	Netto- utvalg	Innsamlings Teknikk	Intervju- lengde	Felt- periode
Undersøkelse med spørsmål fra en internasjonal modul (CSES)	5 000	1 787	Web Telefon	20 min	21. september- 16. oktober
Stortingsvalgundersøkelsen (SVU)	3 200	1 966	og Web	40 min	12. September – 31. Desember
Undersøkelse av valgkampen (VPU)	10 000	1 727	Web	10 min	12. september- 17. september
Velgerundersøkelsen blant innvandrere og øvrige (VU):					
Norske uten innvandrerbakgrunn	5 000	2 165			
Innvandrere	7 000	2 073			16. september-
Norskfødte med innvandrerforeldre	4 000	1 352	Web	17 min	18. oktober-
Oppfølgingsundersøkelse		3 715	Web	1-2 min	15/01-29/01-2018

*Vektet etter design vekt

Lokalvalgundersøkelsene i 2015 og 2019

SSB gjennomførte den første kommunevalgundersøkelsen i 1971. Men først i 1995, etter initiativ og finansiering fra Institutt for samfunnsforskning (ISF), ble den neste gjennomført. Fra 1995 til 2007 samarbeidet SSB og ISF om undersøkelsene. Fra 1987 til 2011 (med unntak av 2003) gjennomførte også SSB egne valgundersøkelser blant utenlandske statsborgere og innvandrere i forbindelse med lokalvalgene. I 2011 hadde ikke SSB en generell lokalvalgundersøkelse, mens ISF gjennomførte en egen undersøkelse.

Fra 2015 er designet for velgerundersøkelsen i forbindelse med lokalvalgene endret. Det er en undersøkelse som går ut til et representativt utvalg av personer med stemmerett. Det er trukket tilleggsutvalg av førstegangselgere, innvandrere, barn av innvandrere og utenlandske statsborgere med stemmerett slik at statistikken for disse gruppene gir mindre usikkerhet en ved enkel proporsjonal tilfeldig trekking. Fra 2019 er det igjen et samarbeid mellom SSB og ISF også om lokalvalgundersøkelser. I denne rapporten har vi kun med analyser av de to siste lokalvalgene i 2015 og 2019 vi omtaler i det videre derfor ikke de tidligere lokalvalgundersøkelsene.

Velgerundersøkelsen 2015

Fra 2015 gjennomfører SSB en generell lokalvalgundersøkelse med et tilleggsutvalg blant stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn dette inkluderer også et utvalg av utenlandske statsborgere.

Tabell 7.4 Velgerundersøkelsene kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 og 2019

	Netto- Utvalg utvalg		Innsamlings- teknikk	Intervju- lengde	Felt- periode
2015					
Norske borgere uten innvandrerbakgrunn over 19 år	5 000	1 681	Selvutfylling Web + papir	10 min	09/10- 31/12
Norske borgere uten innvandrerbakgrunn under 20 år	1 000	393	Selvutfylling Web + papir	10 min	09/10- 31/12
Innvandrere, norske statsborgere	6 000	1 839	Selvutfylling Web + papir	10 min	09/10- 31/12
Norskfødte med innvandrerforeldre, norske borgere	1 000	295	Selvutfylling Web + papir	10 min	09/10- 31/12
Utenlandske statsborgere	6 000	2 030	Selvutfylling Web + papir	10 min	09/10- 31/12
2019					
Tverrsnitt blant alle stemmeberettigede	5 998	1 998	Selvutfylling Web	25 min	10/09- 05/11
Stratifisert etter kommunestørrelse	4 002	1 953	50 % Web og 50% telefon	25 min	10/09- 05/11
Stratifisert etter landbakgrunn blant innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre	9 000	2 313	Selvutfylling Web	25 min	10/09- 05/11
Oppfølgingsundersøkelse		930	Selvutfylling Web	5 min	01/11- 12/11

Lokalvalgundersøkelsen 2019

Lokalvalgundersøkelsen 2019 gjennomføres i samarbeid med ISF. Undersøkelsen har flere formål, i noen av analysene vil en ikke være spesielt opptatt av forskjeller mellom kommunene eller regionene, mens i andre analyser er det nettopp slike forskjeller som vil være interessante. Folketallet i norske kommuner varierer mellom rundt 200 og over en halv million. Hvis formålet er å studere norske velgeres atferd og ta hensyn til bosettingsmønster etc vil utvalget gjerne bli for lite i de kommunene det ikke bor så mange. I lokalvalgene har også utenlandske statsborgere stemmerett, myndighetene som er ansvarlige for integrering i samfunnet finansierer et utvalg med innvandrerbakgrunn i undersøkelsen. Utvalget er derfor delt i tre:

- 1) Tilfeldig utvalg på 5 998 stemmeberettigede trukket uten å ta hensyn til folketall i kommunen,
- 2) Stratifisert utvalg på 4 002, hvor vi har trukket 667 stemmeberettigede tilfeldig etter 6 kommunestørrelser. Kommunestørrelse er basert på folketallet i hver kommune per 01/07-2019. Stratifiseringen etter folketall er identisk med tidligere lokalvalgsundersøkelser (1. Under 2 500 innbyggere, 2. mellom 2 500 - 5 000 innbyggere, 3. mellom 5 001 - 10 000 innbyggere, 4. mellom 10 001 - 20 000 innbyggere, 5. mellom 20 001 - 60 000 innbyggere og 6. Over 60 000 innbyggere).
- 3) Stratifisert utvalg blant innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre. Blant innvandrere ble det trukket 2 000 med landbakgrunn fra Vest-Europa etc, 3 000 fra Østeuropeiske EU-land, 3 000 blant personer med landbakgrunn fra Afrika, Asia etc. Det ble trukket 1 000 stemmeberettigede under 35 år som er barn av personer med landbakgrunn fra Afrika, Asia etc.

Uavhengig av hvilket utvalg en tilhører har en fått tilnærmet det samme spørreskjemaet. Dette er altså et enklere design sammenliknet med 2017. Estimaten fra 2019 i denne rapporten kommer fra hovedundersøkelsen eller fra en kort oppfølgingsundersøkelse blant frafallet. I hovedundersøkelsen ble det benyttet to intervjuteknikker, web og telefon. I utgangspunktet var tverrsnittsutvalget og utvalget med personer med innvandrerbakgrunn utelukkende web. Mens for utvalget som er stratifisert etter kommunestørrelse er det benyttet telefon eller web. For å kunne kontrollere eventuelle effekter innført ved forskjellig intervjumode er sistnevnte utvalg delt i to tilfeldige understrata. Samme spørreskjema er benyttet i de to innsamlingsteknikkene. Oppfølgingsundersøkelsen er utelukkende foretatt på

web. For å redusere frafallet var det tillat å endre innsamlingsteknikk underveis i datafangsten.

Tabell 7.5 Nettutvalgene etter intervjueteknikk. 2019

	Tverrsnitts utvalg	Stratifisert etter kommunestørrelse	Innvandrer- bakgrunn	Totalt
Web - hovedskjema	1 996	914	2 307	5 217
Telefon - hovedskjema	2	1 039	5	1 046
Oppfølging kort skjema web	343	158	429	930
Totalt	2 341	2 111	2741	7 193

Fra 2015 må årgangene vektas for å ha tverrsnittsegenskaper

De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene ble konstruert slik at de skulle ha tverrsnittsegenskaper. Selv om det kan være skjevhet i nettutvalget innført med frafall var det lenge vanlig å bare benytte disse undersøkelsene uten å vekte etter kjente populasjonsstørrelser. SSB anbefaler å benytte vektete estimater når en skal estimere populasjonsverdier fra et utvalg (selv om det i mange tilfeller ikke vil endre forskjellene mellom gruppegjennomsnitt i nevneverdig grad). I regresjonsanalyser og analytisk statistikk er det imidlertid ikke like fruktbart alltid å vekte, her må en gjøre avveininger basert på formålet med analysen. I de analysene vi har gjort i denne rapporten hvor vi slår de ulike utvalgene i samme årgang sammen, må vi veie for å kunne si noe om norske velgere etter de bakgrunnskjenetegnene vi studerer. Utvalgsdesignet hvor vi trekker disproporsjonalt mange med innvandrerbakgrunn eller fler i små kommuner gjør at det i nettutvalgene blir for få norske uten innvandrerbakgrunn og for få i folkerike kommuner. I tabellene hvor vi har oppgitt utvalgsstørrelsen (lille n eller antall personer) har vi tatt hensyn til dette slik at det refererer til «effektiv utvalgsstørrelse». For eksempel settes norske uten innvandrerbakgrunn til 1 og så legges det til personer med innvandrerbakgrunn proporsjonalt med andelen i populasjonen.

Når vi konstruerer vekter tar vi også hensyn til at frafallet, de som ikke svarer, kan føre til skjevhet. Fra og med 2015 blir SSBs offisielle valgstatistikk om partivalg også kalibrert etter partienes oppslutning i valget. I arbeidet med denne rapporten har vi konstruert vekter også for de tidligere årgangene, de er også kalibrert etter den kjente partifordelingen ved hvert valg. Dette fører til at i visse tilfeller vil estimatene i denne rapporten skille seg fra tidligere publiserte resultater. Forskjellene mellom grupper vi ser på vil i de aller fleste tilfeller imidlertid være omtrent de samme.

7.3. Feilkilder ved utvalgsundersøkelser

Totalfeil rammeverket

Gjennom utvalgsundersøkelser kan vi anslå forekomsten av ulike fenomener i en stor gruppe (populasjon) ved å måle forekomsten bare i et mindre utvalg som er trukket fra populasjonen. Det gir store besparelser sammenlignet med om vi skulle gjennomført målingen i hele populasjonen, men samtidig får vi en viss usikkerhet i anslagene. Grunnene til at vi gjennomfører utvalgsundersøkelser er at vi skal bruke resultatene fra undersøkelsen til å estimere ukjente verdier, kvantifiserbare fenomener, fra en populasjon. Metoden som brukes til å beregne et anslag (estimatet), kalles en estimator.

Det er to aspekter ved en estimator som er viktige. For det første bør estimatoren gi omtrent korrekt verdi ved gjentatte forsøk. Det vil si at den ”treffer målet” i den forstand at ved gjentatt trekking av utvalg, vil gjennomsnittsverdien av estimatene være sentret rundt den sanne populasjonsverdien; estimatoren er forventningsrett. I tillegg trenger vi et mål på hvor stor variasjon rundt populasjonsverdien estimatene har ved gjentatt trekking av utvalg. Det er denne variasjonen som er den statistiske

usikkerheten til estimatet, og det vanlige målet er standardfeilen, SE (fra det engelske begrepet ”standard error”), til estimatet. SE er definert som det estimerte standardavviket til estimatoren. SE forteller dermed hvor mye et anslag i gjennomsnitt vil avvike fra den sanne verdien. På bakgrunn av det kan en estimere feilmarginer og si noe om innenfor hvilke intervaller den sannsynlige verdi ligger. Men denne fremgangsmåten forutsetter at dataene er nærmest fri fra andre typer feil, eller at summen av disse feilene i praksis balanserer hverandre ut.

Klassiske metodebøker skiller mellom ‘utvalgsfeil’ (sampling errors) på den ene siden og ‘ikke-utvalgsfeil’ (nonsampling errors) på den annen (Deming 1950; Hansen, Hurwitz and Madow 1953). Utvalgsfeil oppstår fordi vi undersøker et utvalg og ikke hele populasjonen. Den andre typen feil ‘ikke-utvalgsfeil’ skyldes feil eller mangler som oppstår under innsamlingen av data eller under bearbeiding av dataene. Utvalgsfeil fører gjerne til usystematiske variabelfeil i et ord?, eller varians, mens ‘ikke-utvalgsfeil’ fører både til usystematiske og systematiske feil. Systematiske feil fører til skjevhet (bias) i estimatene, mens tilfeldige feil har innvirkning på den statistiske usikkerheten til estimatoren.

I den internasjonale litteraturen om kvalitet i offisielle statistikk er det i dag vanlig å ta utgangspunkt i de forskjellige feilkildene som kan oppstå, mens man tidligere hadde mest fokus på utvalgsfeilen (Kleven 2005). En systematisk og uttømmende tilnærming til potensielle feilkilder i velgerundersøkelsene er det såkalte ‘total survey error framework’ TSE (se f.eks. Groves 1989, Biemer og Lyberg 2003, Groves et al. 2009). TSE starter ved avklaringsprosessen, går over til innsamling og bearbeiding og deretter til statistikken som produseres. Den stopper ved statistikken som er publisert, den tar ikke hensyn til eventuelle feiltolkninger som blir gjort ved bruk av statistikken.

Vi kan si at intervju undersøkelser baseres på to typer antakelser

- (1) Fra spørsmålene til begrepene/fenomenet (måling)
- (2) Fra utvalget til populasjonen (representasjon)

Prosessen fra en idé om et informasjonsbehov til ferdige data som kan analyseres (mikrodata) involverer to koordinerte sett med trinn, nemlig å skaffe svar på spørsmål konstruert for å speile begrepene/fenomenet og identifisere og måle utvalgseenheter som danner et mikrokosmos av målpopulasjonen. I tabellen under er de viktigste fasene i måleprosessen og representasjonsprosessen fremstilt sammen med de potensielle feilkildene.

Tabell 7.6 Oversikt over stegene og feilkildene i produksjon av mikrodata basert på intervjuundersøkelser av utvalg.

Fase	Måling	Feilkilde	Representasjon (enheter)	Feilkilde
Avklaring	Begrep, fenomen ∨	Validitet	Mål populasjon ∨	Deknings feil
	Måling ∨		Utvalgsplan (ramme) ∨	
Innsamling	Svar ∨	Målefeil	Utvalg ∨	Frafalls feil
			Svarutvalg (nettutvalg) ∨	
Bearbeiding	Bearbeidet svar ∨	Bearbeidingsfeil	Klargjøring ∨	Justerings feil
→ Mikrodata ←				

Måleprosessen starter med avklaring og definisjon av teoretiske begreper som deretter operasjonaliseres i spørsmål i et skjema. Ideelt sett skal spørsmålene

reflektere begrepene vi vil måle på en perfekt måte (i praksis viser det seg at dette er mer komplisert). I innsamlingsfasen blir spørsmålene stilt til de som er valgt ut og det kommer en respons i form av et svar. Et svar kan fremskaffes på mange måter, en kan søke gjennom sin hukommelse eller man kan sjekke i kalendere, dagbøker eller andre skriftlige kilder. Svarene kodes og registres, i bearbeidingsfasen hender det at svarene endres eller justeres på grunn av ulogiske verdier eller inkonsistens med andre svar i skjemaet.

Feilkildene er i tabellen listet opp i *kursiv* ved siden av stegene. I måleprosessen er første steg å omarbeide abstrakte begreper til spørsmål i et spørreskjema eller en beskrivelse av hvordan fenomenet skal måles. Det er en konvensjon å ikke benytte ordet «feil» for å beskrive uoverensstemmelsene mellom fenomenet og dets tilhørende måling. Vi benytter ordet validitet, validitet handler om i hvilken grad målingen måler det vi faktisk ønsker å måle. Målefeil oppstår under datainnsamlingen og fører til at de registrerte verdiene på variablene er forskjellige fra de sanne verdiene. Etter innsamling og før dataene kan brukes i statistiske analyser undergår de ofte en form for editering, åpne spørsmål må kodes og fraværende verdier må imputeres. Feil innført i dette stadiet kalles bearbeidingsfeil.

Den høyre kolonnen i tabellen handler om representasjonsprosessen. I velgerundersøkelsen er målpopulasjonen alle stemmeberettigede. I utvalgsplanen eller utvalgsrammen beskriver en hvordan en skal trekke utvalget, og rammen inneholder en liste over alle enhetene i målpopulasjonen. SSB har tilgang til manntallet nært opp til valgdagen. Dekningsfeil er avviket mellom enhetene listet i utvalgsrammen og alle enhetene i målpopulasjonen. I vårt tilfelle er den svært liten siden vi har et oppdatert register over manntallet, men dekningsfeilen er sjelden 0 siden det alltid er noen få personer som kommer til eller trekkes fra. Så må det trekkes et utvalg. Utvalgsfeil er en feil vi med vitende og vilje introduserer inn i statistikken. På grunn av kostnadsbeskrankninger undersøker vi en liten del av enhetene i hele utvalgsrammen.

Summen av alle disse feilene er «total survey error» (TSE). Det er simpelthen forskjellen mellom estimatet fra undersøkelsen og den sanne verdi i populasjonen. I velgerundersøkelsene kan vi kvantifisere TSE for parameterne valgdeltakelse og partioppslutning siden disse er kjent i populasjonen. For de fleste andre parametere vi forsøker å estimere er det imidlertid langt mer komplisert siden vi ikke kjenner den sanne verdi i populasjonen. I de fleste tilfeller fungerer derfor 'TSE rammeverket' mer som en systematisk måte å beskrive og vurdere størrelsen og betydningen av de ulike feilkildene på estimatet.

TSE rammeverket brukes også på registre

I analysene i denne rapporten er ofte kilden til bakgrunnsvariablene vi benytter administrative registre, altså ikke utvalgsundersøkelser med spørsmål til velgerne. De administrative registrene som vi benytter i offisiell statistikk er heller ikke fri for feil. Statistikere innen de nasjonale statistikkbyråene har alltid kjent til at det ikke kommer perfekte statistiske data ut fra registrene (se for eksempel Hoffmann 1995). Det er derfor nærliggende å hevde at den samme "feilkilde modellen" kan benyttes på registre, siden de fleste 'ikke-utvalgsfeil' som oppstår i en utvalgsundersøkelse også vil forekomme i et register (Bakker 2011). Zhang (2012) utvidet dette perspektivet til en to-fase modell for statistikk basert på registre og 'integreerte statistiske mikrodata'. Administrativ data eies og vedlikeholdes av eksterne registereiere. Dataene blir samlet inn for administrative formål (ikke statistiske formål). De administrative dataene har allerede gått gjennom en sekvens av avklaring, innsamling og bearbeidning før de blir levert til det statistiske byrået (fase 1). Bruken av administrative data til statistiske formål er av *sekundær natur*,

i motsetning til *primære* data som er designet og samlet inn til særskilte statistiske formål. Ofte må de administrative dataene gjennomgå en prosess (fase 2) i det nasjonale statistikkbyrået for de kan brukes til statistikk.

Et registerbasert statistikkssystem er godt egnet til å studere de ulike feilkildene i utvalgsundersøkelser fordi vi kan klare å skille på de ulike feilkildene (Zhang, Thomsen og Kleven 2013). For eksempel kan vi skille mellom målefeil og frafallsfeil i spørsmålet om man stemte eller ikke stemte i valget. Vi kan estimere skjevhet innført med frafall etter en rekke kjennetegn direkte som forskjellen mellom bruttoutvalget og nettoutvalget. I tabell 7.7 viser vi forskjellen i valgdeltakelse mellom det vi definerer som bruttoutvalget (de vi har trukket ut fratrukket døde og personer som ikke lenger i målpopulasjonen) og nettoutvalget (de som svarer i undersøkelsen). Hvis vi sammenlikner gjennomsnittet i valgdeltakelse fra selvoppgitt valgdeltakelse bland de som svarer med det offisielle gjennomsnittet for hele populasjonen vil det avvike inneholde utvalgsfeil, frafallsfeil og målefeil. Når vi sammenlikner registervariabler i bruttoutvalget og nettoutvalget kan vi nærmest se bort fra de andre feilkildene. Differansen mellom gjennomsnittet i nettoutvalget og gjennomsnittet i bruttoutvalget er skjevhetene innført ved frafall. Skjevhet etter ett kjennemerke medfører ikke nødvendigvis skjevhet etter andre kjennemerker.

Tabell 7.7 Stortingsvalgene 1969-2017. Offisiell valgdeltakelse. Antall i bruttoutvalg og nettoutvalg i stortingsvalgundersøkelsene. Svarprosent, oppgitt stemmegivning og valgdeltakelse i bruttoutvalget og nettoutvalget

År	Offisiell Valgdeltakelse	Antall i Brutto-utvalg	Antall i Netto-utvalg	Svarprosent	Valgdeltakelse i bruttoutvalget fra manntallet	Valgdeltakelse i nettoutvalget fra manntallet
1969	83,8	2 999	2 567	85,6	88,4	90,8
1973 ¹	80,2	2 959	2 389	80,7	82,7	84,5
1977	82,9	2 207	1 730	78,4	83,2	86,7
1981 ²	83,2	2 203	1 596	72,4	83,9	87,3
1985	84,0	2 967	2 180	73,5	83,0	88,0
1989	83,2	2 977	2 165	72,7	85,0	88,7
1993	75,8	2 983	2 194	73,6	77,7	82,9
1997	78,3	2 958	2 055	69,5	81,3	85,9
2001	75,5	2 950	2 052	69,6	77,2	82,7
2005	77,4	2 965	2 012	67,9	79,4	86,0
2009	76,4	2 944	1 770	60,1	77,8	84,5
2013	78,2	3 140	1 726	55,0	79,3	85,8
2017	78,2	3 180	1 966	61,8	79,7	87,6

1) 1973: Manntallskontroll ikke foretatt, predikerte verdier

2) 1981: Valget i september, omvalget i Buskerud og Troms i desember ikke medregnet

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Valgstatistikk og stortingsvalgundersøkelsene

Frafall

I utvalgsundersøkelser er det frafall, dvs. at det er noen – ofte mange – som ikke svarer på undersøkelsen. Dersom personer med bestemte kjennetegn deltar systematisk mindre enn andre, oppstår en systematisk skjevhet. Systematiske skjevheter vil føre til at de som er intervjuet ikke er representative for den populasjonen man er ute etter å undersøke. Av den grunn er det viktig å ha oversikt over frafallet, slik at man får kjennskap til hvor skjevt utvalget er i forhold til populasjonen. Det gjør det også mulig å korrigere utvalget for kjente skjevheter.

Frafall fører til at vi mister kontroll over trekkemekanismen eller seleksjonsmekanismen, dermed blir trekk sannsynligheten ukjent. Frafall fører til en del praktiske problemer, det kan føre til at estimatene blir skjeve og det kan føre til at de statistiske usikkerhetsmålene vi benytter blir feil. Noen ganger er frafall en alvorlig utfordring for kvaliteten på statistikken andre ganger ikke. Lite frafall og høy svarprosent er i seg selv ikke en tilstrekkelig indikasjon på perfekt eller høy datakvalitet. Sammenhengen mellom frafall og den skaden den gjør på kvaliteten av statistikken er kompleks og kan variere fra en undersøkelse og undergruppe til

en annen. Den vil også variere mellom variabler og undergrupper innenfor samme undersøkelse.

I metodelitteraturen er det vanlig å operere med tre forskjellige scenarier eller «idealmønstre» for frafallet (1) *MCAR Missing Completely at Random* ingen skjevhet i frafallet, helt tilfeldig hvem som deltar og ikke deltar i undersøkelsen. (2) *MAR Missing-at-random* frafallet kan tilbakeføres til en observerbar variabel vi har tilgang til som gjør at vi kan rette opp skjevheten innført ved frafall. (3) *NMAR Not-Missing-At-Random* frafallet fører til skjevhet vi ikke har kontroll over. Denne feil mekanismen er i realiteten ukjent og det anbefales derfor at man undersøker effekten av frafallet under de ulike scenarioene (Rubin 1976, Zhang et al. 2013).

Vi ser gjennomgående at svarprosenten er høyere for dem som deltok i valget sammenliknet med dem som ikke deltok i valget. Dette har blitt påvist helt siden SSB begynte med velgerundersøkelser i 1969 (Kleven, Thomsen, Zhang 2018).

Vi har også observert fra analyser av frafallet i tidligere valgundersøkelser at det er en korrelasjon mellom å delta i undersøkelsen og kjennemerker som kjønn, aldersgruppe og utdanning (se Thomsen, Kleven, Wang og Zhang 2006). Menn deltar gjerne litt mer enn kvinner, de yngste deltar litt mindre enn de middelaldrende og de eldste. De med grunnskole deltar i mindre grad enn de med universitets- og høyskoleutdanning. Se tabell 7.8-7.10.

Tabell 7.8 Svarprosent etter kjønn og alder og stemt ikke stemt. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969-2017.

	1969	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013	2017
I alt	86	81	78	72	73	73	73	69	70	68	60	55	62
Menn	85	83	80	77	75	75	76	73	71	71	63	57	65
Kvinner	86	78	76	68	70	71	70	66	68	65	58	53	59
Alder													
18-19	.	.	.	76	79	78	82	76	70	77	60	60	65
20-24	82	78	74	75	75	68	75	71	65	65	58	49	55
25-29	84	85	75	75	73	79	73	69	67	63	50	52	58
30-49	87	84	80	74	76	76	76	73	70	68	60	53	62
50-69	86	78	79	72	70	73	72	68	73	71	65	59	65
70-79	83	77	76	65	66	59	61	56	66	63	56	55	59
Menn/ alder													
18-19	.	.	.	75	77	78	85	74	67	75	61	60	60
20-24	79	79	71	73	75	66	76	70	68	68	58	53	51
25-29	82	81	74	78	73	74	69	68	66	68	48	57	59
30-49	87	84	82	79	77	78	78	76	70	69	61	54	64
50-69	85	82	83	79	73	78	76	73	74	74	69	59	69
70-79	87	88	83	70	70	65	65	63	72	69	66	65	69
Kvinner/alder													
18-19	.	.	.	76	81	78	79	78	75	79	60	60	71
20-24	87	75	78	77	74	70	74	73	61	63	59	44	59
25-29	86	91	76	71	72	84	77	71	69	58	52	48	56
30-49	86	85	79	69	74	74	73	69	70	66	59	52	60
50-69	87	73	75	64	66	69	67	64	71	68	62	59	60
70-79	81	70	70	60	62	56	57	51	61	56	48	47	51
Krysset av i manntallet													
Stemte	92	.	82	75	78	76	78	73	75	73	66	59	68
Stemte ikke	75	.	62	57	52	55	56	52	53	46	42	38	38

Kilde: Statistisk sentralbyrå, stortingsvalgundersøkelsene

I 1969 og i årene som fulgte var det begrenset hvilke registre SSB hadde tilgang til og hvor ofte de ble oppdatert. Fra 1997 har vi en tidsserie av registerinformasjon for hele utvalget. I tabell 7.9 og 7.10 kan vi derfor fremstille svarprosent etter flere bakgrunnskjenetegn sammenliknet med tabell 7.8.

Tabell 7.9 Svarprosent etter 3-delt aldersgruppe, utdanningsnivå og sentralitet. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1997-2017

	1997	2001	2005	2009	2013	2017
Aldersgruppe						
18-34	72	67	65	56	50	58
35-59	72	71	70	61	57	64
60-79	61	71	68	64	58	62
Utdanningsnivå						
Grunnskole	58	58	61	48	45	48
Videregående skole	72	69	67	60	53	61
Universitet/høyskole	81	81	74	72	66	73
Sentralitet						
Oslo og nære omegn	66	65	70	59	51	66
Øvrige storbyer	71	73	68	61	56	61
Mellomsentrale 1	68	69	66	60	54	63
Mellomsentrale 2	71	70	65	60	54	59
Nest-minst sentrale kommuner	71	71	69	67	62	56
Minst sentrale kommuner	73	72	80	57	64	64
Urbanitet						
Urban	69	69	69	60	54	63
Rural	70	70	67	61	56	61

Kilde: Statistisk sentralbyrå, stortingsvalgundersøkelsene

Tabell 7.10 Svarprosent etter kjønn*3-delt aldersgruppe*utdanningsnivå*urbanitet. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1997-2017

	1997	2001	2005	2009	2013	2017
Menn, grunnskole						
Urban, alder 18-34	63	64	59	52	49	49
Urban, alder 35-59	56	62	61	42	44	55
Urban, alder 60-79	51	48	82	53	35	43
Rural, alder 18-34	52	56	72	47	53	47
Rural, alder 35-59	68	63	66	48	52	46
Rural, alder 60-79	66	63	74	71	54	49
Menn, videregående skole						
Urban, alder 18-34	71	60	72	58	51	58
Urban, alder 35-59	75	71	67	57	52	72
Urban, alder 60-79	74	79	77	63	48	70
Rural, alder 18-34	75	68	59	61	48	51
Rural, alder 35-59	74	74	73	64	53	70
Rural, alder 60-79	75	78	70	72	69	68
Menn, universitet/høyskole						
Urban, alder 18-34	90	67	76	59	67	73
Urban, alder 35-59	87	73	79	74	60	78
Urban, alder 60-79	70	96	83	79	70	81
Rural, alder 18-34	85	88	62	69	64	75
Rural, alder 35-59	79	77	75	75	73	75
Rural, alder 60-79	100	90	72	83	76	82
Kvinner, grunnskole						
Urban, alder 18-34	58	71	39	47	45	51
Urban, alder 35-59	55	60	56	40	40	41
Urban, alder 60-79	41	52	43	38	22	42
Rural, alder 18-34	72	65	71	48	38	59
Rural, alder 35-59	68	54	69	47	45	54
Rural, alder 60-79	49	54	44	42	43	34
Kvinner, videregående skole						
Urban, alder 18-34	68	63	70	53	45	49
Urban, alder 35-59	70	65	63	60	54	56
Urban, alder 60-79	69	79	65	58	51	51
Rural, alder 18-34	72	61	58	51	43	54
Rural, alder 35-59	69	68	65	58	53	57
Rural, alder 60-79	60	73	64	64	55	59
Kvinner, universitet/høyskole						
Urban, alder 18-34	79	79	71	67	57	69
Urban, alder 35-59	82	82	75	73	69	70
Urban, alder 60-79	67	100	74	73	68	72
Rural, alder 18-34	70	83	67	74	52	70
Rural, alder 35-59	80	87	77	67	63	68
Rural, alder 60-79	67	79	79	72	80	78

Kilde: Statistisk sentralbyrå, stortingsvalgundersøkelsene

I 2017 er svarprosenten høyere i den tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsen sammenliknet med de andre undersøkelsene. I den tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsen (SVU) er også personlig intervju benyttet. I de tre andre undersøkelsene er det kun benyttet selvutfylling på web (PC, Mac eller Smartphone). Samlet sett blir derfor svarprosenten lavere i denne årgangen sammenliknet med tidligere velgerundersøkelser SSB har gjennomført. Analyser av skjevheten introdusert ved frafall på målevariabler som for eksempel partivalg er imidlertid ikke er større i denne årgangen sammenliknet med tidligere. I analysene tar vi kun med dem som har oppgitt partivalg og som er bekreftede stemmegivere fra manntallskontrollen. Dette uttrykkes i «oppgitt partivalg blant dem som stemte».

Tabell 7.11 Oversikt over velgerundersøkelsene 2017. Bruttoutvalg og svarprosent etter valgdeltakelse inkludert oppfølgingsundersøkelse

I alt	Brutto- utvalg	Svar- prosent i alt	Svarprosent blant dem som ikke stemt	Oppgitt partivalg blant dem som stemte
Undersøkelse med spørsmål fra en internasjonal modul (CSES)	5 000	43	21	49
Stortingsvalgundersøkelsen (SVU)	3 180	61	40	67
Undersøkelse av valgkampen (VPU)	9 973	36	18	40
Velgerundersøkelsen blant innvandrere og øvrige (VU)*	15 736	47	28	53

*Vektet etter design vekt

Kilde: Velgerundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå

Vi klarer å rette opp noe av skjevheten innført ved frafall ved å vekte/kalibrere etter de variablene vi har tilgang til for hele populasjonen. Estimaten fra undersøkelsen er kalibrert etter kjennetegn i populasjonen som kjønn, alder, utdanning, innvandrerbakgrunn, landbakgrunn, stemt/ikke stemt og partivalg.

Målefeil

Fordi vi manntallskontrollerer svarene fra velgerundersøkelsene kan vi studere potensielle målefeil mer inngående, og vi kan skille målefeil fra frafallsfeil og utvalgsfeil. SSB har tidligere publisert en rekke artikler om dette i internasjonale fora (se for eksempel Zhang, Thomsen og Kleven 2013). I denne rapporten går vi ikke inngående inn på dette, men viser kun effekten av målefeilen for stemt ikke stemt tilbake til 1969.

Målefeil er avviket mellom den sanne verdi og den målte verdi. I mange tilfeller vil det by på store problemer å definere hva som er en sann verdi, spesielt i måling av holdninger, ønsker og liknende. Målefeil er gjerne den feilkilden som gjør mest skade på resultatet av statistiske undersøkelser. Men de er gjerne vanskelige å avdekke med mindre de er helt åpenbare. Feil kan oppstå i det intervjuet foretas, altså i møte mellom intervjuer og respondent. Målefeil kan komme av at intervjupersonen avgir feil svar. Det kan skyldes vansker med å huske forhold tilbake i tiden. Det kan også skyldes misforståelser av spørsmål. Når det blir spurt om forhold som folk erfaringsmessig finner kompliserte, må en regne med å få en del feilaktige svar. Virkningen av feil kan være av betydning i noen tilfeller. Det gjelder særlig hvis feilen er systematisk, det vil si at den samme feilen gjøres relativt ofte. Tilfeldige feil har forventningen 0, og medfører ikke skjevhet i estimatene. En tenker seg at feil som ikke er systematiske trekker like mye i hver retning, og at de derfor har svært liten effekt.

I valgundersøkelsene spør vi om respondentene stemte i valget. Vi innhenter også opplysninger om respondentene har stemt eller ikke fra manntallskontorene. Ved å kombinere disse to kildene kan vi estimere effekten av målefeilen for denne variabelen. Se tabell 7.12. Tidligere analyser viser at samsvaret med hensyn til valgdeltakelse i intervjuundersøkelsen krysset mot manntallet for valgundersøkelsene 1997-2013, gir samsvar mellom de to kildene i om lag 95 prosent av tilfellene. Mellom 4-5 prosent oppgir at de har stemt uten at registeret kan bekrefte

dette, mens det er under 1 prosent hvor det er merket av i registeret fra manntalls-kontoret at respondentene har stemt mens de selv sier de ikke har stemt (Kleven 2015).

Dette fenomenet er velkjent fra metodelitteraturen og kalles en tendens til å svare sosialt ønskelig (se for eksempel Kleven og Ringdal 2020). Siden det foreligger en slags norm i samfunnet at man bør delta i valget, er det en tendens til noen av de som takker ja til å være med i undersøkelsen som av ulike grunner ikke har deltatt i valget allikevel hevder de har gjort det. Vi ser her altså et eksempel på en målefeil som er relativ liten og som i de fleste tilfeller vil ha liten betydning for analyser av valgadfærd. Samtidig så er det et eksempel på en målefeil som ikke jevner seg ut på det aggregerte nivået siden det er en klar retning i feilen. I analysene fra velgerundersøkelsene eliminerer vi imidlertid denne feilen ved å kun ta med dem som faktisk har stemt i estimatene.

Tabell 7.12 Offisiell deltakelse blant alle stemmeberettigede, oppgitt deltakelse i nettoutvalget og manntallskontrollert deltakelse. Prosent

År	Offisiell Valgdeltakelse	Andel som oppgir å ha stemt i undersøkelsen	Valgdeltakelse i nettoutvalget fra manntallet
1969	83,8	91,1	90,8
1973	80,2	87,2	.
1977	82,9	89,4	86,7
1981	83,2	89,3	87,3
1985	84,0	91,6	88,0
1989	83,2	91,4	88,7
1993	75,8	85,7	82,9
1997	78,3	88,4	85,9
2001	75,5	87,4	82,7
2005	77,4	89,2	86,0
2009	76,4	88,6	84,5
2013	78,2	89,7	85,8
2017	78,2	92,7	87,6

Kilde: Valgstatistikk og stortingsvalgundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Oppgitt partivalg

I tabell 7.13 viser vi partivalg blant dem som deltok i de ulike undersøkelsene. Estimatenes i 7.13 er ikke veid eller kalibrert etter kjente verdier i populasjonen. Velgerundersøkelsen blant innvandrere og øvrige (norske uten innvandrerbakgrunn) (VU) er vektet etter den inverse trekk sannsynlighet (design vekt) for at den skal være sammenliknbar med de andre undersøkelsene. Fordelingen etter partivalg blant respondentene i de ulike undersøkelsene er omtrent det samme, det er altså lite som tyder på at det er en sterk sammenheng mellom frafallsandel og skjevhet med hensyn til partivalg.

I tabell 7.14 viser prosentavviket mellom partifordelingen i nettoutvalget og det faktiske valgresultatet i de tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene fra 1969 og frem til 2017. Den viser at selv med betydelige høyere svarprosent blant de som stemte enn i 2017 vil det være noen partier som er underrepresentert og overrepresentert. Summen av disse avvikene var minst på 1970 og 1980 tallet, den økte på 1990 tallet, men ser ut til å ha stabilisert seg etter det.

Tabell 7.13 Partivalg i 2017 blant dem som deltok i de ulike velgerundersøkelsene blant dem som stemte i stortingsvalget 2017. Uveid med hensyn til frafall

	R	SV	Ap	SP	MDG	KrF	V	H	FrP	Andre	n
CSES	3	7	24	10	4	4	5	27	12	4	1 900
SVU	3	7	24	10	3	4	6	26	12	3	1 703
VPU	3	6	26	10	4	4	5	27	12	3	3 192
VU*	3	8	24	10	4	4	4	28	12	3	6 505**

*Vektet etter design vekt, **Effektiv utvalgsstørrelse

Kilde: Velgerundersøkelsene 2017, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.14 Prosentavviket mellom partifordelingen i nettoutvalget og det faktiske valgresultatet. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969-2017

	RV/R	SF/SV	A	Sp	MDG	Krf	V	H	Frp	Andre
1969	0,0	-1,4	2,3	2,1	.	0,0	-0,8	-1,6		-0,6
1973	-0,4	-0,7	0,7	1,1	.	0,4	-0,2	-0,7	-1,1	1,0
1977	-0,2	0,3	2,2	0,5	.	-1,2	0,4	-1,1	-0,6	-0,2
1981	-0,2	-0,4	0,4	0,4	.	-0,8	0,5	-0,3	-0,2	0,5
1985	0,0	0,2	-2,5	0,4	.	1,5	0,6	0,1	-0,1	-0,2
1989	0,1	2,1	-0,7	-0,4	-0,4	0,4	1,0	-0,2	-1,8	0,0
1993	0,0	-0,1	2,4	1,4	-0,1	-0,6	0,0	-1,0	-1,6	-0,3
1997	0,0	0,8	0,6	-0,1	-0,2	1,7	0,4	1,2	-4,1	-0,3
2001	0,1	2,0	-2,3	0,2	-0,2	0,8	0,4	5,1	-4,2	-1,9
2005	-0,1	1,5	1,1	1,2	-0,1	-1,4	-0,1	2,1	-3,6	-0,5
2009	0,0	2,1	-0,7	0,5	-0,3	-0,9	0,7	2,8	-3,6	-0,5
2013	0,3	0,7	-0,8	0,2	0,1	0,9	2,3	0,9	-4,2	-0,3
2017	1,1	1,7	-3,0	0,5	0,0	0,3	1,4	1,5	-3,1	-0,4

Kilde: Valgstatistikk og stortingsvalgundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.15 Offisielt valgresultat, partivalg i hele nettoutvalget (veid etter designvekt) og prosentavviket mellom partifordelingen i nettoutvalget og det faktiske valgresultatet. Velgerundersøkelsene 2019

	Offisielt valgresultat kommunestyrevalget 2019	Utvalg vektet etter designvekt	Prosentavvik nettoutvalg og det faktiske valgresultatet
Rødt	3,8	4,6	0,8
Sosialistisk Venstreparti (SV)	6,1	8,2	2,1
Arbeiderpartiet (Ap)	24,8	23,1	-1,7
Senterpartiet (Sp)	14,4	14,4	0,0
Miljøpartiet de Grønne (MDG)	6,8	8,1	1,3
Kristelig Folkeparti (KrF)	4	4,0	0,0
Venstre	3,9	4,3	0,4
Høyre	20,1	20,4	0,3
Fremskrittspartiet (Frp)	8,2	7,5	-0,7
Liste mot bompenger	2,7	2,1	-0,6
Annen liste,	5,3	3,3	-2,0

Kilde: Valgstatistikk og Velgerundersøkelsene 2019, Statistisk sentralbyrå

Referanser

- Aukrust, Odd og Svein Nordbotten (1969) "Dataregistrering, dataarkiver og samfunnsforskning" I Artikler 34. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Barrabés, Nuria og Greta Kjølstad Østli (2016) Norsk standard for utdanningsgruppering 2016. Revidert 2000 Dokumentasjon. Oppdatert 2016. Notater 2016/30. Oslo-Kongsvinger
- Barton, Allen H. (1998) «Occupational Class and Vote in the 1949 Norwegian Election. *Scandinavian Political Studies*. 21, 71-85.
- Berglund, Frode, Ingvild S. Reymert og Bernt Aardal (2011) Valgundersøkelsen 2009. Dokumentasjonsrapport. Notater 29/2011. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/notat_201129/notat_201129.pdf
- Bjørnstad, Jan F. (2000) En innføring i utvalgsundersøkelser. Notater 2000/50. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/notat_200050/notat_200050.pdf
- Biemer, P. P. & Lyberg, L. E. (2003) *Introduction to Survey Quality*. New York: Wiley.
- Converse, Jean M. (1987) *Survey Research in the United States. Roots and Emergence 1890-1960*. University of California Press: Berkeley and Los Angeles, California
- Dapi, Bjørn, Hege Marie Gjefsen, Victoria Sparrman og Nils Martin Stølen (2016) Education-specific labour force and demand in Norway in times of transition. Reports 2016/31. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
- Evensen, Trude Nygård (2018) Offentlig forvaltning i nasjonalregnskapet. Begreper, prinsipper, kilder og beregninger. Notater 2018/8. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
- Falnes-Dalheim, Elisabeth og Lise Snellingen Bye (2019) Stortingsvalgundersøkelsen 2017. Dokumentasjonsnotat. Notater 2019/29. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/attachment/393863?ts=16c6aa42108>
- Fedoryshyn og Nordby (2020) System for persondata. Dokumentasjon fra og med årgang 2008. Notater 2020/28. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
- Furseth, Jan og Olav Ljones (2015) "Fødselsnummeret. 50-årsjubilant med behov for oppgradering" I Samfunnspeilet, 1/2015. Statistisk sentralbyrå.
<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/50-arsjubilant-med-behov-for-oppgradering>
- Groves, R.M. (1989) *Survey errors and survey costs*. New York: Wiley
- Groves, R.M., Fowler, F.J., Jr., Couper, M.P., Lepkowski, J.M., Singer, E. & Tourangeau, R. (2009). *Survey methodology* 2nd ed. New York: Wiley.
- Haldermann, Gro (2015): «Utdanningseksplasjon»
<https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/1812-utdanningseksplasjon.html>
- Hansen, Andreas Martin (1899). *Norsk Folkepsykologi*. Kristiania: Jacob Dybwads Forlag.
- Havstad, Lars A. (1882) Stortingsvalgene i 1882. i *Nytt Tidsskrift*, 587-592.
- Holbæk-Hansen, Leif (1951) Litt om velgerne ved stortingsvalget i 1949. Et forsøk på en representativ velgertelling og en analyse av tilhengere av de enkelte

- politiske partier i Norge. Bergen: Chr. Michelsens Institutt. John Griegs Forlag.
- Kleven, Øyvinn (2005) «Bokanmeldelse: Vårt minste problem» i Samfunnspeilet 2005/2. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/bokanmeldelse-vaart-minste-problem>
- Kleven, Øyvinn (2015) “Detecting and correcting for measurement errors in elections statistics by auxiliary information”. Presentasjon på The 6th Conference of the European Survey Research Association (ESRA). 13th-17th July 2015 in Reykjavik, Iceland.
- Kleven, Øyvinn (2017a) «Stemmeberettigede, valgordninger og valgdeltakelse siden 1815» i Lange linjer, 2017. Oslo-Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/stemmeberettigede-valgordninger-og-valgdeltakelse-siden-1815>
- Kleven, Øyvinn (2017b) Velgerundersøkelsene 2017 – større datagrunnlag og raskere rapportering. SSB.NO. <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/velgerundersokelsene-2017-storre-datagrunnlag-og-raskere-rapportering>
- Kleven, Øyvinn (2020) «Miljøpartier gjør det godt blant de yngre» SSB.NO. <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/miljopartier-gjor-det-godt-blant-de-yngre>
- Kleven, Øyvinn, Bernt Aardal, Johannes Bergh, Stine Hesstvedt og Ådne Hindenes (2015) Valgundersøkelsen 2013. Dokumentasjons- og tabellrapport. Notater 2015/29. Statistisk sentralbyrå <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/attachment/235958?ts=14f4a239ca0>
- Kleven, Øyvinn og Tor Morten Normann (2001) “Non-response in the Norwegian electoral surveys. Efforts and findings in the 2001 pre-electoral survey”. Paper presented for the 12th International Workshop in Household Survey Nonresponse. Oslo 12-14 September 2001
- Kleven, Øyvinn og Tor Morten Normann (2002) “Living with bias in political surveys. Findings from the Norwegian election surveys 1997 and 2001” Paper presented at The International Conference on Improving Surveys. Copenhagen 25 – 28 August 2002
- Kleven, Øyvinn og Kristen Ringdal (2020) Causes and effects of measurement errors in educational attainment. Experiences from The European Social Survey in Norway. Documents 2020/35. Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/434363?ts=17530912520
- Kleven, Øyvinn, Ib Thomsen og Li-Chun Zhang (2005) “On some non sampling errors in the Norwegian Election Surveys”. Presentasjon på European Association for Survey Research (EASR). First EASR conference on survey research, 18t-22 July 2005 Barcelona.
- Kleven, Øyvinn, Ib Thomsen og Li-Chun Zhang (2012) «On the Relationship Between Nonresponse and Measurement Error in Response Enhancement. The Norwegian Election Survey System as a Case Study” Paper presentert på The International Total Survey Error Workshop. September 2-4, 2012 Santpoort Noord, The Netherlands
- Kleven, Øyvinn, Ib Thomsen og Li-Chun Zhang (2018) “An empirical study of nonresponse bias. The Norwegian National Election Survey 1969-2017”. Paper presentert på European Conference on Quality in Official Statistics. Q2018. 26-29 Juni. Krakow. Polen

- Kish, Leslie (1995) «The Hundred Years' War of Survey Sampling» i *Statistics in Transition* 2(5), 813-830.
- Kiær, Anders Nicolai (1895) «Observations et Expériences Concernant les Dénombrements Représentatifs» i *Bulletin de l'Institut international de statistique*, 9:176-178. Oversatt av A.G.Hustoft i *Samfunnspeilet*, 2001/6 <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/iakttakelser-og-erfaringer-vedrorende-representative-utvalg>
- Kiær, Anders Nicolai (1897/1976) «Den Repræsentative Undersøkelsermethode», gjenoptrykt som SØS nr. 27. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Lillegård, Magnar og Arnhild Torsteinsen (2016) *Velgerundersøkelsen 2015. Dokumentasjonsrapport. Notater 2016/18*. Oslo-Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/attachment/275502?ts=1569c8005b8>
- Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2002-06-28-57>
- Mohn, Jakob Neumann (1874) «Storthingerne 1815-1874 belyst ved statistik» i *Norsk Retstidende* 48:761-776.
- Møglestue, Idar (1975) «Befolkningens utdanningsbakgrunn. En analyse av tall fra folketellingen 1970» I *Artikler* 79. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Neyman, Jerzy (1934) «On the Two Different Aspects of the Representative Method: The Method of stratified Sampling and the Method of Purposive Selection» i *Journal of the Royal Statistical Society*
- Nordbotten, Svein (1970) «Personmodeller, personregnskapssystemer og persondataarkiver» I *Artikler* 38. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Robinson, William S. (1950) «Ecological Correlations and the Behaviour of Individuals» I *American Sociological Review*, 15(3), 351-357.
- Rokkan, Stein (1960) «The Nationwide Election Survey 1957 – Basic Tables» Gjenoptrykt i Jørn Leipart og Terje Sande (1981) *Valgundersøkelsen 1957. NSD Rapporter* 47. Bergen: NSD
- Rokkan, Stein (1969) «Velgerreaksjoner og valgprognoser» i Bjørn Alstad (red) *Norske Meninger II. Politikk og samfunn*. Oslo: Pax Forlag
- Rubin, D. B (1976) «Inference and missing data» I *Biometrika* 63(3), 581-592.
- Soltvedt, Kjartan (2004) «Folkeregistre og personnummersystemer i Norge fra 1905 til 2001» I K. Soltvedt (red) *Folketellinger gjennom 200 år. SØS* 109. Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk Sentralbyrå (1970) *Stortingsvalget 1969. Hefte II. Norges Offisielle Statistikk A* 340. Oslo
- Statistisk Sentralbyrå (1974) *Stortingsvalget 1973. Hefte II. Norges Offisielle Statistikk A* 613. Oslo
- Statistisk Sentralbyrå (1977) *Prinsipper og metoder for Statistisk Sentralbyrås utvalgsundersøkelser. Samfunnsøkonomiske studier* 33. Statistisk Sentralbyrå. Oslo
- Statistisk sentralbyrå (1978) *Valgundersøkelsen 1977 – Dokumentasjon. Internt notat Jan/OSk/MeS, 3/10-78*. Oslo: Statistisk sentralbyrå
- Statistisk Sentralbyrå (1982) *Stortingsvalget 1981. Hefte II. Norges Offisielle Statistikk B* 297. Oslo

- Statistisk sentralbyrå (1986) Stortingsvalget 1985. Hefte II. Norges Offisielle Statistikk B 630. Oslo
- Statistisk sentralbyrå (1994) Stortingsvalget 1993. Norges Offisielle Statistikk C 170. Oslo
- Statistisk sentralbyrå (1998) Stortingsvalget 1997. Norges Offisielle Statistikk C 478. Oslo
- Statistisk sentralbyrå (2002) Stortingsvalget 2001. Norges Offisielle Statistikk C 710. Oslo
- Statistisk sentralbyrå (2007) Standard for næringsgruppering. Norges Offisielle Statistikk D 383. Oslo
- Statistisk sentralbyrå (2011) Standard for yrkesklassifisering (STYRK-08) Notater 17/2011. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2017) 7 av 10 SV-velgere er kvinner.
<https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/7-av-10-sv-velgere-er-kvinner>
- Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/valg/statistikker/vund>
- Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/valg/statistikker/vundkomm>
- Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/valg/statistikker/valgdeltakelse>
- Tangen, Anne Hege (red.) (2012) Sektor 2014. Ny institusjonell sektorgruppering. Rapport fra prosjektgruppen. Notater 5/2012. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.
- Thomsen, Ib. (1971): "On the Effect of Non-Response in the Norwegian Election Survey 1969". Statistisk Tidsskrift, 3.
- Thomsen, Ib og Erling Siring. (1980). «On the Causes and Effects of Non Response: Norwegian Experiences» I Artikler 121. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Thomsen, Ib. and Siring, E. (1983). On the Causes and Effects of Nonresponse: Norwegian Experiences, in W. G. Madow and I Olkin (eds), Incomplete Data in Sample Surveys, Vol. 3. New York; Academic Press.
- Thomsen, Ib, Øyvinn Kleven, Jan Henrik Wang og Li-Chun Zhang (2006) Coping with decreasing response rates in Statistics Norway. Reports 2006/29. Statistics Norway
- Tingsten, Herbert (1937) Political behavior. Studies in election statistics. P.S King. London
- Valen, H. & Aardal, B. O. (1983). Et valg i perspektiv. En studie av stortingsvalget 1981. Samfunnsøkonomiske studier 54 Statistisk sentralbyrå, Oslo.
https://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_054.pdf
- Valen, Henry, Bernt Aardal og Gunnar Vogt (1990) Endringer og kontinuitet Stortingsvalget 1989. Sosiale og økonomiske studier 74. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_074.pdf
- Valen, Henry (1981) Valg og politikk - et samfunn i endring. Oslo: Forbruker- og administrasjonsdepartementet / NKS-Forlaget
- Valen, Henry (1999) «EU-saken post festum?» i Bernt Aardal (Red.) Velgere i 90-årene. NKS-Forlag: Oslo.
- Valen, Henry og Daniel Katz (1964) *Political Parties in Norway. A Community Study*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Zhang, Li-Chun, Ib Thomsen and Øyvind Kleven (2013) “On the Use of Auxiliary and Paradata for Dealing With Non-sampling Errors in Household Surveys” in *International Statistical Review* (2013)
- Aardal, Bernt (2017) «60 år med valgforskning – hva har vi lært?» i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, årgang 33, nr 3-4-2017. s. 292-311
- Aardal, Bernt og Henry Valen (1989) Velgere, partier og politisk avstand, *Sosiale og økonomiske studier* 69, Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger. https://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_069.pdf
- Aardal, Bernt, Henry Valen og Frode Berglund (1995) Valgundersøkelsen 1993. Dokumentasjonsrapport. Notater 95/11. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/a/histstat/not/not_9511.pdf
- Aardal, Bernt, Henry Valen og Ingunn Opheim (1999) Valgundersøkelsen 1997. Dokumentasjonsrapport. Rapporter 99/16. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_9916/rapp_9916.pdf
- Aardal, Bernt, Henry Valen, Rune Karlsen Øyvind Kleven og Tor Morten Normann (2003) Valgundersøkelsen 2001. Dokumentasjons- og tabellrapport. Rapporter 2003/14. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200314/rapp_200314.pdf
- Aardal, Bernt, Maria Høstmark, Bengt Oscar Lagerstrøm og Guro Stavn (2007) Valgundersøkelsen 2005. Dokumentasjons- og tabellrapport. Rapporter 2007/31. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå. https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200731/rapp_200731.pdf

Vedlegg A: Statistisk usikkerhet og feilmarginer ved enkelt tilfeldig utvalg

Tidligere i rapporten har vi vært opptatt av at det er en rekke feilkilder som kan få estimatet fra en undersøkelse til å avvike fra den sanne verdien i populasjonen. Det er som regel ikke mulig å beregne effekten av disse feilene. Prinsippene bak statistisk usikkerhet og beregning av feilmarginer ved enkel tilfeldig trekking gir allikevel en god illustrasjon på hvordan ens skal tenke rundt slutninger fra utvalg til populasjonen (fremstillingen er basert på Bjørnstad 2000).

Utvalget til velgerundersøkelsen er trukket tilfeldig fra manntallet. Gjennom utvalgsundersøkelser kan vi anslå forekomsten av ulike fenomener i en stor gruppe (populasjonen) ved å måle forekomsten bare i et mindre utvalg som er trukket fra populasjonen. Det gir store besparelser sammenlignet med om vi skulle gjennomført målingen i hele populasjonen, men samtidig får vi en viss usikkerhet i anslagene. Denne usikkerheten kan vi beregne når vi kjenner sannsynligheten for at hver enkelt enhet i populasjonen skal bli trukket til utvalget.

Metoden som brukes til å beregne et anslag (estimatet), kalles en estimator. Det er to aspekter ved en estimator som er viktige. For det første bør estimatoren gi omtrent korrekt verdi ved gjentatte forsøk. Det vil si at den "treffer målet" i den forstand at ved gjentatt trekking av utvalg, vil gjennomsnittsverdien av estimatene være sentret rundt den sanne populasjonsverdien; estimatoren er *forventningsrett*. I tillegg trenger vi et mål på hvor stor variasjon rundt populasjonsverdien estimatene har ved gjentatt trekking av utvalg. Det er denne variasjonen som er den statistiske usikkerheten til estimatet, og det vanlige målet er *standardfeilen*, *SE* (fra det engelske begrepet "standard error"), til estimatet. *SE* er definert som det estimerte standardavviket til estimatoren. *SE* forteller dermed hvor mye et anslag i gjennomsnitt vil avvike fra den sanne verdien.

Som en illustrasjon: La oss si vi ønsker å estimere prosentandelen kvinner, P_0 , i en befolkning (populasjon) med størrelse N . Anta utvalget av størrelse n er trukket tilfeldig, det vil si at alle enheter har samme sannsynlighet n/N for å bli med i utvalget. La P være prosentandelen kvinner i utvalget. Da er P en forventningsrett estimator for P_0 og standardfeilen er gitt ved:

$$SE(P) = \sqrt{\frac{P(100-P)}{n} \cdot \left(1 - \frac{n}{N}\right)}$$

Estimeringsfeilen vi begår er forskjellen mellom P og P_0 . Denne er selvfølgelig ukjent, men vi kan gi et anslag, *feilmarginen*, på hvor stor den med en gitt sannsynlighet kan være. Feilmarginen er definert som $2 \cdot SE$. Intervallet

$$(P - 2 \cdot SE, P + 2 \cdot SE)$$

er et 95 prosent konfidensintervall. Det betyr at sannsynligheten for at intervallet dekker den sanne verdien P_0 er 0,95 (95 prosent). Eller sagt på en annen måte, ved gjentatte utvalg, så vil 95 prosent av intervallene dekke den sanne verdien P_0 . Vi sier da at det er 95 prosent *sikkerhet* for at det *beregnete* intervallet dekker den sanne verdien.

I faktaboksen oppsummeres begrepsdefinisjoner og formler for estimering av prosentall i en populasjon.

*Statistisk usikkerhet for estimering av prosentandel
av et kjennetegn ved enkelt tilfeldig utvalg*

N	antall enheter i populasjonen
n	antall enheter i utvalget, trukket enkelt tilfeldig
P_0	prosentandel i populasjonen med kjennetegn a
x	antall enheter i utvalget med kjennetegn a
P	prosentandel i utvalget med kjennetegn a , $P = 100 \cdot (x/n)$
$100 - P$	prosentandel i utvalget som ikke har kjennetegn a

$$\text{Utvalgsvarians } \text{Var}(P) = \frac{P_0(100 - P_0)}{n} \cdot \left(1 - \frac{n}{N}\right)$$

95 prosent konfidensintervall for P_0 : $P \pm 2 \cdot SE$

$$\text{Standardfeil: } SE = \sqrt{\frac{P(100 - P)}{n} \cdot \left(1 - \frac{n}{N}\right)}$$

$$\text{Feilmargin} = 2 \cdot SE$$

I de fleste utvalgsundersøkelsene i SSB utgjør utvalget en svært liten del av populasjonen. Undersøkelsene tar sikte på å dekke store populasjoner, som for eksempel den norske befolkningen i sin helhet, alle arbeidstakere, alle norske bedrifter osv. Utvalgene som skal dekke disse populasjonene er små i forhold til populasjonsstørrelsene. Det betyr at utvalgsandelen n/N er neglisjerbar i formelen for SE , og vi kan benytte formelen

$$SE = \sqrt{\frac{P(100 - P)}{n}}$$

Vi legger merke til at konfidensintervallets størrelse er avhengig av størrelsen på utvalget, men ikke av populasjonen. Standardfeilen blir mindre dess flere som er med i utvalget, og sammenhengen mellom størrelsen på standardfeilen og n er ikke lineær. For å få standardfeilen halvert, med samme verdi av P , så må utvalgsstørrelsen firedobles. Vi ser at standardfeilen er størst når utvalgsresultatet er 50 prosent, og avtar symmetrisk etter hvert som prosentandelen nærmer seg 0 og 100. I stedet for å foreta beregninger for hvert enkelt resultat, kan tabell A.3 benyttes. Den viser standardfeil for observerte prosentandeler etter utvalgets størrelse, trukket enkelt tilfeldig. Et utvalgsresultat på 40 prosent fra enkelt tilfeldig utvalg med 1200 enheter har en standardfeil på 1,4 prosentpoeng. Dvs. at feilmarginen er 2,8 prosentpoeng og 95 prosent konfidensintervall er (37,2 - 42,8) prosent. Vi kan anslå med 95 prosent sikkerhet at andelen i populasjonen ligger mellom 37,2 og 42,8 prosent.

Tabell A 1 Standardfeil i prosentpoeng for observerte prosentandeler ved ulike utvalgsstørrelser, for enkelt tilfeldig utvalg

n: \ P:	5/95	10/90	15/85	20/80	25/75	30/70	35/65	40/60	45/55	50/50
25	4,4	6,0	7,1	8,0	8,7	9,2	9,5	9,8	9,9	10,0
50	3,1	4,2	5,0	5,7	6,1	6,5	6,7	6,9	7,0	7,1
100	2,2	3,0	3,6	4,0	4,3	4,6	4,8	4,9	5,0	5,0
200	1,5	2,1	2,5	2,8	3,1	3,2	3,4	3,5	3,5	3,5
300	1,3	1,7	2,1	2,3	2,5	2,6	2,8	2,8	2,9	2,9
500	1,0	1,3	1,6	1,8	1,9	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2
1 000	0,7	0,9	1,1	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6
1 200	0,6	0,9	1,0	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4
1 500	0,6	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3
2 000	0,5	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1
2 500	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0
3 000	0,4	0,5	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9

Eksempel på bruk av formel og tabell

Vi ønsker å anslå andelen motstandere av norsk EU-medlemskap. Vi har trukket et enkelt tilfeldig utvalg på 3 000 respondenter (n) fra den stemmeberettigede delen av den norske befolkningen, som i 2009 utgjorde omtrent 3 500 000 personer (N). 1 400 (x) av de spurte oppgir at de er motstandere, de resterende 1 600 er enten tilhengere eller usikre. Andelen motstandere er da $x/n = 1\,400 / 3\,000 = 0,467$, eller 46,7 prosent. Siden $n/N = 0,0009$ så kan vi bruke den forenklete formelen for SE og får konfidensintervallet

$$46,7 \pm 2 \sqrt{\frac{46,7(100 - 46,7)}{3000}} = 46,7 \pm 2(0,91) = 46,7 \pm 1,8.$$

Estimatet for andelen EU-motstandere er altså 46,7 prosent. Feilmarginen for estimatet er 1,8 prosent, mens konfidensintervallet med 95 prosent sikkerhet forteller at andelen ligger mellom 44,9 og 48,5 prosent.

Vi kan også bruke tabell A1. Vi går inn på raden 3 000 og kolonnen 45/55; som er kolonnen som ligger nærmest resultatet. I tabell 1 leser vi at standardfeilen er 0,9. Et 95 prosent konfidensintervall blir da $46,7 \pm 2(0,9) = 46,7 \pm 1,8$, som er det samme som over.

Det er vanlig å operere med et sikkerhetsnivå på 95 prosent, men konfidensintervall kan konstrueres for andre sikkerhetsnivå. Da må standardavviket multipliseres med et annet tall enn 2. Ofte er det ønskelig å sammenligne prosenttall for flere grupper. Når to usikre tall sammenlignes, vil usikkerheten på forskjellen mellom dem vanligvis bli større enn usikkerheten knyttet til hvert enkelt tall. Standardfeilen til forskjeller mellom to prosenttall er lik kvadratroten av summen av kvadratene av standardfeielene til enkelttallene. Når en har anslag for standardavvikene til slike forskjeller, kan en konstruere konfidensintervall for den sanne verdi på samme måte som beskrevet ovenfor.

Figurregister

Figur 2.1	Oppslutningen om NKP, Rødt/RV, SF/SV og Ap i stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg fra 1945-2019	10
Figur 2.2	Oppslutningen om Sp, Krf og V i stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg fra 1945-2019	11
Figur 2.3	Oppslutningen om H og Frp/ALP i stortingsvalg, kommunevalg og fylkestingsvalg fra 1945-2019	11
Figur 2.4	Valgdeltakelsen i stortingsvalg, kommunestyrevalg og fylkestingsvalg i Norge siden 1945.....	14
Figur 3.1	Oppslutningen blant menn og kvinner om venstresidens partier (NKP,RV/Rødt, SF/SV, og Ap) i stortingsvalg. Prosent.....	16
Figur 3.2	Oppslutningen blant menn og kvinner om Høyre og Frp (Alp) i stortingsvalg. Prosent	17
Figur 3.3	Oppslutningen blant menn og kvinner om Krf i stortingsvalg. Prosent.....	17
Figur 3.4	Andel kvinnelige velgere, etter parti. Stortingsvalgene 2013 og 2017, kommunestyrevalgene 2015 og 2019	20
Figur 4.1	Oppslutning om de ulike partiene, etter aldersgrupper. Stortingsvalget 2017. Prosent	21
Figur 4.2	Oppslutning om de ulike partiene, etter aldersgrupper. Kommunestyrevalget 2019. Prosent.....	21
Figur 4.3	Oppslutning om de ulike partiene, etter kjønn og aldersgrupper. Stortingsvalget 2017. Prosent.....	22
Figur 4.4	Oppslutning om de ulike partiene, etter kjønn og aldersgrupper. Kommunestyrevalget 2019. Prosent.....	22
Figur 5.1	Andel av befolkningen over 16 år etter utdanningsnivå. 1950-2018. Prosent	27
Figur 5.2	Partipreferanse etter lengde på utdanning. Stortingsvalget 1949. Prosent....	28
Figur 5.3	Partivalg etter utdanningsnivå. Stortingsvalget 1969. Prosent.....	28
Figur 5.4	Partivalg etter utdanningsnivå. Stortingsvalget 1989. Prosent.....	29
Figur 5.5	Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning blant velgere over 25 år. Stortingsvalget 2017. Prosent.....	31
Figur 5.6	Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning blant velgere over 25 år. Kommunestyret 2019. Prosent	32
Figur 5.7	Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning og kjønn blant velgere over 25 år. Stortingsvalget 2017. Prosent.....	35
Figur 5.8	Oppslutning om de ulike partiene, etter utdanning og kjønn blant velgere over 25 år. Kommunestyrevalget 2019. Prosent.....	35
Figur 6.1	Lønnstakere (15-74) per 4. kvartal 2019, etter kjønn og yrke. Antall	39
Figur 6.2	Antall sysselsatte (15-74 år) etter sektor og kjønn. 4. kvartal 2019	41
Figur 6.3	Antall sysselsatte (15-74 år), etter kjønn og næring i privat sektor og offentlige eide foretak. 4. kvartal 2019. Antall	44
Figur 6.4	Antall sysselsatte (15-74 år), etter kjønn og næring i offentlig forvaltning. 4. kvartal 2019. Antall	44
Figur 6.5	Partipreferanse etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 1949. Prosent	45
Figur 6.6	Partivalg etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 1969. Prosent.....	46
Figur 6.7	Partivalg etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 1989. Prosent.....	46
Figur 6.8	Partivalg etter yrkesgrupper ved stortingsvalget 2017. Prosent.....	47
Figur 6.9	Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og Krf/V/H/Frp blant yrkesgrupper, kjønn, sektor i tjenestenæringene. Stortingsvalget 2017. 95 Prosent intervaller	53
Figur 6.10	Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og Krf/V/H/Frp blant yrkesgrupper, kjønn, sektor i service, tjeneste og administrasjon. Stortingsvalget 2017. Prosent... 53	
Figur 6.11	Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og Krf/V/H/Frp blant yrkesgrupper, kjønn, sektor i undervisning, hele og sosialtjenester. Stortingsvalget 2017. Prosent	54
Figur 6.12	Oppslutningen om R/SV/Ap/Sp og Krf/V/H/Frp blant yrkesgrupper og kjønn sekundærnæringen privat sektor. Stortingsvalget 2017. Prosent.....	55

Tabellregister

Tabell 2.1	Partienes oppslutning i stortingsvalg valg fra 1977 til 2017. Hele landet. Prosent	9
Tabell 2.2	Partienes oppslutning i valg fra 1945 til 2019. Hele landet. Prosent	13
Tabell 2.3	Valgdeltakelse i valg 1945-2019, etter kjønn. Prosent	15
Tabell 3.1	Partienes oppslutning blant menn og kvinner i stortingsvalgvalg 1949, 1957, 1965-2017 Prosent	18
Tabell 3.2	Partienes oppslutning blant menn og kvinner i kommunevalg 2015 og 2019. Prosent	19
Tabell 4.1	Partienes oppslutning i ulike aldersgrupper i stortingsvalg 1997-2017. Prosent	23
Tabell 4.2	Partienes oppslutning i ulike aldersgrupper etter kjønn i stortingsvalg 1997-2017. Prosent	24
Tabell 4.3	Partienes oppslutning i ulike aldersgrupper og kjønn i kommunestyrevalgene 2015 og 2019. Prosent.....	25
Tabell 5.1	Partivalg etter utdanningsnivå blant velgere over 25 år. Stortingsvalgene 1997-2017. Prosent	31
Tabell 5.2	Partivalg etter utdanningsnivå og kjønn blant velgere over 25 år. Stortingsvalgene 1997-2017. Prosent.....	33
Tabell 5.3	Partivalg etter utdanningsnivå og kjønn blant velgere over 25 år. Kommunestyrevalgene 2015 og 2019. Prosent	34
Tabell 5.4	Partivalg etter utdanningsnivå, kjønn og 2 aldersgrupper blant velgere over 25 år. Stortingsvalget 2017 og kommunestyrevalget 2019. Prosent	36
Tabell 6.1	Andel sysselsatte blant stemmeberettigede etter sektor. Stortingsvalget 2017.....	39
Tabell 6.2	Andel sysselsatte (15-74 år), etter sektor og næring. 4. kvartal 2019. Prosent	43
Tabell 6.3	Partivalg etter yrkesgrupper og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent	48
Tabell 6.4	Partivalg etter sektor og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent	49
Tabell 6.5	Partivalg etter offentlig forvaltning eller privat sektor /offentlig eide foretak og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent	49
Tabell 6.6	Partivalg etter næring og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent	50
Tabell 6.7	Partivalg etter yrke (3-delt), kjønn og sektor i tjenestenæringene. Stortingsvalget 2017. Prosent.....	52
Tabell 6.8	Partivalg etter sektor, næring og yrke. Stortingsvalget 2017. Prosent	55
Tabell 6.9	Partivalg etter sektor, næring og yrke blant menn. Stortingsvalget 2017. Prosent	56
Tabell 6.10	Partivalg etter sektor, næring og yrke blant kvinner. Stortingsvalget 2017. Prosent	57
Tabell 6.11	Partivalg etter yrkeskode (1-siffer) og kjønn. Stortingsvalget 2017. Prosent..	58
Tabell 6.12	Partivalg etter yrke og sektor. Stortingsvalget 2017. Prosent	59
Tabell 6.13	Partivalg etter yrke og sektor blant menn og kvinner. Stortingsvalget 2017. Prosent	60
Tabell 7.1	Utvalgsdesign i de tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969 – 201	67
Tabell 7.2	Innsamlingsdesign i de tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969 – 2017.....	67
Tabell 7.3	Oversikt over velgerundersøkelsene 2017.....	68
Tabell 7.4	Velgerundersøkelsene kommunestyre- og fylkestingsvalget 2015 og 2019 ..	69
Tabell 7.5	Nettutvalgene etter intervjueteknikk. 2019	70
Tabell 7.6	Oversikt over stegene og feilkildene i produksjon av mikrodata basert på intervjuundersøkelser av utvalg.	71
Tabell 7.7	Stortingsvalgene 1969-2017. Offisiell valgdeltakelse. Antall i bruttoutvalg og nettoutvalg i stortingsvalgundersøkelsene. Svarprosent, oppgitt stemmegivning og valgdeltakelse i bruttoutvalget og nettoutvalget	73
Tabell 7.8	Svarprosent etter kjønn og alder og stemt ikke stemt. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969-2017	74
Tabell 7.9	Svarprosent etter 3-delt aldersgruppe, utdanningsnivå og sentralitet. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1997-2017	75
Tabell 7.10	Svarprosent etter kjønn*3-delt aldersgruppe*utdanningsnivå*urbanitet. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1997-2017	75
Tabell 7.11	Oversikt over velgerundersøkelsene 2017. Bruttoutvalg og svarprosent etter valgdeltakelse inkludert oppfølgingsundersøkelse.....	76
Tabell 7.12	Offisiell deltakelse blant alle stemmeberettigede, oppgitt deltakelse i nettoutvalget og manntallskontrollert deltakelse	77
Tabell 7.13	Partivalg i 2017 blant dem som deltok i de ulike velgerundersøkelsene blant dem som stemte i stortingsvalget 2017. Uveid med hensyn til frafall	77

Tabell 7.14	Prosentavviket mellom partifordelingen i nettoutvalget og det faktiske valgresultatet. De tradisjonelle stortingsvalgundersøkelsene 1969-2017	78
Tabell 7.15	Offisielt valgresultat, partivalg i hele nettoutvalget (veid etter designvekt) og prosentavviket mellom partifordelingen i nettoutvalget og det faktiske valgresultatet. Velgerundersøkelsene 2019.....	78
Tabell A 1	Standardfeil i prosentpoeng for observerte prosentandeler ved ulike utvalgsstørrelser, for enkelt tilfeldig utvalg	86

© Statistisk sentralbyrå, 2020

Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.

ISBN 978-82-587-1234-0 (trykt)

ISBN 978-82-587-1235-7 (elektronisk)

ISSN 0806-2056